

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΔΙΜΗΝΙΑΙΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ
ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ "ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ,

ΑΘΗΝΑΙ ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1940 ΔΡΙΘ. 13.

ΕΥΧΗ

—Νὰ ζητήσῃ τὸν ἴσιον δρόμον!

Εἶναι ἡ εὐχή, ἡ εὐχή πού προβάλλει μέσα εἰς τὸ γενικὸν πένθος τοῦ πολέμου. Εἶναι, ἀκόμη, ἡ ἐλπίς... τὸ μόνον πού διασώζεται ἀνέπαφον ἀπὸ τοὺς βομβαρδισμοὺς καὶ τοὺς τορπιλλισμοὺς καὶ τὰ παντὸς εἶδους ἀσφυξιογόνα!

—"Ἄν ἡ φρίκη τοῦ πολέμου κάμῃ τὴν ἀνθρωπότητα νὰ συνετισθῇ, τώρα τοῦλάχιστον, καὶ νὰ ζητήσῃ νὰ γυρίσῃ εἰς τὸν ἴσιον δρόμον!... Δὲν εἶναι ποτέ πολὺ ἀργά! Ἡ σκέψις αὐτή, πού τὴν διευτύσαμεν καὶ εἰς τὸ περασμένον ἄρθρον, εἶναι, βέβαια, παρήγορος. Ἄλλ' ἔχει κάτι τὸ ἐλαττωματικόν. Ἐκεῖνο τὸ λεξίδιον, τὸ «ἀν». Ἄν ὁ νέος πόλεμος συνετίσῃ τὴν ἀνθρωπότητα! Θὰ γίνῃ ὁμως αὐτό;

Ἡ δυσκολία ἔγκειται εἰς ἓνα μόνον σημεῖον. Εἰς ἐκεῖνο πού ἀφορᾷ τὴν εἰλικρινῆ ὁμολογίαν τῆς πλάνης. Κανένα δίδαγμα δὲν εἶναι δυνατόν, ἂν δὲν ὑπάρχῃ διάθεσις εἰλικρινῆς νὰ δεχθῶμεν διδάγματα. Καὶ αὐτὴ ἡ διάθεσις προϋποθέτει ὁμολογίαν, ὅτι χρειάζομεθα διδασκαλίαν, ὅτι ἕως τώρα δὲν ἤξεύραμεν τὸ πᾶν. Κἀτι παραπάνω. Ὅτι ἐπλανήθημεν. Ὅτι ἐπλανήθημεν εἰς τὰς

προσδοκίας πού εἶχαμεν στηρίξει ἐπάνω εἰς τὴν περίφημον «ἐλευθέραν σκέψιν» τοῦ ἐριγδοῦπου «φωτισμένου ἀνθρώπου» τοῦ 18' αἰῶνος (περὶ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος, ἄς μὴ γίνεταί, καλύτερα, λόγος).

Ἄν θέλωμεν λοιπὸν κάτι καλὸν νὰ βγῇ ἀπὸ τὴν παγκόσμιον συμφορὰν, πρέπει, χωρὶς δισταγμὸν, νὰ ὁμολογήσωμεν πού ἐπλανήθημεν. Καὶ τὴν ὑποχρέωσιν αὐτὴν, τῆς εἰλικρινοῦς ὁμολογίας, τὴν ἔχουν κατὰ πρῶτον λόγον οἱ «διανοούμενοι».

Αὐτοὶ ὀφείλουν νὰ ὁμολογήσουν μὲ θάρρος καὶ εὐθύτητα καὶ εἰλικρίνεια:

Ἅν αἱ προσδοκίαι τὰς ὁποίας εἶχαν στηρίξει εἰς μόνον τὸ μυαλουδάκι τοῦ περιφήμου «μοντέρνου» ἀνθρώπου, πού ἐπρόκειτο, δῆθεν, νὰ δημιουργήσῃ ἓνα ἀληθινὰ ἀνθρώπινον πολιτισμὸν, δὲν ἐπληθεύσαν.

Ἅν ὁ πολιτισμὸς, τοῦ ὁποίου βέβαιος ἦτο ὁ διωγμὸς (ἢ, ὅπερ χειρῶν, ὁ ὄνειδισμὸς καὶ ἡ κατασφυοκφάντησις) τῆς Πίστεως, τῆς Χριστιανικῆς πίστεως, ὀδηγεί... εἰς τὸν ἀντίποδα τῶν προσδοκιῶν πού ἐστηρίχθησαν ἐπάνω του.

Ἅν ἡ περίφημος ἐπιστήμη—δηλαδή ἐκεῖνο πού ἐκαλέσαμεν ἐπιστή-

μην, διὰ νὰ μὴν τὸ ὀνομάσωμεν, ὅπως ἔπρεπε, διανοητικὴν ἀκροθασίαν—ἢ ἐπιστήμη λοιπόν, πού ἐπρόκειτο πολλὰ καὶ τεράστια νὰ κάμῃ, ἔκαμε τὸ τερατούργημα πού λέγεται σημερινὸς εὐρωπαϊκὸς πολιτισμὸς.

Ὅτι ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος ἤμπορεῖ μὲν νὰ ἐπετέλεσε θαυμαστάς προόδους εἰς τὰς λεπτομερείας, ὅσον ἀφορᾷ ὅμως εἰς τὰ γενικὰ προβλήματα τῆς ζωῆς, εἰς τὰ βασικά διὰ τὸν ἄνθρωπον ζητήματα, ἐκεῖ μᾶλλον μὲ φθόνον παρὰ μὲ οἶκτον θὰ ἀνέσκόπει τὸ παρελθόν!

Ὅτι, ἐπομένως, ὁ σύγχρονος «διανοούμενος» ἄνθρωπος ὀφείλει νὰ ἀντικρῦση μὲ ἄλλο μάτι τὰ προβλήματα αὐτά. Νὰ ἀφήσῃ κατὰ μέρος τὰς κενολόγους καυχησιολογίας. Νὰ ὁμολογήσῃ εἰλικρινῶς τὰ σφάλματά του. Νὰ ἀναγνωρίσῃ ὅτι ἀπέτέλεσε πλάνην, καὶ πλάνην καταστρε-

πτικὴν, ἢ ἀπάρνησις τῶν διὰ τὸν ἄνθρωπον βασικῶν, αἰωνίων Ἀληθειῶν. Καὶ πρὸ παντὸς νὰ ἐξαγάγῃ, χωρὶς δισταγμοῦ καὶ χωρὶς περιστροφάς, τὴν συνέπειαν τῆς ὁμολογίας αὐτῆς: Νὰ ἀποδεχθῇ τὴν ἀνάγκην ταπεινῆς ἐπιστροφῆς εἰς τὰς αἰωνίας αὐτάς Ἀληθείας.

Θὰ ἔχῃ ὁ σύγχρονος διανοούμενος ἄνθρωπος αὐτὴν τὴν εἰλικρίνειαν;

Πολλὰ δείγματα ἀπὸ τὴν παγκόσμιον διανόησιν τοῦ τελευταίου καιροῦ ἐνθαρρύνουν εἰς τὴν ἐλπίδα ὅτι καταφατικὴ ἀπάντησις θὰ δοθῇ εἰς τὸ ἐρώτημα ἀπὸ τὰ πράγματα.

Τὸ νὰ πραγματοποιηθῇ ἡ ἐλπίς αὐτή, ἀποτελεῖ τὴν καλύτεραν καὶ θερμότεραν εὐχὴν κάθε ὑγιῶς σκεπτομένου ἀνθρώπου, ἀτενίζοντος τὴν ἀνατολὴν τοῦ νέου ἔτους!

GEORGE HERBERT

Η ΑΘΑΝΑΤΗ

*Ἡμέρα γλυκεῖα, γελαστὴ καὶ δροσάτη,
τοῦ φωτός σὺ χαρὰ καὶ λαμπρὸ πανηγύρι,
ἢ ὁμίχλη ἀπόψε μὲ πόνο θὰ σύρῃ
σὰ θολὰ τῆς τὰ δάκρυα τῆ ζωῆ σου, πὺν σβύνει.
Γιατί πρέπει γιὰ πάντα νὰ φύγῃς.*

*Ρόδο ἑλαφρό, ζωηρὸ καὶ ὑπερήφανο
πὺν τὴ μέθῃ τ' ὄρατο τὸ χεῶμα σου σιάζει,
σφιχτά, νοιώθω, ἢ ρίζα σου τὴ γῆ ν' ἀγκαλιάζῃ,
γυρεύοντας μάταιο ἓνα καὶ ἄδοξο τάφο.
Γιατί πρέπει καὶ σὺ νὰ πεθάνῃς.*

*Ἄνοιξι, ἐσύ, πλουμιστὴ, μυροβόλα,
ἢ ὠμορφιὰ δροσερῆς τίς χαρῆς σου σκορπίζει.
Τὸ Κύκνειον ἄσμα σου, ὡσπύσο πὺν ἀρχίζει
μακροῦ, τὸν ρυθμὸ τῆς φλογέρας μου σπάζει.
Γιατί πρέπει καὶ σὺ νὰ περάσῃς.*

*Ἄρετὴ διαλεκτὴ, πὺν τοὺς λίγους προσιάζεις,
ἡλιοστάλαχτη ὡς βγῆκες ἀπ' τὸ θεῖο καμίνη,
καὶ ἂν ἀκόμα τοιγύρω σου ἢ Πλάσι πεθάνῃ,
τοῦ θανάτου τὸ πύρινο βόλι δὲν τρέμεις.
Γιατί Ἐσὺ ζῆς αἰῶνια καὶ λάμπεις!*

τὸ θέατρο τῆς ζωῆς

Η ΑΠΑΝΤΗΣΙΣ

Ήταν ένας τύπος από εκείνους που ἀστράφτουν στις παρέες. Τὸ «θα εἶναι κι' ὁ Χαράλαμπος, ὁ Π.» ἐσήμαινε ἀνέκδοτο σπαρταριστό, ἔμπειρο δοκιμασθὴ τοῦ ἐλλεγκοῦ μεζέ, σλασμούς στα κοιλιακά τοιχώματα ἀπ' τὰ γέλοια. Ἄν οἱ ἀναγνώσται τοῦ «θεάτρου τῆς ζωῆς» δὲν ἔχουν συναντήσει τὸν ἴδιον τὸν Χαράλαμπο τὸν Π., ἀσφαλῶς ὁμως θὰ ἔχουν συναντήσει ἕναν ὁμοίό του. Γιατί ὁ Χαράλαμπος εἶναι τύπος, στὸν ὑπερθετικό μάλιστα, ἕνας «τύπαρος». Ἐρχόταν φρέσκος-φρέσκος, κόκκινος, πληθωρικός ἀπ' τὴν καλοφαγία, δαγκώνοντας τὸ ποურάκι, πὺ ἀγαποῦσε νὰ κρατῆται πάντα στὸ στόμα. Δὲν εἶχε οἰκογένεια, ἦταν γεροντοπαλιήκαρο ἢ, ὅπως διώρθωνε, λεβεντοπαλιήκαρο. «Γλεντάω, Οὔτι, τίς Κυριακάδες» μοῦ ἔλεγε, «χαζεύοντας ἀπὸ τὸ ἐργένικο παλάτι μου (ἐννοοῦσε τὸ δωμάτιό του στὴν πλατεία τοῦ Θησείου) τοὺς πατεράδες πὺ βγαίνουν περίπατο, φορτωμένοι παιδιά, βερσέδια κι' ἀκατανόητη ὑπομονή, καὶ γιορτάζω τὴ λυπερία μου, σὰν φρονιδάρχης μέσα σὲ δουλοκαροίκους». Δὲν ἤξευρε «σοβαρὰ» ζητήματα. Καὶ τὰ σοβαρὰ, τὰ ἔπερνε σθάρα, καὶ τοὺς σοβαροὺς ἀκόμη πὺ πολὺ. Αὐτὸς ὁ ἀντρακλας πὺ, παρὰ τὰ ἐξῆντά του χρόνια, εἶχε σφιγξὸς ἐφήθου, ὀγκιζόνταν πὺς δὲν φοβόταν τίποτα... ἐκτὸς ἀπ' τὴ διαίτα. Τὴν μισοῦσε σὰν νὰ τὴν ἐφήρμοζε. Αὐτὸς νὰ κόψη τὸ φαί, τὴ ζωὴ του; «Ἡ ἀρρώστεια τῶν γερῶν» εἶναι αὐτή, ἔλεγε στὸν γιατρό πὺ τοῦ συνιστοῦσε νὰ προσέξῃ τὰ νεφρά του.

*

Μιά ἀπὸ τίς τελευταῖες μας συναντήσεις ἦταν στὴν Κηφισιά, στὸ γαμήλιο τραπέζι ἑνὸς συγγενοῦ κοινοῦ φίλου. Ὅπως συνήθως, εἶχε ριχτῆ στὸ φαί μὲ τὸν ἰδιαίτερο τρόπο του, πὺ ἔδινε τὴν ἐντύπωσιν πὺς τὰ σαγόνια του ἦσαν μηχανὴ γιὰ νὰ σπάῃ σκῦρα. Ἐδέσποζε, καθὼς ἦταν καλοθρεμμέ-

νος, φροντωμένος ἀπὸ ζωὴ καὶ τὴν ἀπόλαυσιν τοῦ καλοῦ φαγητοῦ. Ἐτρῶγε καὶ ἔλεγε, δικαιώνοντας τὴν φήμη του. Πολλὲς φορὲς ὀλόκληρο τὸ τραπέζι γέλασε ἀπὸ τὰ ἐπιτυχημένα ἀστεία του. Πρὸς τὸ τέλος ἄρχισαν οἱ προπόσεις. Ὁ ἀδελφὸς τῆς νύφης σηκώθηκε καὶ αὐτὸς νὰ κινή προποσιν τοὺς νεονύμφους. Ἦταν ἕνας συμπαθητικὸς νέος, πὺ, μὲ προφανῆ συγγένειαν, εἶπε λίγα χαριτωμένα λόγια. Μὲ μιὰ ὠραία ἀποστροφὴ κατέληξε στὸ τέλος νὰ εὐχηθῆ τοὺς νεονύμφους «νὰ συμπληρωθῆ ἡ χαρὰ τοῦ ἐπιτυχημένου γάμου τῶν μὲ τὴν πνευματικὴ ἀπόλαυσιν μιᾶς χριστιανικῆς ζωῆς, ἀπόλαυσιν πὺ πιστεῦν, εἶπε, πὺς δὲν θὰ τὴν περιόριζαν τὰ ὄρια αὐτῆς ἐδῶ μόνον τῆς ζωῆς.

Ἐστερα σηκώθηκε ὁ Χαράλαμπος καὶ κρεμόντουσαν πὰ ὅλοι ἀπὸ τὸ στόμα του, περιμένοντας κάποιο ἀστεῖο, βέβαια. Σήκωσε τὸ ποτήρι του καὶ ἔθριξε γύρω του ἕνα ἐπίσημο καὶ σοβαρὸ βλέμμα. Μερικοὶ ἄρχισαν κι' ὅλα νὰ γελοῦν. «Κάποιος στὴν Ἰταλία», ἄρχισε γελῶντας, «εἶπε καὶ χάραξαν στὴν πλάκα τοῦ τύπου του λατινικά, τὸ «προσοδικὸ ἀνάστασιν νεκρῶν». Ἄλλὰ ἕνας ἄλλος, πὺ ἐξυπνος, πῆγε κι' ἔγραψε κροφὰ ἀπὸ κάτω λατινοϊταλικά: «aspecta co-jouo», δηλαδή «προσδόξα κοροῖδος».

Ὁ Χαράλαμπος γέλασε δυνατὰ μὲ τὸ ἀστεῖο του καὶ συνέχισε «γιὰ νὰ μὴν τὸ πάθουν σὰν καὶ κείνον καὶ μείνουν μὲ τίς προσδοκίες τῆς ἄλλης ζωῆς, πὺ τοὺς ὑπόσχεται ὁ Γιαννάκης, εὐχομαι τοὺς νεονύμφους νὰ γλεντήσουν τὰ νειάτα τους καὶ τὰ γεράματα ὅπως μποροῦν... Κάλλιο πέντε καὶ στὸ χέρι παρὰ δέκα καὶ καρτέρι!» Οἱ συνδαιτημόνες ἐπεκρότησαν μὲ θορυβώδη γέλοια τὴν εἰρωνικὴ πρόποσι-ἀντιφώνησιν καὶ ὁ Χαράλαμπος γελοῦσε, γελοῦσε τόσο πὺ κοκκίνισε σὰν ἀστακὸς καὶ ἀπὸ τὰ μάτια του ἔτρεχαν δάκρυα στὰ παχειὰ κόκκινα μάγουλά του.

*

Κάποτε χάνουμε τὸν Χαράλαμπο.

Μαθεύτηκε ὕστερα πὺς εἶναι ἄρρωστος, βαρεῖα μάλιστα, στὸ νοσοκομεῖο. Ἀποφάσισα νὰ πάω νὰ τὸν ἴδω, καὶ ἔπειτα ἀπὸ μερικὲς ἀναβολὲς ξεκίνησα μιά μέρα γιὰ τὴν κλινικὴ πὺ νοσηλεύεταν, νὰ τὸν ἐπισκεφθῶ. Εἰς τὴν ἐξώπορτα τοῦ νοσοκομεῖου ἀ-

φήνει κανείς συνήθως τὴν ἄλογη αἰσιοδοξία καὶ περνάει στὸν προθάλαμο τῆς ὀδυνηρῆς πραγματικότητος.

Ἄν εἶναι κάποιος ποὺ χάνει τὰ νερά του ἐκεῖ μέσα, εἶναι ὁ ἐπισκέπτης. Ἀπάντω του συγκεντρώνονται ἀπὸ τὴν ἀνοιχτὴς πόρτες τὰ ζηλιάρικα μάτια τῶν ἀσθενῶν ποὺ εἶναι διδωμένοι στοὺς σουμιέδες τους. Τὸν ζαλιζει ἡ μυρουδιά ποὺ βγαίνει ἀπὸ τὰ χειρουργεῖα. Καὶ τέλος ψάχνει εἰς μάτην στὴν παράταξι τῶν κρεβατιῶν νὰ βρῆ τὸν ἀσθενῆ του. Καὶ ὄλ' αὐτὰ ἐνῶ ὑπάρχει ἕνας ἀόριστος φόβος μέσα του μή... τὸν κρατήσουν ἐδῶ μέσα.

Ἄλλὰ ξεχάσαμε τὸν Χαράλαμπο Π. Στὸ δωμάτιο ποὺ μοῦ ὑπέδειξαν δὲν τὸν βροῆκα. Ἡ νοσοκόμος ποὺ ρώτησα πάλι γι' αὐτὸν μὲ ξαναφέρει στὸ ἴδιο πάλι δωμάτιο καὶ μοῦ δείχνει ἕναν ἄγνωστο ἀσθενῆ. Ἦταν βέβαια ἕνας «ἄλλος» ἀλλὰ αὐτὸς ὁ «ἄλλος» ἦταν ὁ Χαράλαμπος Π. Σφίχθηκε ἡ καρδιά μου. Δὲν πίστευα πὼς τόσο γρήγορα καταβάλλει ἡ ἀρρώστεια. Γιὰ πρώτη φορὰ ἄκουσα ἀπὸ τὸ στόμα του φωνὴ σὲ χαμηλὸ τόνο. Μόλις ἀκουγότανε. Δυσκολεύτηκε νὰ μὲ καταλάβῃ. Τὰ βλέφαρά του γλιστροῦν στὰ ἄτονα γκριζὰ μάτια του, ποὺ γυαλίζουν στὸ ἀλλοιωμένο πρόσωπό του. Πηγαίνοντας στὴν κλινικὴ εἶχα ἀγοράσει ἕνα κουτί λουκούμα. Ἐ. Ἐλεγα, σὲ ἕνα τέτοιο «θηρίο», ἔστω καὶ ὑπὸ διαίταν, θὰ ἐπιτρέπουν οἱ γιατροὶ κάτι σχετικό, γιὰ ποικιλία στὰ ἄνοστα φαγητὰ τοῦ νοσοκομείου, μετὰ τὴν ἐγχείρησι. Τοῦ τὰ προσέφερα βρισκοντας ἔτσι διέξοδο στὴν ἀμηχανία ποὺ μὲ εἶχε φέροι ἡ ἀπροσδόκητη κατάστασι στὴν ὁποία τὸν βροῆκα.

Ἐκανε ἕνα μορφασμό—ἀπόπειρα γιὰ νὰ γελάσῃ—μόλις εἶδε τὸ κουτί καὶ μοῦ ἔδειξε μὲ κόπο ἕνα λεπτὸ σωλήνα ἀπὸ καουτσούκ, ποὺ ἔφτανε ἀπὸ τὸ κρεβάτι του σὲ μιὰ πελώρια ἀμπούλα, κρεμασμένη στὸν τοῖχο. Ἐτρέφετο μὲ ἐνέσεις ἀφροσολογικοῦ ὀρροῦ. Διατηροῦσε ἀκόμη ὁ καημένος ὁ Χαράλαμπος Π. τὸ πνεῦμα τοῦ καλαμπουριστοῦ! Καὶ εἰρωνεύτηκε, ἔτσι σιωπηλὰ μὲ τὸ μικρὸ χαμόγελό του, τὴν ἄγνοιά μου τῆς πραγματικότητος αὐτῆς.

Δὲν ἔλεγα τίποτα. Τὸν κτύπαζα καὶ ἐσκεπτόμουν. Προσπαθοῦσα νὰ ταυτίσω τὸν ρο-

δοκόκινο, πληθωρικὸ Χαράλαμπο, τὸν περιζήτητο γλεντζέ, μὲ τὸν εἰτοιμοθάνατο αὐτὸν ἄνθρωπο ποὺ μοῦ ἔσφιγγε τὴν καρδιά.

Διέκοψε ἐκεῖνος τὴ σιωπή. Μὲ ἀλλοιωμένη φωνὴ ψιθύρισε: "Ἐ, παιδί μου ὄντι, πάει πιά ὁ Χαράλαμπος, δὲν ἔχω καμμιὰ ἐλπίδα... ἄς λένε οἱ γιατροί... ἐδῶ—ἀπὸ τὴν ἄκρη τοῦ ματιοῦ του ἀνάβλυνε καὶ κύλησε στὸ μαξιλάρι ἕνα δάκρυ, ὕστερα ἄλλο, πολλὰ—ἔμεινα ἔρημος. Στους ἄλλους... ἔρχονται, παιδιά, ἐγγόνια, δικοί... ἐγώ!... Ἄρά γε... ἀλήθεια, ποὺ ξέρεις... μπορεῖ... βέβαια, μπορεῖ, γιατί ὄχι, μπορεῖ νὰ ἔχῃς δικη... μπορεῖ νὰ ἔχῃ καὶ τούτῃ ἡ ζωὴ μιὰ καλύτερη συνέχεια! Ἄρά γε, γιὰ μένα θὰ μποροῦσε νάχη; Ἰσως! Ἐ; Τὶ λὲς καὶ σύ;

Τὶ ἀλλαγὴ! Δὲν μποροῦσα νὰ πῶ λέξι. Ὁ πόθος καὶ ἡ προσδοκία αὐτὴ στὰ χεῖλη τοῦ Ἐπικουρείου Χαράλαμπου μὲ εἶχε ἀφήσει κατάπληκτο.

Καὶ ἐκείνη τὴν ὥρα, ἀστραπαῖα, ἤλθαν στὸ νοῦ μου τὸ ἀνέκδοτό του, τὸ aspecta cojouis, τοῦ ἄλλου Χαράλαμπου, τοῦ πληθωρικοῦ, ροδοκόκκινου γλεντζέ, ποὺ εἶχε εἰπωθῆ σὲ τόσο διαφορετικὴ συνθήκες, στὸ γαμήλιο τραπέζι τῆς Κηφισοῖας.

*

Ἦστερα ἀπὸ λίγες μέρες, καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς νεκρωσίμου ἀκολουθίας του—πέθανε τὴν ἴδια ἐβδομάδα—εἶχαν περιέργεια συνδυασθῆ στὴ μνήμη μου, ἡ πρόποσις του μὲ τὸ «προσδόκα κοροῖδο», τὰ τελευταῖα του λόγια ποὺ ἄκουσα στὸ νοσοκομεῖο καὶ ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά τὸ εἰρωνικό, σχεδὸν σαρκαστικό, χαμόγελό του γιὰ τὴν κομικὴ παρ' ὅλη τὴν τραγικότητα προσφορά τῶν λουκουμιῶν μου. Δύο εἰκόνες συγγενεῖς, ὅπου ἡ πραγματικότης σαρκάζει τὴν πλάνη.

Καὶ μὲ τὴν φαντασία μου ἔβλεπα μέσα στὸ φέρετρό του νὰ διατελῆ τὸ ὄχρὸ ἀδύνατο πρόσωπο τοῦ νεκροῦ ἕνα νέο εἰρωνικό μείδιμα, ὁμοῖο μὲ ἐκεῖνο ποὺ δέχτηκε τὴν προσφορὰ τῶν λουκουμιῶν, σὰν ἀπάντησι τῆς πραγματικότητος ποὺ ζοῦσε τώρα ὁ Χαράλαμπος στὴν τοτινὴ προσφώνησί του, μὲ τὸ «aspecta cojouis» καὶ σὲ κείνους ποὺ θὰ ἠθελαν νὰ τὴν ξαναποῦν.

Επίκαιρα

ΔΥΣΤΥΧΩΣ...
Λαμβάνομεν τὴν κάτωθι ἐπιστολήν:

Κύρια Διευθυντά,

Εἰς τὸ φύλλο τῶν «Ἀκτινῶν» Νοεμβρίου—Δεκεμβρίου, ἐν τῷ πρώτῳ ἄρθρῳ σας, γράφετε, ἐκεῖ πρὸς τὸ τέλος, πῶς μόνη ἡ θεωρία τοῦ Φρόντκι' ἢ ἀσυνείδητος βιομηχανικὴ τῆς ἐκμετάλλευσης ἐδημιούργησε περισσότερα θύματα ἀπὸ τὰ θύματα τοῦ πολέμου. Δὲ θὰ μπορούσατε νὰ μᾶς δώσατε μερικὰς ἐξηγήσεις περισσότερας; Συγχωρήσατέ μου τὴν... ἀθλιότητα, γιὰτὶ μοῦ ἐφάνη κάπως ὑπερβολικὸς ὁ ἰσχυρισμὸς σας.

Με τιμῇ

Φοιτητῆς

Δὲν ὑπάρχει κανένας λόγος νὰ ἀνησυχῆσῃ ὁ συμπαθὴς νεαρὸς ἐπιστολογράφος μας καὶ νὰ ζητήσῃ συγγνώμην. Καμμία σκέψις νὰ κατηγορηθῇ ὡς αὐθάδης! Τούτου ἀντίον τοῦ ἐκφράζομεν εὐχαριστίας, διότι μᾶς δίδει ἀφορμὴν νὰ ἀναπτύξωμεν πλαυτέρον μίαν σκέψιν, ἢ ὅποια παρεμπιπτόντως ἐξεφράσθη εἰς τὸ ἄρθρον ἐκεῖνο, καὶ ἢ ὅποια ἐν τούτοις θίγεται ἕνα ζήτημα τῶσον ζωτικὸν διὰ τὰς συγχρόνους κοινωνίας καὶ μάλιστα διὰ τὰ νεαρά μέλη τιν.

Λοιπὸν, εὐτυχῶς, ἢ μάλλον δυστυχῶς, ὁ ἰσχυρισμὸς μας αὐτὸς δὲν ἦτο καθόλου σχῆμα ὑπερβολῆς. Ἀποδίδει πλήρως καὶ πιστῶς μίαν θλιβεράν πραγματικότητα. Δὲν θὰ παραπέμψωμεν τὸν ἐπιστολογράφον εἰς στατιστικὰ καταχωρημένα μέσα εἰς ἐπιστημονικὰ συγγράμματα κύρους, δημοσιευμένα εἰς πλείστας εὐρωπαϊκὰς γλώσσας ἀπὸ εἰδικὰς ἐπιστημονικὰς αὐθεντίας. Διὰ νὰ μὴ τὸν κουράζωμεν, καὶ ἐπειδὴ ἴσα-ἴσα εἶναι φοιτητῆς, περιοριζόμεθα νὰ τὸν παραπέμψωμεν εἰς τὸν πρυτανικὸν λόγον τοῦ σημερινοῦ πρυτανεῶος τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Γεωργ. Φωτεινοῦ, δημοσιευθέντα κατὰ τὸ λήξαν ἔτος εἰς τὴν Ἐπιστημονικὴν Ἐπετηρίδα τοῦ Πανεπιστημίου, ὑπὸ τὸν τίτλον «Ὁ ἀντιπροδοσιακὸς ἀγὼν ἐν Ἑλλάδι». Κατὰ τὴν στατιστικὴν τοῦ Γάλλου καθηγητοῦ H. Gougerot, ἀναφερομένην εἰς τὸν λόγον τούτον, μόνον μίαν ἀσθένειαν

ἀπὸ τὰς πολλὰς καὶ πολυωνύμους ποῦ δημιουργεῖ ἡ ἀνηθικότης, φονεῖται κατ' ἔτος 150.000 Γάλλους, ἐνγλήκους καὶ νεογνά, καὶ συνεπῶς αὐτὴ μόνη φονεῖται εἰς μίαν δεκαετίαν τῶσους Γάλλους, ὅσοι ἐφονεύθησαν καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ παγκοσμίου πολέμου. Ὅσον διὰ τὴν Ἑλλάδα, μᾶς δίδει αὐτὴν τὴν καταπληκτικὴν πληροφορίαν: Ὅτι, καὶ πάλιν μόνον ἡ ἀσθένεια αὐτῆ, ἢ σύφιλις, φονεῖται εἰς διάστημα ὀλιγώτερον τοῦ ἑνὸς καὶ ἡμίσεος ἔτους τῶσους, ὅσοι ἐφονεύθησαν κατὰ τοὺς ἀπὸ τοῦ 1918 μέχρι τοῦ 1922 ἑλληνικοὺς πολέμους.

Δὲν σταματᾷ ὁμως ἕως ἐδῶ ἡ θραυσις. «Πρέπει νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν», συνεχίζει ὁ κ. Φωτεινός, «ὅτι μόνη ἡ σύφιλις στοιχίζει κατ' ἔτος εἰς τὴν Γαλλίαν δεκάδας δισεκατομμυρίων φράγκων δι' ἀνατηρίαν, δαπάνας θεραπείας, ἀπώλειαν ἡμερῶν ἐργασίας, νοσοκομεία, δημοσίαν ἀντιληψιν καὶ περιθαλψιν, διὰ φρενοκομεία, ὀφθαλμιατρεία κλπ. καὶ ἐπομένως ὅτι εἰς τὸ ἡμέτερον Κράτος ἡ σύφιλις κατ' ἀναλογίαν στοιχίζει κατ' ἔτος πολλὰ ἐκατομμύρια, ἂν μὴ δισεκατομμύρια, διὰ τὰς αὐτὰς αἰτίας. Ἡ νόσος αὕτη οὐσωρεῖ ἀναριθμήτους φυσικοὺς καὶ ἠθικοὺς πόνους καὶ πένθη,.... δύναται νὰ προσβάλλῃ ὀλόκληρον τὸ σῶμα ἀπὸ τοῦ ἄκρου τῶν τριχῶν τῆς κεφαλῆς μέχρι τῶν ἄκρων τῶν ὀνύχων τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν καὶ πάντα ἀνεξαιρέτως τὰ ἐσωτερικὰ ὄργανα καὶ μάλιστα τὸν ἐγκέφαλον, τὸν νωτιαῖον μυελόν, τὴν καρδίαν, τὰ ἄγγεια κλπ., δύναται νὰ τυφλώσῃ, νὰ παραλύσῃ, νὰ τρελλάνῃ τοὺς ὑπ' αὐτῆς πάσχοντας καὶ νὰ ἐπιφέρῃ συχνάκις καὶ αὐτὸν ἔτι τὸν θάνατον καὶ εἶναι ἡ μεγαλύτερα αἰτία τῆς παιδικῆς θνησιμότητος καὶ ἐπομένως τῆς ἐλαττώσεως τοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας μας...» (σελ. 5). Ἄλλ' ὁ κίνδυνος, προσθέτει, δὲν εἶναι μόνον αὐτός. Ἀποτέλεσμα τῶν νόσων αὐτῶν εἶναι «ἡ δημιουργία καὶ διακρίσεις γενεῶν ἀσθενῶν τὸ σῶμα καὶ ἀναπήρων τὸ πνεῦμα» (σελ. 32). Καὶ προξενοῦν αὐτὰ «καταστροφὴν οὐχὶ μόνον ἀτομικὴν καὶ γενικὴν, ἀλλὰ καταστροφὴν σειούσαν τὰ θεμέλια τῆς φυλῆς καὶ τοῦ ἔθνους ὀλοκλήρου» (σελ. 34).

Χρειαζέται ἀρὰ γε νὰ προστεθοῦν περισσότερα, διὰ νὰ ἀποδειχθῇ ὅτι, καὶ πάλιν δυστυχῶς, ὁ ἰσχυρισμὸς ἐκεῖνος δὲν ἦτο καθόλου ὑπερβολικός;

ΚΑΙ ΚΑΤΙ ΑΛΛΟ

Ἄλλ' ὅμως, χρειάζεται νά προστεθῆ καί κάτι ἄλλο ἀκόμη. Ὁ ἐπιστολογράφος μας δέν ἐδυσκολεύθη νά πιστεῦσῃ ὀρμώμενος ἐκ κακῆς προθέσεως. Ἄναμφιβόλως, ἡ δυσκολία πού συνήντησεν εἶχε προφανῶς ἄλλην ἀφορμὴν. Δέν ἦτο ἐπαρκῶς διαφωτισμένος. Ἄς μᾶς συγχωρήσῃ—ζητοῦμεν καί ἡμεῖς συγγνώμην μετὰ τὴν σειράν μας!—ἀλλὰ δέν θέλομεν ποσῶς νά τὸν θιξώμεν. Οὔτε αὐτὸν οὔτε τὸσους ἄλλους—καί εἶναι πολλοὶ δυστυχῶς—πού δέν εἶναι ἐπαρκῶς πληροφορημένοι εἰς τὰ ζητήματα αὐτά. Δέν πταίουν, ἄλλως τε αὐτοί. Πταίουν ἐκεῖνοι πού ἀπὸ τὴν κλησιν καὶ τὴν ἀποστολὴν τῶν εἶναι τεταγμένοι νά ὀδηγοῦν καὶ νά φωτίζουν καὶ δὲν τὸ κάμνουν. Πταίει ὁ διηγηματογράφος, ὁ μυθιοριογράφος, ὁ χρονολόγος, πού ἐπῆραν ὡς ἔργον νά παρασύρουν ὅσον τὸ δυνατόν περισσοτέρους εἰς τὰς πλέον ἐπικινδύνους καὶ ὀλεθρίας ἠθικὰς ἀκροθασίας, ἐπιδεικνύοντες παραδείκτους εὐτυχίας καὶ ὀνειρώδη εὐδαιμονίαν, ἐκεῖ πού ὁ εὐσυνείδητος συγγραφεὺς θὰ ἔδειχνε κάτω ἀπὸ τὴν φαινομενικὴν ὀρασιότητα καὶ ὑπὸ τὸ ἐπίστρωμα ἀνθέων καὶ ῥόδων μίαν γυμνὴν πραγματικότητα βαράθρου καὶ συντριμμάτων καὶ θὰ ἐφώνασε μετὰ ὅλην τὴν δύναμιν τῆς ψυχῆς καὶ θὰ ἐφώνασε μετὰ ὅλην τὴν δύναμιν τοῦ χεῖλος τοῦ κρημνοῦ τὸν ἀναγνώστην τοῦ καὶ μάλιστα τὸν νέον καὶ τὴν νέαν. Πταίει ὁ μεταφραστὴς πού νομίζει ὅτι θὰ ἐξυπηρετήσῃ τὴν τέχνην ἢ τὸ ἀναγνωστικὸν του κοινόν, μετὰ τὸ νά μεταφέρῃ εἰς τὴν γλῶσσάν μας ὅ,τι βορβορώδες καὶ ἀνήθικον παρήγαγεν ἡ συγγραφικὴ ὑποστάθμη τῶν ξένων μεγαλοπόλεων, χωρὶς νά νομίζῃ ὑποχρέωσίν του νά κάμῃ γνωστὰ τὰ βιβλία πού ἀποπνέουν τὸ ἀρώμα τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς ὑγείας, τὴν πνοὴν ἐνὸς ἀνωτέρου πολιτισμοῦ. Πταίει ὁ ἐπιστήμων πού ἐν ὀνόματι τῆς Ἐπιστήμης καὶ τῆς γνώσεως προτρέπει τοὺς ἀναγνώστας ἢ τοὺς ἀκροατὰς του νά σπᾶσουν κάθε δεσμόν ἐγκρατείας καὶ νά ριφθοῦν εἰς «ἐντόνον σεξουαλικὴν ζωὴν», ἐάν θέλουν νά ἐνισχύσουν..... τὴν μνήμην τῶν—διότι καὶ τοῦτο ἔγραψα! (Βλέπε Ἀκτίνας, τόμ. 1939, σελ. 11). Πταίει ἀκόμη..... ἀλλὰ δέν χρειάζεται νά προχωρήσωμεν. Ὑπάρχουν εὐτυχῶς καὶ ἐπιστήμονες καὶ συγγραφεῖς καὶ λογοτέχναι πού ἔχουν συνειδηθῆναι τῆς ἀποστολῆς τῶν. Περισσότερο ἄλλοῦ, ὀλιγώτερο εἰς τὸν τόπον μας. Πάντως ὑπάρχουν. Εἰς τοὺς νέους μας δέν ἀπολείπεται ἄλλο, παρά νά στραφοῦν πρὸς τὴν ἐκλεκτὴν αὐτὴν μερίδα. Τὸ πρῶτον πού ἔχουν νά κερδήσουν ἀπ' αὐτὴν τὴν στροφὴν, εἶναι ὅτι κανεὶς ἀπὸ ἐκείνους δέν θὰ θελήσῃ νά τοὺς κρύψῃ τὴν πραγματικότητα, κανεὶς δέν θὰ τοὺς γελᾷ, καὶ μάλιστα εἰς ζητήματα τὸσον θεμελιώδη. Θὰ τοὺς ποῦν τὴν ἀλήθειαν. Καὶ ἡ ἀλήθειαν

εἶναι κάποτε ἴσως σκληρὰ, ἀλλὰ εἶναι ἡ μόνη πού ἐλευθερώνει καὶ σώζει.

ΠΕΡΙ ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΥ

Ἐνα ἄρθρον μας, σχετικόν πρὸς τὴν καθάρσιν εἰς τὸν Κινηματογράφον, ἐγένετο ἀφορμὴ νά λάβωμεν διαφόρους ἐπιστολάς ἀναγνωστῶν μας, οἱ ὅποιοι ζητοῦν νά ἐκφράσουν τὴν γνώμην τῶν ἐπὶ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ Κινηματογράφου εἰς τὴν σύγχρονον κοινωνίαν. Ἐννοεῖται, ὅτι αἱ ἐπιστολαὶ αὐταὶ κάθε ἄλλο παρά ταυτὸτητα ἀντιλήψεων ἀποδεικνύουν. Ἄλλοι παραξενεύονται διότι γίνεται κἀν λόγος περὶ κινηματογράφου, ἄλλοι ἀντιθέτως θέλουν νά ἐξάρουν τὴν ὀφελιμότητα τὴν ὅποιαν ἔχει ἡ κινηματογραφικὴ ταϊνία, ἀρκεῖ νά συντρέχουν ὠρισμένοι προϋποθέσεις—χωρὶς ὅμως νά ἀναλαμβάνουν τὴν εὐθύνην τῆς πιστοποίησεως, ὅτι αἱ προϋποθέσεις αὐταὶ πράγματι πληροῦνται.

Αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ διαφωνία δεικνύει τὴν ἀνάγκην τῆς διακρίσεως, ἐπὶ τῆς ὁποίας τὸ ἄρθρον νὰ ἐκείνο ἐστηρίζετο. Ἄλλο ὁ κινηματογράφος, ὡς μηχανικόν μέσον προβολῆς ἐπὶ τῆς ὀθόνης, καὶ ἄλλο ὁ κινηματογράφος ὡς ἐκεῖνο πού μᾶς προσφέρεται σήμερον ὑπὸ τὴν μορφήν τῶν κινηματογραφικῶν ταϊνιῶν. Τὸ πρῶτον δύναται, βεβαίως, καὶ πρέπει νά χρησιμοποιηθῆ ὥστε νά βελτιωθῆ, νά καθαρθῆ τὸ δεῦτερον. Καὶ ἡ προσπάθεια ἢ σχετικὴ γίνεται, ὅπως εἶδαν οἱ ἀναγνώσταί μας. Μέχρις ὅτου ὅμως ἡ καθάρσις συντελεσθῆ..... ἔχουν ἄδικον ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι, ἔχοντες ὑπ' ὀψιν τὴν σημερινὴν κρατοῦσαν ἀκόμη πραγματικότητα, ζητοῦν νά προφυλαχθοῦν ἀπὸ αὐτῆν;

ΕΞΗΓΗΣΙΣ

Ἀναγνώστης μας ἐφιστᾷ τὴν προσοχὴν μας ἐπὶ κριτικῆς μελέτης δημοσιευθείσης εἰς εἰδικόν ἑλληνικόν περιοδικόν ἐν σχέσει πρὸς τὸ ὅλον ἔργον τοῦ συγγραφέως τοῦ «περὶ ἐπιστήμης» βιβλίου κ. Παπανούτου. Περὶ τοῦ βιβλίου τούτου εἶχομεν δημοσιεύσει βιβλιοκριτικὸν σημεῖωμα, ἢ ἐκ τοῦ ὁποίου ἐντύπωσις ὄντως δέν ἀναπακρίνεται πρὸς τὰ συμπεράσματα, τὰ ὅποια συνάγονται ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῆς προαναφερθείσης διεξοδικῆς κριτικῆς μελέτης.

Τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἐν λόγῳ ἔκθεσιν εἶναι, πράγματι, τὸσον καταπληκτικά, ὥστε θὰ ἦσαν ἀπίστευτα, ἀν δέν συνωδεύοντο ἀπὸ ἀποσπάσματα, καὶ μάλιστα κάπως ἐκτενῆ, ἀπὸ διάφορα δημοσιεύματα τοῦ ἐν λόγῳ συγγραφέως. Ἐν ὅψει τούτων ἐρωτᾷ ὁ ἀναγνώστης μας πῶς ἡμεῖς ἐνεφανίσασμεν, καὶ μάλιστα μετὰ μίαν εὐμενῆ βιβλιοκρισίαν, συγγραφεὶς ὅστις ἔγραψε ὅσα εἰς τὴν προαναφερθείσαν κριτικὴν ἔκθεσιν ἀναφέρονται καί, ὁμολογοῦμεν, δέν

ήμπορούν να επαναληφθούν από της στήλης αυτής.

Μας είναι πολύ δύσκολον να ισχυρισθώμεν, ότι η άπορία—ίσως δέ και η δυσαρέσκεια—του αναγνώστου μας είναι έντελως άσπληκτος. Θά ήθελαμεν μόνον να παρατηρήσωμεν και ήμεις, ότι τὸ ἐν λόγῳ βιβλιοκριτικόν μας σημείωμα, ὅπως και ἄλλα τὰ ἄλλα τὰ ὅποια δημοσιεύομεν, ἀναφέρονται ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον εἰς τὸ βιβλίον τὸ ὅποιον κρίνεται, καὶ ὄχι εἰς τὰς λοιπὰς ἐργασίας, οὐδ' εἰς τὴν ἄλλην ἐν γένει πολιτείαν τοῦ συγγραφέως. Οὐδ' ἀποτελεῖ πως περὶ τούτων γνώμην τοῦ περιοδικοῦ ἢ δημοσιεύσεως βιβλιοκριτικῶν σημειωμάτων ὡς ἐκείνο, εἰς τὸ ὅποιον ἀναφέρονται αἱ παρατηρήσεις τοῦ αναγνώστου μας.

Ταῦτα, πρὸς πρόληψιν παρεξηγήσεων καὶ ἐν τῷ μέλλοντι.

ΥΠΟΜΝΗΣΕΙΣ

Διάφοροι ἐπιστολαί, τὰς ὁποίας λαμβάνομεν τώρα τελευταίως, μᾶς δίδουν τὴν ἀφορμὴν νὰ τονίσωμεν, ἢ μᾶλλον νὰ ὑπομνήσωμεν, τὰ ἀκόλουθα ἐν σχέσει πρὸς τὴν συνεργασίαν ἢ ὁποία μᾶς ἀποστέλλεται ἐκ μέρους διαφόρων ἀναγνωστῶν μας πρὸς δημοσιεύσιν.

Διὰ λόγους, τοὺς ὁποίους ἐξεθέσαμεν εὐθύς εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐκδόσεως τῶν «Ἀκτίνων» (σελ. 39 τοῦ πρώτου τόμου) εἰς τὰ διάφορα ἄρθρα τὰ ὅποια δημοσιεύομεν δὲν τίθεται τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως, ἀλλὰ μόνον ψευδώνυμον, ἢ ἀρχικὰ ὄνοματος, πρὸς διάκρισιν. «Ὅποιος λοιπὸν γράφει διὰ τὰς «Ἀκτίνας» γνωρίζει ὅτι γράφει διὰ νὰ βοηθήσῃ εἰς τὸ νὰ φαερῶθῃ ἢ ἀλήθειαν καὶ ὄχι διὰ νὰ ἐμφανίσῃ τὴν ἐργασίαν του καὶ τὸ ὄνομα τοῦ. Ἐννοεῖται, ὅτι τὸ περιοδικόν μας οὐδεμίαν ἀντίρρῃσιν ἔχει εἰς τὸ νὰ ἀναδημοσιεύωνται αἱ συνεργασίαι εἰς ἄλλα περιοδικὰ ἢ εἰς βιβλία, μὲ πλήρη, πλέον, τὴν ἀναγραφὴν τοῦ ὀνόματος τοῦ συγγραφέως.

Ἐξ ἄλλου ἢ παραίτησις αὕτη ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ ὀνόματος συμβολίζει καὶ συνπάγεται καὶ μίαν ἄλλην παραίτησιν. Τὴν παραίτησιν ἀπὸ τῆς ἀξιώσεως νὰ δημοσιευθῇ τὸ ἀποστέλλομενον ἄρθρον ἢ νὰ δημοσιευθῇ ὅπως ἀπεστάλη, χωρὶς μεταβολάς. Ἐνδιαφερόμενος διὰ τὸ ἔργον τῶν «Ἀκτίνων» καὶ ὄχι διὰ τὴν ἴδιαν ἑαυτοῦ ἱκανοποίησιν, ὁ ἀποστέλλων συνεργασίαν εἰς τὸ περιοδικόν, τὴν προσφέρει ὡς εἰσφοράν εἰς τὸ ἔργον, ἀνεπιφυλάκτως καὶ ἐξ ὀλοκλήρου, ἐπαφιέμενος εἰς τὴν κρίσιν τῆς διευθύνσεως τοῦ περιοδικοῦ, ὡς πρὸς τὸ ἂν θά δημοσιευθῇ τὸ ἀποστέλλομενον, πότε θά δημοσιευθῇ καὶ ποίας τροποποιήσεις θά ὑποστῇ. Θά ἔπρεπε, ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ, νὰ τονισθῇ, ὅτι ἢ ἐπὶ τοῦ προκειμένου κρίσις

τῆς διευθύνσεως δὲν στηρίζεται μόνον ἐπάνω εἰς τὴν ἄξιαν τοῦ ἄρθρου καθ' ἑαυτὸ λαμβανομένου, ἀλλὰ καὶ ἐπάνω εἰς ἄλλους παράγοντας, ὅπως εἶναι ὁ ὅλος ρυθμὸς τὸν ὅποιον ἀκολουθεῖ τὸ περιοδικόν.

Τῶν ἀνωτέρω κανόνων πλήρη ἀποδοχὴν προϋποθέτει ἡ ἀποστολὴ συνεργασίας πρὸς δημοσιεύσιν. Ἄλλως τε ὁ συνεργάτης τοῦ Περιοδικοῦ, ὑποτίθεται ἐμπνεόμενος ὑπὸ τῶν ἀρχῶν του. Καὶ μᾶλλον ὡς αὐτονοήτοι παρά ὡς ἐξενίζουσαι θά ἔπρεπε νὰ θεωρηθῶν αἱ ἀνωτέρω παρατηρήσεις.

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

Κύριε Διευθυντά,

Εἰς τὸ τελευταῖον τεῦχος τῶν «Ἀκτίνων» καὶ εἰς τὸ ἄρθρον τὸ ἀφιερῶμενον εἰς τὴν ἑκατονταετηρίδα τοῦ Λαβρινισμοῦ, «μία λησμονημένη ἐπέτειος», ἐδημοσιεύσατε τὸ ἐξῆς ἀπόσπασμα ἀπὸ τοῦ ἔργου τοῦ Λαβρίνου «Περὶ τῆς καταγωγῆς τοῦ ἀνθρώπου». «Εἶναι έντελῶς διαφορετικόν ἀπὸ τὰ ἄλλα τὸ ζήτημα ἐὰν ὑπάρχῃ Δημιουργὸς καὶ Κυβερνήτης τοῦ σύμπαντος. Καὶ εἰς τὸ ἐρώτημα αὐτὸ ἀπαντοῦν καταφατικῶς τὰ μεγάλα πνεύματα, τὰ ὅποια ἔζησαν ἀνά τοὺς αἰῶνας». Ἡ διαπίστωσις αὕτη τοῦ Λαβρίνου, τὴν θεωρίαν τοῦ ὁποίου τόσον ἐπιπολαίως καὶ κακοπίστως ἐζήτησαν νὰ καταπνίξουν ὅσοι ἤθελαν νὰ πολεμήσουν τὴν πίστιν, δύνανται νὰ θεωρηθῇ συγχρόνως καὶ ὡς προφητεία. Διότι καὶ μετὰ τὸν Λαβρίνον «τὰ μεγάλα πνεύματα» ἐξακολουθοῦν νὰ ἀπαντοῦν ἐπίσης καταφατικῶς ὅσον ἀφορᾷ τὴν ὑπαρξίν Δημιουργοῦ καὶ Κυβερνήτου τοῦ Σύμπαντος. Μία πρόχειρος ἀπαρίθμησις τῶν διασημοτέρων συγχρόνων ἀντιπροσώπων τῶν θετικῶν Ἐπιστημῶν ἐν Γερμανίᾳ καὶ μόνον ἀρκεῖ διὰ νὰ τὸ ἀποδείξῃ. Οὕτως ὁ διάσημος καθηγητῆς τῆς Παλαιοντολογίας τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Τυβίγγης Dr. Freiherr von Huene εἰς τὸ ἐκδοθέν τῷ 1937 ἔργον von -Ist der Werd gang der Menschheit eine Entwicklung? «Τὸ γίνεσθαι τῆς Ἀνθρωπότητος εἶναι ἐξέλιξις» διακηρύττει τὴν πίστιν του εἰς τὸν Θεόν, εἰς τὴν διήγησιν τῆς ἁγ. Γραφῆς περὶ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου, εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ Παλαιᾷ καὶ τῇ Καινῇ Διαθήκῃ, καὶ εἰς τὸν ἐξωκόσμιον σκοπὸν τῆς ἀνθρωπίνης ἐξελίξεως. Ὁ καθηγητῆς τῆς Ζωολογίας τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Ro tork, Dr. Friedrich εἰς τὸ ἐκδοθὲν ὡσαύτως τῷ 1937 ἔργον του «Oekologie als Wissenschaft von der Natur», «Ἡ οἰκολογία ὡς ἐπιστήμη περὶ τῆς φύσεως», μετὰ τῆς αὐτῆς ἐμφάσεως παρουσιάζει τὴν πίστιν του εἰς τὸν Θεόν, εἰς τὸ ὑπερέραν καὶ εἰς τὴν μεταφυσικὴν. Εἶναι, λέγει, ἐκ πεποιθήσεως ἀντιλαβρινιστῆς καὶ ἐριστῆ τὴν προσοχὴν πάντων εἰς τὸ γεγονός ὅτι ὁ Ηae-

σκελ προσαρμόζεται μόνον πρὸς τὸν ρωσικὸν οὐχὶ δὲ καὶ πρὸς τὸν γερμανικὸν Ἰδεαλισμὸν. Ὁ καθηγητὴς τῆς Ζωολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Μαρβούργου Δρ. F. Alverdes εἰς τὸ ἔργον του, ἐκδοθὲν τῷ 1936, «Leben als Sinnverwirklichung» «Ἡ Ζωὴ ὡς πραγμάτωσις ἀκολουθῶν», ὁμολογεῖ τὴν εἰς τὸν Θεὸν καὶ τὴν μεταφυσικὴν πίστιν του. Ὁ παγκοσμίῳ φήμις καθηγητὴς τῆς Παλαιοντολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Μονάχου Δρ. Edgar Dacqué, ἐκ πεποιθήσεως ἀντιδαρβινιστής, εἰς πλείστα συγγραμμάτια του διακηρύττει ὡσαύτως τὴν εἰς τὸν Θεὸν καὶ τὴν μεταφυσικὴν πίστιν του. Τέλος, διὰ νὰ ἀναφέρω μόνον τοὺς σπουδαιότερους, κατὰ τοῦ δαρβινισμοῦ καὶ ζωικολογικοῦ ἐκρηγύθησαν ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Ἀμβούργου von Üxküll, οἱ καθηγηταὶ τοῦ Βερολίνου Δρ. P. Deegenér καὶ Δρ. M. Westenhöfer, ὁ ἐν Münster καθηγητὴς Δρ. Schuh. Τὴν δὲ εἰς Θεὸν ἢ εἰς τὴν μεταφυσικὴν πίστιν των ὁμολογοῦσιν οἱ καθηγηταὶ Δρ. Driesch, τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Λειψίας, λίαν γνωστὸς καὶ ἐν Ἑλλάδι ἐκ μεταφράσεων ἔργων του ἐπὶ τοῦ κ. Καλλιάρη καὶ ἐκ τοῦ Συνεδρίου τῶν ψυχικῶν Ἐρευνῶν, Δρ. Gruber τοῦ Μονάχου, Δρ. Schröder τοῦ Βερολίνου, Δρ. Schneider τῆς Βιέννης, Δρ. Zimmer, τοῦ Βερολίνου, πάντες διεθνoῦς φήμις. Φοβούμενος μήπως κάμνω κατάχρησιν τῆς φιλοεπαιτίας σας θὰ προσθέσω μόνον τὸν ζωικολογισμὸν τῆς θεωρίας περὶ καταγωγῆς τοῦ ἀνθρώπου ἐκ τοῦ πιθήκου, τὸν ὅποιον εἰς δύο μόνον λέξεις ἔδωκε τελευταίως ὁ P. Eipper: «ἀνόητος φλαυρία». Καὶ διὰ νὰ μὴ πέσω καὶ ἐγὼ εἰς παρομοίαν, ὑπογράφωμαι.

Μετὰ ἐξαιρέτου ὑπολήψεως.

Ἰάκωβος Π. Ἀναστασιάδης.

Ἀξιότιμε κύριε Διευθυντά,

Ἐπιτρέψατέ μοι νὰ ἀπασχολήσω ὀλίγας γραμμὰς τοῦ ἔγκριτου φύλλου σας διὰ τῆς παρουσίας. Ὁ ἀστρονόμος κ. Κοτσάκης ἐν ἐπιστολῇ αὐτοῦ δημοσιευθείσῃ εἰς τὸ προηγούμενον τεύχος τῶν «Ἀκτίνων» ἀνέγραψε τὴν πληροφορίαν, ὅτι μεγίστην διάδοσιν ἔχουσι κατὰ τὰς ἡμέρας ἡμῶν ἐν Ἑυρώπῃ καὶ Ἀμερικῇ αἱ μαγείαι καὶ αἱ ψευδομαντεῖαι, κυρίαι δὲ καὶ κύριοι τῶν ἀνωτέρων καλουμένων κοινωνικῶν τάξεων ἐνθ' αἰσχροῦνται νὰ ἐμφανισθῶσι πιστεύοντες εἰς τὴν Χριστιανισμὸν, εἶναι πρόθυμοι νὰ δώσωσι πίστιν εἰς ψευδομάντεϊς καὶ ἀστρολόγους. Ἡ πληροφορία αὕτη μοι ἐνεθύμισε γραμμὰς τινὰς τοῦ ρωμαίου ἱστορικοῦ Τακίτου, ὅστις, ὡς γνωστὸν, ἀνέγραψε τὴν ἱστορίαν του περὶ τὰ τέλη τοῦ α' καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ β' μ. Χ. αἰῶνος. Οὗτος, περιγράφων τὴν

κοινωνικὴν καὶ ἠθικὴν κατάστασιν τῆς ἐν ἐξαρχαιότησιν διατελούσης τότε ρωμαϊκῆς κοινωνίας, μολοντοὶ οὐχὶ ἄνευ μεροληψίας καὶ συγκυλίψεως σκερῶν σημείων, ἀνομολογεῖ πρὸς τοὺς ἄλλοις ὅτι χαρακτηριστικὸν τῶν ἀριστοκρατικῶν τάξεων ἦτο ἀφ' ἑνὸς μὲν ὀπιστία, ὄχι μόνον πρὸς τὸν νεωστὶ κηρυχθέντα Χριστιανισμὸν, τὸν ὅποιον ἄλλως τε ἀπηνόως καταδικῶν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν ἐπίσημον τοῦ κράτους αὐτῶν θρησκείαν, ἐκ παραλλήλου δὲ πίστις εἰς τὰς μωροτέρας τῶν δεισιδαιμονίων καὶ προλήψεων. Ἐπίσημοι ρωμαῖοι δέσποιναι καὶ τὰ πρῶτα φέροντες πατρίδιοι ἐγένοντο ἔρμαια τῆς ἀπάτης καὶ κερδοσκοπίας τοῦ πρώτου τυχεῖος ἀγύρου, ὅστις ἤθελεν ἐμφανισθῆ εἰς αὐτοὺς ὡς μάντις προλέγων τὰ μέλλοντα, ἢ ὡς μάγος (Hist. I 22, Annales VI 20 ἔξ.).

Ἐμῆellen ἀρα ὁ πολυθυμητὸς εὐρωπαϊκὸς πολιτισμὸς νὰ παρουσιάσῃ τὸσας ὁμοιότητας πρὸς τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τῆς καταπίσεως καὶ τῆς πτορακμῆς εἰς τὴν ὅποιαν περιέπεσεν ἡ εἰδωλολατρικὴ ἐκείνη αὐτοκρατορία, ἡ βαδίσασα ἔκτοτε πρὸς τὴν διάλυσιν καὶ τὴν ἀποσύνθεσιν;

Μετὰ βαθείας ἐκτιμήσεως

Ἄλξιν. Π. Πολυδωρίδης

Φίλε κ. Διευθυντά,

Κάποιο σημεῖο τοῦ διηγήματός μου «ὁ Φαροφύλακας» ποῦ ἐπιλοξένησαν οἱ «Ἀκτίνες», σὲ παρασπῆμο τειχῶν τους, παρουσιάσθηκα, φαίνεται, κάπως ἀπίθανο σὲ μερικὰ «θόσκολα πνεύματα». Εἶναι τὸ σημεῖο ὅπου ἡ βάρκα ἀναποδογυρίζεται ἀπότομα ἀπὸ βίαιου φύσημα ἀγέρα, μάλιστα ὁ ἕνας ἀπ' τούς ἐπιβάτες τῆς ἐστομρίζε τις βαρεῖες ἐκείνες βλάσφημες φράσεις. Ἀνεξαρτήτως τοῦ ὅτι στὴν ἐκτίμησι παρόμοιων γεγονότων ἢ προκατάληψις κατὰ τοῦ ὑπερφυσικοῦ θέν εἶναι βέβαια καλὸς σύμβουλος, θὰ εἶχα νὰ δώσω τὴν πληροφορία, ὅτι, ἀπλοσώτατα, σὲ διηγήματα αὐτὸ ἢ ὑπόθεσις εἶναι γεγονότος ἀληθινοῦ καὶ πρόσφατο, καὶ ὅσα φέρωνται σὲ παραπάνω σημεῖο περιγράφονται ὁπως ἐγὼ νὰν στὴν πραγματικότητά. Ἄλλως τε γιὰ καίνον ποῦ θὰ ἤθελε νὰ ἀκούσῃ τυχὸν πειστικώτερες διαβεβαιώσεις, οἱ ἤρωτες τοῦ διηγήματος εἶναι πρόθυμοι νὰ τοῦ τις δώσουν, μὴ καὶ ἴσθον ὄλοι, σὲ χιῶτικο χωριουδάκι τους ποῦ κοντὰ σ' αὐτὸ βρίσκεται καὶ τὸ ἔσρονθσι μὲ τὴν ἐκκληροῦλα τοῦ Ἁγίου Στεφάνου. Ἄν θέλατε μάλιστα, προσθέτω πὸς σὲ διηγήματα τὰ πράγματα παρασπῆθησαν καίωτερα ἀπ' τὴν πραγματικότητα, γιατί ἡ βάρκα ἀναποδογυρίστηκε χωρὶς πανί. Τὸ πανί ἐμπήκε στὴ διηγήσι γιὰ νὰ κάμῃ τὰ πράγματα ἐκκολώτερα γιὰ τοὺς δεισιππιστοὺς ἠθωμάδες.

Μὲ φιλικὸς χαριετισμοῦς

Ἄ. Λαμπρινός

Η ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΦΥΣΙΚΗ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΎΛΙΣΤΙΚΟΥ ΜΟΝΙΣΜΟΥ(*)

ΤΟΥ ΚΛΗΘΗΤΟΥ Ε. ΤΑΣΧΔΙΑΝ

Γενική πεποίθηση επικρατεί μεταξύ όλων των ασχολουμένων με την επιστήμη της φύσεως, ότι η φύσις είναι ομοιογενής εν τη ουσία της. Συνεπώς δέ, ότι οι διάφοροι κλάδοι της επιστήμης αυτής δέν δύνανται νά εϋρίσκωνται εις αντίφασιν πρὸς ἀλλήλους, ἀλλὰ πρέπει νά ἀλληλοεπιβεβαιωθῶνται καί νά ἐδραιώωνται ὁ εἰς τὸν ἄλλον, ἀποτελοῦντες τοιοῦτοτρόπως ἄρμονικὸν καὶ συμπαγὲς σύνολον. Ἡ μορφολογία δέν εἶναι δυνατόν νά εϋρίσκειται εις ἀντίφασιν πρὸς τὴν γενετικὴν ἢ τὴν φυσιολογίαν, οὔτε ἡ βιολογία ὡς σύνολον νά ἔρχεται εις ἀντίθεση πρὸς τὴν φυσικὴν ἢ τὴν χημείαν. Καὶ ὁμως, παρὰ τὰς προσπάθειαις τῶν ἐπιστημόνων ἐπὶ δύο ἤδη αἰῶνας, ἐξηκολούθησε νά ὑπάρχη ἀντίθεσις, καὶ μάλιστα θεμελιώδης, μεταξύ τῆς φυσικῆς καὶ τῆς χημείας ἀφ' ἑτέρου. Ἡ ἀντίθεσις αὕτη ἔχει τὴν ρίζαν της εἰς τὴν διαφορετικὴν οὐσίαν, τὴν ὁποίαν αἱ ἐπιστήμαι αὗται εἶχον τηρήσει μέχρις ἐσχάτων ἀπέναντι μιᾶς ἐννοίας εἰς τὴν ὁποίαν εἶναι δυνατόν νά δοθῶν, ἀναλόγως πρὸς τὴν ἐκάστοτε ἀποψιν, διάφορα ὀνόματα καί, μεταξύ ἄλλων, τὸ ὄνομα «σκοπὸς» καὶ τὸ ὄνομα «μορφή».

Πρὸς κατανοήσιν τῆς ἀντιθέσεως αὐτῆς, ὑπὸ τὰς ποικίλας ἀπόψεις της, ὡς καὶ τῆς τελικῆς ἀρσεως αὐτῆς ὑπὸ τῆς συγχρόνου περὶ «κβάντα» θεωρίας, εἶναι ἀναγκαίαι μίαν σύντομος ἀνασκόπησις τῆς φυσικῆς, τῆς χημείας καὶ τῆς βιολογίας ὡς καὶ τῶν διαφόρων περὶ τῆς ὕλης καὶ τοῦ ὄργανου μὸυ θεωρίων.

ΥΛΗ ΚΑΙ ΜΟΡΦΗ

Μεταξὺ τῶν ἀρχαίων καὶ καθ' ὄλην τὴν μεσαιωνικὴν περίοδον, ἡ ὀλομορφικὴ θεωρία τῆς φύσεως, τὴν ὁποίαν ἐξέφερον ὁ Ἀριστοτέλης, ἐπεκράτει καὶ εἰς τὴν ἐπιστήμην καὶ εἰς τὴν φιλοσοφίαν, αἱ ὁποῖαι ἄλλως τε ἀπετέλουν τότε ἐνιαῖον σύστημα σκέψεως. Τὸ ἀριστοτελεῖον αὐτὸ σύστημα τῆς φυσικῆς βασίζεται ἐπὶ τῆς γενικῆς ἀνθρωπίνης δοξασίας, ὅτι τὰ ἀντικείμενα, τὰ ὁποῖα ἀντιλαμβάνομεθα διὰ τῶν αἰσθήσεών μας, ἔχουν ὑπαρξίν ἀνεξάρτητον ἀπὸ τὴν ἀντίληψίν μας αὐτὴν καὶ ὅτι διὰ μέσου τῶν αἰσθήσεών μας μαθαίνομεν περὶ τῶν ἰδιο-

τήτων καὶ τῶν σχέσεων τῶν ἀντικειμένων τούτων, τὰ ὁποῖα ἔχουν ἀντικειμενικὴν, πραγματικὴν ὑπαρξίν.

Μία ἀπὸ τὰς βασικὰς ἰδιότητας τῶν φυσικῶν ἀντικειμένων, εἶναι ἡ διάκρισις μεταξὺ οὐσιαστικῶν καὶ τυχαίων ἰδιοτήτων. Ὅτι διακρίνει τὴν οὐσίαν ἀπὸ τὸ τυχαῖον συμβεβηκὸς, εἶναι ὁ διαφορετικὸς τρόπος ὑπάρξεώς των. Ἐνῶ ἡ οὐσία ὑπάρχει καθ' ἑαυτήν, τὸ τυχαῖον ὑπάρχει ἐντὸς καὶ ἐπὶ τῶν οὐσιῶν. Π. χ. τὸ κίτρινον χρῶμα ὑπάρχει ἐπὶ τοῦ χρυσοῦ, ἀλλ' ὁ χρυσοὺς ὑπάρχει καθ' ἑαυτόν. Ἡ διάκρισις αὕτη ὄλων τῶν ὄντων εἰς οὐσίαν καὶ εἰς τυχαῖον, συνεπάγεται μίαν περαιτέρω διάκρισιν μεταξὺ δυναμικότητος (δυνάμει ὄντος) καὶ ἐνεργείας. Δυναμικότης (δυνάμει ὄν) εἶναι ἡ διάθεσις ἐκείνη, μέσθ τῆς ὁποίας τὰ πράγματα καθίστανται ἱκανὰ ὅπως ὀφίστανται ἢ προκαλοῦν ὀρισμένας πραγματικὰς μεταβολάς. Ἡ πραγματοποιήσις τῆς διαθέσεως ταύτης, ἢ ὁ σκοπὸς διὰ τὸν ὁποῖον ὑπάρχει ἡ διάθεσις αὕτη, καλεῖται ἐνέργεια. Ἡ δυναμικὴ ἀρχὴ πάντων τῶν πραγμάτων καλεῖται πρώτη ὕλη* θεωρεῖται αὕτη ὡς καθαρὰ δυναμικότης (δυνάμει ὄν), κατὰ διάκρισιν ἀπὸ τὸ ὑπόστρωμα τῶν ἀτομικῶν πραγμάτων, τὸ ὁποῖον καλεῖται δευτέρα ὕλη, ἐφ' ὅσον τοῦτο εἶναι ἤδη ἐνέργεια.

Ἐκτὸς τῆς θεμελιώδους ἀρχῆς τοῦ δυνάμει ὄντος, ὑπάρχει εἰς πᾶν τὸ γινόμενον μία δευτέρα ἐνεργὸς ἀρχὴ, ἡ ὁποία ὀνομάζεται μορφή. Ἡ ἐνώσις ὕλης καὶ μορφῆς καταλήγει εἰς τὴν οὐσίαν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ὕλη καὶ μορφή συνουνοῦται εἰς τὴν καλουμένην οὐσιαστικὴν μορφήν.

Συνοψίζοντες τὴν ὄλων στοιχειώδη αὐτὴν σκιαγραφίαν τῆς ἀριστοτελεῖου φιλοσοφίας, εὑρίσκομεν μίαν διαδικὴν περὶ τῆς φύσεως θεωρίαν, ἐφ' ὅσον ὄλαι αἱ οὐσίαι εἶναι ἀποτέλεσμα δύο βασικῶν κατηγοριῶν, τῆς ὕλης καὶ τῆς μορφῆς.

Ἀντίθετος πρὸς τὴν ὀλομορφικὴν φιλοσοφίαν ἡ ἐμπειρικὴ φιλοσοφία (ἐμπειριαρχία), ὅπως αὕτη ἀντιπροσωπεύεται ὑπὸ τοῦ Βάκωνος, τοῦ Λόκε, τοῦ Μπέρκελεϋ, τοῦ Χιούμ, ἐν μέρει δέ καὶ ὑπὸ τοῦ Κάντ, ἀνέπτυξε μίαν ριζικῶς διάφορον ἐννοίαν τῆς οὐσίας. Ἐνῶ κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην ὁ ἀνθρώπος καθ' ἑαυτόν εἶναι μίαν οὐσιαστικὴν

(*) Τὸ πρῶτον μέρος ἀρθροῦ τοῦ καθηγητοῦ Ε. Taschdjian ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ σύγχρονος Φυσικὴ καὶ ἡ ἐπίδρασις της ἐπὶ τῆς βιολογικῆς θεωρίας».

όντοτης, προικισμένη με διάφορα ὄργανα καὶ ἰδιότητες, κατὰ τὴν ἐμπειρικήν ἀντίληψιν εἶναι ἄθροισμα πολλῶν ὄντοτήτων, δυνάμενον νὰ συγκριθῆ πρὸς ζῶσαν μηχανήν, συνισταμένη ἀπὸ πολλὰ, ἀνεξαρτήτως ὑπάρχοντα μέρη. Διὰ τὰ κατανωθη εἰς ὀλόκληρον τὴν ἔκτασίν τῆς ἢ ἀντίληψιν αὐτή, εἶναι ἀναγκαῖα σύντομος ἀνασκόπησις τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἀτομικῆς φυσικῆς καὶ τῆς ἀτομικῆς βιολογίας.

ἈΤΟΜΙΚΗ ΦΥΣΙΚΗ

Εἶναι γνωστὸν, ὅτι ὁ ὄρος «ἄτομος» ἐχρησιμοποίηθη ἤδη ὑπὸ τῶν ἀρχαίων καὶ σημαίνει τὴν ὄντοτητα τὴν μὴ δυναμένην νὰ διαιρεθῆ περαιτέρω. Ὅλαι αἱ οὐσίαι εἶναι ἀδιαιρέτα στοιχεῖα. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον ἢ ἀληθυστικὴ δοξασία περὶ τῆς δυνατότητος τῆς μετατροπῆς τῶν στοιχείων, δοξασία ἢ ὅποια ἐθασίζετο ἐπὶ τῆς ἀριστοτελικῆς ἰδέας τῆς πρώτης ὕλης, ἔσται τοιοῦτο βλάσφημος. Τὰ ὀλικά αὐτὰ στοιχεῖα ἐλλαμβάνονται ὡς συνιστάμενα εἰς μικροτέρων μερῶν, μορίων, τὰ ὅποια εἶναι καμωμένα ἀπὸ τελικὰς ὄντοτητος ἢ ἀτομικῆς.

Ἄλλ' ἢ ἀπλοῖκή μᾶλλον καὶ στατική αὐτὴ περὶ τῆς ὕλης ἀντίληψις δὲν ἠδύνατο ν' ἀνθῆξῃ εἰς τὴν δοκίμην τῆς ἐμπειρίας καὶ δι' αὐτὸ ἤρξατο κρατοῦσα μία νέα, δυναμική, ἀντίληψις, ἢ τοῦ ἠλεκτρονίου ἢ τοῦ πρωτονίου, καὶ ὑπέθετο ὅτι τὰ διάφορα στοιχεῖα εἶναι ἀπὸτέλεσμα διαφόρων συνενώσεων καὶ συνδυασμῶν τοῦ ἠλεκτρονίου καὶ τοῦ πρωτονίου. Ἐφ' ὅσον ὅμως τὰ μόρια ταῦτα εἶναι πεφορτισμένα δι' ἠλεκτρισμοῦ καὶ ἐμφανίζουσιν δυνάμιν ἕλξεως καὶ ἀπώσεως, τὸ ὅποιον ἀντιπροσωπεύει ποιοτικὴν ἔννοιαν, ἢ το ἀνάγκη νὰ ἀντικατασταθῇ ἡ περὶ δυνάμεως ποιοτικὴ ἀντίληψις, ὅπως ὑπεστηρίζετο ἀκόμη ὑπὸ τοῦ Νεύτωνος, διὰ ποσοτικῆς ἔννοιαι, συμφώνως πρὸς τὴν γενικὴν ποσοτικὴν ἀντίληψιν τῆς ὕλης. Τοῦτο ἐπετεύχθη, ὅταν εὐρέθη ὅτι ἡ μάζα ἐνὸς ἠλεκτρονίου δὲν εἶναι πραγματικὴ οὐσιαστικὴ μάζα, ἀλλ' ὅτι συσχετίζεται στενῶς πρὸς τὸ ἠλεκτρικὸν τῆς φορτίον καὶ ἀποτελεῖ μαζί τοῦ ἀδιαιρέτου μονάδα. Ἡ ἀδράνεια τοῦ ἠλεκτρονίου προκαλεῖται: διὰ τὸ σχηματισμὸν ἠλεκτρομαγνητικοῦ πεδίου· καὶ πρὸς ὑπερικήσιν αὐτῆς εἶναι ἀναγκαῖα μία προμήθεια ἐνεργείας, ἀκριβῶς ὅπως συμβαίνει προκειμένου νὰ τεθῇ εἰς κίνησιν ἠλεκτρικὸς κινητήρ, ὅποτε εἶναι ἀναγκαῖα μία ἀρχικὴ ὥθησις πρὸς ὑπερικήσιν τῆς καλουμένης «αὐτεπαγωγῆς».

Τοιοτοτρόπως ἐξηφανίσθη ἡ περὶ δυνάμεως ποιοτικὴ ἀντίληψις, ἀντικατασταθεῖσα ἀπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ ποσοτικοῦ ἠλεκτρικοῦ δυναμικοῦ. Μετὰ τὴν μοναστικὴν αὐτὴν θεωρίαν ἐξηγεῖτο τοιοτοτρόπως ὀλόκληρος ἡ φύσις ὡς ἀποτελουμένη ἐξ ἠλεκτρομαγνητικῶν πεδίων διαφόρων συγκεντρώ-

σεων καὶ ἐπιστεῦετο ὅτι ὕλη καὶ πεδίων εἶναι τὰ ὑποστρώματα δλων τῶν φυσικῶν φαινομένων, προσέτι δὲ ὅτι αἱ βασικαὶ ἐξισώσεις τῆς μηχανικῆς καὶ τῆς ἠλεκτροδυναμικῆς δύνανται νὰ ἐφαρμοζῶνται ἀνευ ποιοτικῆς ἀλλοιώσεως καὶ εἰς φαινόμενα ἀτομικῶν διαστάσεων. Εἰς τὴν κλασσικὴν αὐτὴν φυσικὴν ὁ χρόνος καὶ ὁ χώρος ἐλαμβάνοντο ὡς χωριστὰ ἐκ τῶν προτέρων μορφῶν ἀντίληψεως μετὰ τὴν καντιανὴν σημασίαν.

Αἴθηρ καὶ σχετικότης

Μέχρι τοῦ σημείου αὐτοῦ ἡ μοναστικὴ φυσικὴ εὐρίσκειτο εἰς πλήρη ἁρμονίαν πρὸς τὴν ἐμπειρίαν. Ὑπῆρχεν ὁμοῦ ἐν πείραγμα, τὸ ὅποιον ἐνεφάνιζεν ἀσυμφωνίαν πρὸς τὰς θεωρίας αὐτάς: Διὰ τοῦ πειράματος τούτου, γνωστοῦ ὑπὸ τὸ ὄνομα «πείραμα τοῦ Μίκελσον», κατεβλήθη προσπάθεια ὅπως ἐπιβεβαιωθῇ ἐν λογικῶν συμπεράσματι τῶν θεωριῶν τῆς κλασσικῆς ἠλεκτροδυναμικῆς: Ἐάν, ὡς απαιτεῖ ἡ θεωρία, τὰ φαινόμενα τῆς ὀπτικῆς καὶ τῆς ἠλεκτροδυναμικῆς λαμβάνουν χώραν ἐντὸς στασίμου αἰθέρου, τότε θὰ ἔπρεπε ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς νὰ πνῆ «ἄνεμος αἰθέρος» κατὰ διεύθυνσιν ἀντίθετον πρὸς τὴν ἐν τῷ χώρῳ κίνησιν τῆς, ἢ δὲ ἐπίδρασις τοῦ αἰθέριου αὐτοῦ ἀνέμου ἔπρεπε νὰ εἶναι δυνατόν νὰ παρατηρηθῇ εἰς τὰ ὀπτικά φαινόμενα.

Ἐν τούτοις, παρὰ τὰ ἐπανειλημμένα πειράματα, τὰ γενόμενα διὰ τῶν ἀκριβεστάτων ἐκ τῶν εἰς τὴν διάθεσιν τῶν ὑπαρχόντων ὀργάνων, οὔτε ὁ Μίκελσον, οὔτε οἱ Μόρλεϋ καὶ Μίλλερ, οὔτε ὁ Κένενδυ ἢ ὁ Tommaschek κατάρωσαν νὰ ἐπιτύχουν τὸ προσδοκώμενον θετικὸν ἀπὸτέλεσμα.

Ἡ ἐξήγησις τῆς ἀντιφάσεως αὐτῆς μεταξὺ θεωρίας καὶ ἐμπειρίας, ἐδόθη τὸ 1905 διὰ τῆς ἐιδικῆς θεωρίας τῆς σχετικότητος, τοῦ Ἀϊνστάϊν· δι' αὐτῆς ἡ πρώτη ἀρχὴ τῆς κλασσικῆς φυσικῆς, ὅτι δηλαδὴ ὁ Χῶρος καὶ ὁ χρόνος εἶναι χωριστὰ ἐκ τῶν προτέρων μορφῶν ἀντίληψεως, ἐγκατελείφθη, μετὰ προσανατολισμὸν πρὸς τὴν κατεῦθυνσιν ἔννοιας αὐστηροτέρου μονισμού, εἰσῆχθη δὲ, εἰς ἀντικατάστασιν, ἡ ἔννοια περὶ τῆς ἐνώσεως ἀμφοτέρων (χώρου καὶ χρόνου), ἐνώσεως ἢ ὅποια καλεῖται «κόσμος» καὶ ἡ ὅποια μόνη ἔχει ἀνεξάρτητον, ἀπόλυτον σημασίαν.

Ἡ ἐιδικὴ αὐτὴ θεωρία τῆς σχετικότητος συνεπληρώθη βραδύτερον διὰ τῆς γενικῆς θεωρίας τῆς σχετικότητος, ἢ ὅποια διδάσκει ὅτι τὸ οὐσίως ἀπὸτέλεσμα τῆς ἕλξεως συνίσταται εἰς «καμπύλων» τῆς τετραδιαστάτου πολλαπλότητος τῆς καλουμένης «κόσμος» καὶ ὅτι ἡ καμπύλωσις αὐτῆ εἶναι τόσο ἰσχυρότερα, ὅσον ἰσχυρότερον εἶναι τὸ πεδίου βαρύτητος. Οὕτως ἡ πρώτη δυσχέρεια τῆς κλασσικῆς φυσικῆς ἔλυτο λίαν ἰκανοποιητικῶς, σημερον δὲ ἡ θεωρία τῆς σχετικότητος θεωρεῖται ὡς ὀλοκληρωτικὸν

τιμήα τῆς κλασσικῆς φυσικῆς. Ἄλλ' ἡ πραγματικὴ κρίσις μόνον τότε ἤρχιζε.

Εἰς τὴν κλασσικὴν περὶ ὕλης θεωρίαν ὑποτίθεται ὅτι τὸ ἀρνητικῶς πεφορτισμένον ἠλεκτρόνιον διαγράφει κύκλωμα περὶ τὸν ἰσχυρῶς θετικὸν πυρήνα, καὶ φυσικῶ τῷ λόγῳ προβάλλει τὸ ζήτημα, πῶς τὰ ἀρνητικὰ αὐτὰ ἠλεκτρόνια δύνανται νὰ παραμένουν χωρισμένα ἀπὸ τὸν πυρήνα, παρὰ τὴν ἠλεκτροστατικὴν ἑλξιν. Ἡ δεδομένη ὑπὸ τῆς κλασσικῆς φυσικῆς ἐξήγησις εἶναι ἡ αὐτὴ μὲ τὴν δεδομένην διὰ τὴν ἐξήγησιν τοῦ γεγονότος ὅτι, παρὰ τὴν ἑλξιν, οἱ πλανῆται δὲν πίπτουν ἐπὶ τοῦ ἡλίου: Ὑποτίθεται δηλαδὴ ὅτι τὰ ἠλεκτρόνια διαγράφουν κύκλους ἢ ἑλλειψεις περὶ τὸν πυρήνα, κατὰ τὸν τρόπον τοιοῦτον ὥστε ἡ κεντροφυεῖ δύναμις ἐν ἐκάστη στιγμῇ ἀντισταθμίζει τὴν ἑλξιν.

Ὅσον καὶ ἂν φαίνεται ἀπλή καὶ παραδεκτὴ ἡ ἐξήγησις αὕτη, εἶναι οὐχ ἥττον ἐκτεθειμένη εἰς τὴν ἐξῆς σοβαρὰν ἀντίρρῃσιν: Ἐάν τὸ ἠλεκτρόνιον διαγράφη κλειστὸν κύκλωμα γύρω ἀπὸ τὸν πυρήνα, πρέπει νὰ ἀνακμύεται ὅτι θὰ ἐκπέμπη διαρκῆ ἀκτινοβολίαν, ἀκριβῶς ὅπως καὶ κάθε ἄλλο ἠλεκτρικὸν φορτίον ἐν κινήσει· καὶ ἡ ἀκτινοβολία αὕτη προκαλεῖ, φυσικὰ, ἀπώλειαν ἐνεργείας. Ἐὰς φαντασθῶμεν πρὸς πληρεστέραν κατανόησιν τῶν ἀνωτέρω ἐν δονούμενον «διαπασῶν», τοῦ ὁποῦο βαθμιαίως ἐλαττοῦται ἡ δόνησις, διότι ἡ δόνησις αὕτη μεταθιβάσκειται εἰς τὸν ἀέρα ὑπὸ μορφῇ ἤχητικῶν κυμάτων. Ἐὰς ὑποθέσωμεν τώρα, ὅτι εἰς τὸ ἐν ἄκρον τοῦ διαπασῶν εἶναι κπροσηλωμένον ἐν ἀπομομονωμένον ἠλεκτρικὸν φορτίον, οὕτως ὥστε νὰ ἐπιτυχᾶνεται ἕνας ἠλεκτρικὸς κραδαντήρ, ὁ ὁποῖος διδὲι τὸ ἴδιον ἀποτέλεσμα ὅπως καὶ ἐν ἐναλασσόμενον ρεῖμα διαρρέον τὸ πεδὶον δονήσεως. Ἐπιτυχάνομεν οὕτω ἐν ἠλεκτρομαγνητικὸν ρεῖμα, δονούμενον κατὰ τὸν ρυθμὸν τοῦ διαπασῶν, ὁ δὲ σχηματισμὸς τοῦ ρεύματος αὐτοῦ ἀπαιτεῖ, φυσικὰ, ποσότητά τινα ἐνεργείας. Ἡ ἐνέργεια αὕτη δύναται νὰ προέλθῃ μόνον ἀπὸ τὴν δονουμένην ἐνέργειαν τοῦ διαπασῶν, τὸ ὁποῖον σημαίνει ὅτι ἡ κίνησις τῆς ἀνακόπτεται βαθμιαίως ὄχι μόνον λόγῳ τῆς μηχανικῆς τριβῆς, ἀλλὰ καὶ λόγῳ τῆς ἐκπομπῆς τοῦ ἠλεκτρομαγνητικοῦ κύματος. Ἐάν, πάντως, ὑπεστήριζε καιεῖς, ὅτι τὰ ἠλεκτρόνια δὲν ὀφίστανται εἰς τὸ περὶ τὸν πυρήνα κύκλωμα τῶν ἐλάττωσιν τινα ἐνεργείας, τοῦτο θὰ ἰσοδυναμεί πρὸς τὴν παραδοχὴν τῆς ὑποθέσεως ὅτι οἱ κλασσικοὶ νόμοι τῆς ἠλεκτροδυναμικῆς χάνουν τὴν ἰσχύον των, ὡσάκις ἐφαρμόζονται εἰς τὴν ἀνταλλαγὴν ἐνεργείας μεταῦ τοῦ ἀτομικοῦ κέντρον καὶ τοῦ πεδίου ἀκτινοβολίας. Τὸ γεγονός ὅμως εἶναι, ὅτι πειράματα τῶν Lummer καὶ Pringsheim σχετικὰ μὲ τὴν ἀκτινοβολίαν τοῦ καλουμένου «μέλανος» σώματος, τὰ ὁποῖα ἀποτε-

λοῦν τὴν βάσιν τῆς περὶ «κβάντα» θεωρίας τοῦ Πλάνκ, ἀπέδειξαν ὅτι ἡ ἀπορρόφησις καὶ ἡ ἐκπομπὴ ἀκτινοβολίας λαμβάνουν χώραν ἀσυνεχῶς καὶ ὅτι, κατὰ ριζικὴν ἀντίθεσιν πρὸς τὴν κλασσικὴν ἄποψιν, οἱ μακροσκοπικῶς καθοριζόμενοι νόμοι ἠλεκτροδυναμικῆς χάνουν τὴν ἰσχύον των, ἐφαρμοζόμενοι εἰς ἀτομικὰς διαστάσεις, δη' ἀδῆ τότε αἱ σχέσεις μεταβάλλοντα ὄχι ἰόνον ποσοτικῶς, ἀλλὰ καὶ ποιοτικῶς, μὲ ἄλλας λέξεις πρόκειται περὶ εἰδοποιίας.

ΤΙ ΕἶΝΑ ΤΟ ΦΩΣ;

Περαιτέρω πειράματα τῶν Χέρτζ, Hallwachs, Lenard, Pohl, Pringsheim καὶ ἄλλων ἐπὶ τοῦ φωτοηλεκτρικοῦ ἀποτελέσματος καὶ τῆς σχέσεως αὐτοῦ πρὸς τὸ μήκος τοῦ κύματος καὶ τὴν ἔντασιν τοῦ ἀκτινοβολουμένου φωτός, ἀπέδειξαν ὅτι ὑπάρχει δυαδικὴ ἀλληλενέργεια μεταῦ τοῦ πεδίου-κύματος καὶ ὕλης: Μία ἀλληλενέργεια ἀσθενῆς, ἡ ὁποία εἶναι συνεχῆς καὶ ὑπακοεῖ εἰς τοὺς κλασσικοὺς νόμους τῆς ἠλεκτροδυναμικῆς, καὶ μία ἄλλη, ἔντονος, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἐνέργεια δρᾷ ὡς ἐάν ἦτο συγκεντρωμένη εἰς ἕν σημεῖον. Ἡ συχνότης ἀκτινοβολίας ἐκφράζεται διὰ τοῦ νόμου Ἄϊνστάϊν—Bohr, κατὰ τὸν ὁποῖον ἡ συχνότης ν τοῦ ὑπὸ τίνος ἀτόμου ἐκπεμπομένου ἠλεκτρομαγνητικοῦ κύματος ἐξαρτᾶται μόνον ἐκ τῆς διαφορᾶς ἐνεργείας $E_1 - E_2$ πρὸ καὶ μετὰ τὴν ἐκπομπήν. Οὕτω:

$$h\nu = E_1 - E_2$$

εἰς τὴν ἐξίσωσιν δὲ ταύτην ὁ παράγον ν ἀντιπροσωπεύει μίαν παγκόσμιον σταθεράν, ἡ ὁποία εἶναι τὸ στοιχειῶδες ποσὸν δράσεως τοῦ Πλάνκ. Ἐφ' ὅσον, συνεπῶς, πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν διανομὴν ἐνεργείας κατὰ κβάντα ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῶν ἀτόμων καὶ τῶν μορίων, ἦτο πολὺ φυσικὸν ὅτι ὁ Ἄϊνστάϊν, ὀλίγον μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τῆς θεωρίας τῶν κβάντα, ἐξήγησε πλήρῃ ἀναθεώρησιν τῆς κλασσικῆς περὶ φωτός ἀντιλήψεως, ὑποστηρίζων ὅτι τὰ ὑπὸ τοῦ ἀτόμου ἐκπεμπόμενα κβάντα ἐνεργείας παραμένουν ἠνωμένα καὶ ἐν τῷ αἰθέρι.

Ὅπωςδῆποτε ἡ περὶ φωτός θεωρία αὕτη τοῦ Ἄϊνστάϊν δὲν ἐγένετο δεκτὴ ἀνευ ἐπιφυλάξεων τινων, τοῦτο δὲ κυρίως διότι δὲν ἠδύνατο νὰ ἐξηγήσῃ ἱκανοποιητικῶς τὸ φαινόμενον τῆς συμβολῆς (interference) τῶν φωτεινῶν ἀκτίνων, φαινόμενον τὸ ὁποῖον ἤδη εἰς προηγουμένην ἐποχὴν εἶχε συντελεσεῖ εἰς τὴν ἐπικράτησιν τῆς θεωρίας τῶν κυμάτων ἐναντίον τῆς θεωρίας τῆς ἐκπομπῆς σωματιδίων τοῦ Νεύτωνος.

Ἐάν ὁμως γίνῃ δεκτὴ ἡ θεωρία τῶν κυμάτων, ὡς διετυπώθη μὲ τὸν τῶν διαφορικῶν ἐξισώσεων τοῦ Μάξουελ, εἶναι ἀνίτηκν νὰ ὑποθέσωμεν μίαν τελικὴν αἰτίαν, ἡ ὁποία ρυθμίζει τὴν ἀνταλλαγὴν τῆς ἐνεργ-

γείας μεταξύ τῶν ἀτόμων καὶ τοῦ αἰθέρος. Τοῦτο δὲ διότι, ἐφόσον ἡ συχνότης τοῦ ἐκπεμπόμενου μονοχρωματικοῦ κύματος ἔξαρτάται, κατὰ τὸν νόμον τοῦ Μόορ—Αἰνστάιν, ἀπὸ τὴν διαφορὰν ἐνεργείας μεταξύ τῆς ἀρχικῆς καὶ τῆς τελικῆς καταστάσεως τοῦ ἀτόμου, τοῦτο, ὅταν ἐγκαταλείπῃ τὸ ἀρχικόν του κύκλωμα καὶ καθ' ἄλλην τὴν δρᾶσιν τῆς ἐκπομπῆς, πρέπει νὰ γνωρίζῃ ἀπὸ πρὶν ποῦ θά σιαματιῆσῃ!

Ὁ δυαδικὸς αὐτὸς καὶ τελολογικὸς χαρακτηριστὴρ τῶν φυσικῶν φαινομένων ἐπεκρίρωθη περαιτέρω διὰ πειραμάτων τῶν Laue καὶ Compton σχετικῶς πρὸς τὴν διάθλασιν καὶ τὴν συμβολὴν τῶν ἀκτίνων X, κατὰ τὰ ὁποῖα ἐπεβεβαιώθη ὅτι τὰ κλασσικὰ φαινόμενα τῆς διαθλάσεως καὶ τῆς ἀπορροφῆσεως, τὰ ὁποῖα ὑπακούουσιν εἰς τὴν κβαντικὴν θεωρίαν, δὲν εἶναι ἀνεξάρτητα ἀπ' ἀλλήλων, ἀλλὰ συνδέονται μεταξύ τῶν στενῶς.

ΕΓΚΑΤΑΛΕΙΨΙΣ ΑΤΟΜΙΚΟΥ ΥΛΙΣΜΟΥ

Ὁ δυϊσμός αὐτὸς ἀνεγνωρίσθη καὶ ἐγένετο δεκτὸς ὡς βασικὴ ἀρχὴ τῆς φύσεως ὑπὸ τοῦ L. de Broglie, ὅστις, ἐν συνεργασίᾳ μὲ τὸν Schrödinger, ἀνέπτυξε τὴν καλουμένην «κυματομηχανικὴν». Ὁ Schrödinger ἔθεσεν εἰς ἑαυτὸν τὸ ἐρώτημα, εἰ δὲν ἔπῃρχον καὶ εἰς τὴν μακροσκοπικὴν φυσικὴν περιπτώσεις, κατὰ τὰς ὁποίας μερικὰ μόνον ἐκ τοῦ ὀλικοῦ ἀριθμοῦ τῶν δυνατῶν καταστάσεων ἐνὸς συστήματος ἡμποροῦν νὰ πραγματοποιηθοῦν, εἶρε δὲ τοιοῦτον παράδειγμα εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς δονουμένης χορδῆς. Ἐνῶ εἰς τὴν κλασσικὴν φυσικὴν τὸ ὑπ' ὄψει σύστημα—ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἡ χορδῆ—διαίρεται ἐν τῷ χώρῳ εἰς ἀριθμὸν τινα μικροτάτων μερῶν καὶ τοιοῦτοτρόπως ἡ κίνησις τῶν ὑλικῶν σωμάτων ἀνάγεται εἰς τὸ ἄθροισμα τῶν κινήσεων τῶν ἀνεξαρτήτων μορίων ἀπὸ τὰ ὁποῖα συντίθεται, ἡ μηχανικὴ τῶν κυμάτων ἀναλύει τὴν ὀλικὴν δόνησιν εἰς τὰς θεμελιώδεις καὶ ἀνωτέρας μερικὰς δονήσεις τῆς χορδῆς, καθ' ἃς ἐκάστη δόνησις ἐπιρραεῖ τὴν χορδὴν ἐν τῇ ὀλότῃ αὐτῆς. Κατὰ τὴν κυματομηχανικὴν, αἱ ἀπλάι τοπικαὶ σχέσεις δὲν ἔχουν, διὰ τὴν διατύπωσιν τοῦ νόμου τῆς κινήσεως, περισσότερην ἀξίαν ἀπὸ ὅσην θὰ εἶχεν ἡ μικροσκοπικὴ ἔρευνα τῶν διαφόρων μερῶν μίας εἰκόνας διὰ νὰ καταστῇ σαφῆς ἡ σημασία τῆς. Τοῦναντίον, εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐπιτύχωμεν ἱκανοποιητικὴν ἔκφρασιν τῶν περὶ ὧν πρόκειται νόμων, εἰάν τὸ φυσικὸν σύστημα δὲν θεωρηθῇ ὡς ἐν ὄλῳ. Κατὰ τὴν κυματομηχανικὴν, ἕκαστον ἀτομικὸν μόριον τοῦ συστήματος ὑπάρχει, ὑπὸ

τινα ἐννοίαν, ταυτοχρόνως ἐν ἐκάστῳ μέρει τοῦ ὑπὸ τοῦ συστήματος καταλαμβάνομένου χώρου. Ἡ ταυτοχρόνος δὲ αὕτη ὑπαρξις δὲν ἰσχύει μόνον εἰς τὸ πεδίον δυνάμεως ὑπὸ τοῦ ὁποίου περιβάλλεται τὸ μόριον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν μᾶζαν αὐτοῦ καὶ εἰς τὸ φορτίον του. Τοιοῦτοτρόπος διὰ τῆς μηχανικῆς τῶν κυμάτων ἐγκατελείφθη, ἀπ' οὐστάτα, ἡ ἐννοία τοῦ μορίου, ἡ στοιχειωδεδεσάτη ἐννοία τῆς ἀτομικῆς φύσεως.

Ἐτερον, καὶ ἰσως ἐκπληκτικώτερον καὶ δυσκολώτερον, χαρακτηριστικὸν τῶν ὑλικῶν κυμάτων τῶν de Broglie—Schrödinger εἶναι τὸ γεγονός ὅτι σπερουντα ταῦτα ὑποκειμένου, δυναμένου νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὸ ρῆμα «δονεῖσθαι». Εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν ἠχητικῶν κυμάτων γνωρίζομεν ὅτι δονοῦνται τὰ μόρια τοῦ ἀέρος· εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν ἠλεκτρομαγνητικῶν κυμάτων ἐπενοήθη ὁ ὑποθετικὸς αἰθήρ, ἀποκλειστικῶς διὰ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ὑποκείμενον τοῦ ρήματος «δονεῖσθαι»· ἀλλὰ διὰ τὰ ὑλικά κύματα δὲν δύναται νὰ εὐρεθῇ οὔτε καν ἐν ἀφηρημένον ὑποκείμενον, ὡς π. χ. τὸ «πεδῖον ἐντάσεως». Εἰς τὴν σύγχρονον κυματομηχανικὴν τὸ κύμα καὶ ὁ κραδασμός καθ' ἑαυτὰ δὲν ἔχουν ἄλλην σημασίαν ἀπὸ τὴν τῆς περιδικῆς μεταβολῆς ποσότητος τιнос, ἀδιάφορον ποιοῦ εἶδους. Πᾶν ὅ,τι δυνάμεθα νὰ διαπιστώσωμεν σχετικῶς μὲ τὴν ἐν λόγῳ διαδικασίαν ἐξαρτάται μόνον ἀπὸ τὴν μορφήν τῆς διαδικασίας αὐτῆς. Ἡ μορφή αὕτη εἶναι οὐσιώδης, ἐνῶ τὸ ὑπόστρωμα ἐν τῷ ὁποίῳ λαμβάνει χώραν ἡ διαδικασία ἀποβαίνει σημεῖον ἐπιτελῶς ἀδιάφορον. Ἀναλόγως πρὸς τὰς ποικίλας μορφὰς τῶν ἀτόμων, μεταβάλλονται αἱ διαστάσεις τοῦ χώρου ἐν τῷ ὁποίῳ ὑπάρχουν τὰ ὑλικά κύματα· οὕτω π. χ. ὁ σχηματικὸς χώρος ἐνὸς ἀτόμου οὐρανίου, ἐν τῷ ὁποίῳ θὰ ἐλάμβανον χώραν τὰ ὑλικά τοῦ κύματα, εἶναι χώρος 280 περίπου διαστάσεων, ὁ δὲ ἀριθμὸς τῶν διαστάσεων εἶναι ἀκόμη μεγαλύτερος εἰς ἐν σύστημα περισσοτέρων ἀτόμων.

Διὰ νὰ συνοψίσωμεν τὴν σύντομον ταῦτην καὶ κατ' ἀνάγκην μερικωτάτην ἐπισκόπῃσιν τῆς συγχρόνου φυσικῆς, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ μονιστικὴ ἀντίληψις τῆς φύσεως, ὡς τὴν ὑπεστήριζεν ὁ ἀτομικὸς ὕλισμός τοῦ 19^{ου} αἰῶνος, ἐγκατελείφθη τελείως, καὶ ὅτι σήμερον γίνεται δεκτὴ ὑπὸ τῶν μεγαλύτερων ἀσθεντιῶν μία δυαδικὴ ἀποψις, ἡ ὁποία ἀναγνωρίζει τὴν σπουδαίωτα τῶν ἐννοιῶν τῆς μορφῆς, τοῦ σκοποῦ καὶ τῆς ὀλότῃτος.

(Τὸ δεύτερον μέρος εἰς τὸ προσεχές).

Ο BAUDELAIRE ΜΠΡΟΣΤΑ ΣΤΟ ΜΕΓΑΛΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

Ο Γάλλος ποιητής Πέτρος—Κάρολος Baudelaire υπήρξε ένα από τα μεγάλα έγκαινα πνεύματα, που όμως το έργο τους έχει συνδεθῆ με τὴν ἀνηθικότητα. Είναι γνωστό πὼς τὸ κυριώτερο καὶ σχεδὸν μοναδικὸ ἔργο τοῦ Μπωντελαίρ, ἡ ποιητικὴ συλλογὴ «Les Fleurs du Mal» διακρίνεται γιὰ τὴν ἐλευθεροστομία της, ἀκόμη καὶ μεταξὺ τῶν φιλολογικῶν κύκλων, πού δὲν πολυνοιάζονται γιὰ τὴν ἠθικὴ ἀξία ἐνὸς ἔργου. Πραγματικά, ὁ Baudelaire εἶχε δείξει ἀπὸ μικρὸς τάσι πρὸς τὴν κάθε λογῆς ἀνηθικότητα, γι' αὐτὸ μάλιστα καὶ οἱ συγγενεῖς του τὸν εἶχαν μαρκάρει σ' ἕνα βαπόρι, γιὰ νὰ τὸν στείλουν στὴς Ἰνδίες καὶ νὰ τὸν σώσουν ἀπὸ ὀλέθριες συναστροφές. Ἐπίσης εἶναι γνωστὸ πὼς γιὰ τὰ «Fleurs du Mal», ἀμέσως μετὰ τὴν πρώτη τους ἔκδοσι, ἐκδότης καὶ ποιητὴς τιμωρήθηκαν ἀπ' τὴ γαλλικὴ δικαιοσύνη ἐπὶ προσβολῆ τῆς δημοσίας αἰδοῦς. Ὁ Baudelaire, ὄρφανὸς ἀπὸ πατέρα καὶ μὲ μιὰ ἀρκετὰ σπουδαία γιὰ τὴν ἐποχὴ του περιουσία, ἀκολούθησε πέρα ὡς πέρα τὸ δρόμο τῆς ἀνηθικότητος. Κατάφερε νὰ σπαταλήσῃ μέσα σὲ δυὸ χρόνια ὅ, τι εἶχε καὶ δὲν εἶχε, πέρασε μιὰ βασανισμένη ζωὴ καὶ πέθανε, ὅπως ἦταν φυσικὸ, νέος ἀκόμα, 46 ἐτῶν, ὕστερ' ἀπὸ ψυχικὲς καὶ σωματικὲς ἀρρώστειες, ἀτόπληκτος.

Κρίνοντας ἀπ' αὐτὰ καὶ μόνο, θὰ ἐνόμιζε κανεὶς πὼς ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς δὲν μπορεῖ νάβῃ τίποτε ἄλλο ἀπὸ ἕνας βούρκος χωρὶς καμμιὰ συναίσθησι.

Καὶ ὅμως, μιὰ τελευταία ἔκδοσις τῶν «Journaux Intimes» (*)—κάτι σκόρπια φύλλα μὲ πρόχειρα σημειώματα πού τὰ μάζεψαν οἱ ἐκδότες του καὶ τὰ ἐδημοσίευσαν μ' αὐτὸν τὸν τίτλο—φέρει πάλι στὸν νοῦ τὸ ἐσωτερικὸ δράμα τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ, πού εἶναι χρησιμώτατο, γιὰ ὅσους, ἰδίως,

ἀπασχολοῦνται μὲ τὸ ζήτημα ποῖα κατέθνησι πρέπει νὰ δώσουν στὴ ζωὴ τους. Τὰ σημειώματα αὐτά, πού τὰ περισσότερὰ τους ἔχουν (ἀπὸ τὸν συγγραφέα) τὸν χαρακτηριστικὸ τίτλο: «Ἡ καρδιά μου γυμνῆ», μᾶς φανερώνουν καθαρὰ τὸν ἄνθρωπο Baudelaire καὶ κάνουν τὸν ἀναγνώστη νὰ ξαφνιαῖται: Δὲν μπορούσε νὰ φαντασθῆ πὼς ὁ ποιητὴς τῶν «Fleurs du Mal» θὰ σκεπτόταν τόσο σωστὰ καὶ πὼς ἐξοῦσε ἕναν ἠθικὸ ἀγῶνα τόσο ἔντονο!

Καὶ ὅμως, δὲν μπορούσε νὰ ἦταν ἀλλοιῶς: ἴσως σὲ μιὰ δύσκολη στιγμὴ κρίσεως μακαρίζε κανεὶς τὸν ἄνθρωπο πού «γενεταίε τῆ ζωῆ του». Βλέπει τότε τὴν ἐλιφάνεια καί—τὸ κυριώτερο—βλέπει μόνο ἐκείνη τὴ στιγμὴ. Ἄν μπορούσαμε ὅμως νὰ ἴδουμε, ὀλόκληρη καὶ κατὰ βάθος τὴν ὑπαρξὶ καὶ τὴ ζωὴ ἐνὸς τέτοιου ἀνθρώπου, δὲν θὰ βρῖσκामε παρὰ ἀγωνίες καὶ φόβους καὶ υιοτύρια ψυχικά. Οὔτε ἴχνος χαρᾶς—κ' ἂν βρεθῆ κάπου, δὲν θὰ προέρχεται ἀπὸ τὸν κόσμον τῆς «ἐλευθερίας» καὶ τῆς ἀνηθικότητος, ἀλλὰ ἀκριβῶς ἀπὸ τὴν ἐλπίδα κάποιας λυτρώσεως ἀπ' αὐτόν!

Ἔτσι ἔγινε καὶ μὲ τὸν Baudelaire. Ὁρίστε, ἡ γεμάτη φρικτὸ μεγαλεῖο φράσις ὅπου ὁ ποιητὴς διαπιστώνει πάνω στὸν ἴδιον τὸν ἑαυτὸ του ὅτι «τὰ ὀφόνια τῆς ἁμαρτίας θάνατος»:

Ἐκαλλιέργησα τὴν ὑστερία μου μὲ ἀπόλαυσι καὶ τρέμο. Τώρα ἔχω πάντα τὸν ἴλιγγο καὶ σήμερα, 23 Ἰανουαρίου 1862, κατάλαβα μιὰ μοναδικὴ προειδοποίησι, ἐνοιώσα νὰ περνᾷ μέσα μου ὁ ἀέρας ἀπὸ τὸ φτερό τῆς βλακειᾶς.

Μιὰ μεγαλοφάνια νὰ κινδυνεύῃ ὄχι μόνο νὰ σθῆσι, ἀλλὰ νὰ πνιγῆ μέσα στὴ βλακεία! Ἄπὸ τί; Ἄπὸ ἀπολαύσεις καὶ διασκέδασεις πού νὰ πῶς τίς κρίνει κάποιος πού τίς ἐγνώρισε κατὰ βάθος, ὁ ἴδιος ὁ Baudelaire:

Ἐβρῆκα τὸν ὄρισμό τῆς ὁμορφιάς—τῆς ὁμορφιάς μου: Εἶναι κάτι φλογερὸ καὶ θλιμ-

(*) Charles Baudelaire, *Journaux Intimes*. Avertissement et notes de Jacques Crepet. Ἐκδοσις Mercure de France.

μένο.... "Ένα όρατο κεφάλι προκαλεί ένα όνειρο ήδονης και θλίψεως. Φέρνει μαζί μια ιδέα μελαγχολίας, χαλαρώσεως, ακόμα και κόρου—έστω μια αντίθετη ιδέα, δηλαδή μια θέρμη, έναν πόθο προς τη ζωή, ένωμένο όμως πάλι με κάποια πικρία, σαν να προέρχεται από στέργης ή απελπισία. Το μυστήριο, ή τύψεις, είναι ίσως χαρακτηριστικά της όμορφιάς....

Δέν ύποστηρίζω πώς ή χαρά δέν μπορεί να κάμη συντροφιά με την όμορφιά, αλλά λέω πώς ή χαρά είναι ένα από τα πειό κοινα στωλιδια της, ένψ ή μελαγχολία είναι, να είπη κανείς, ο ένδοξος σύντροφός της, τόσο πού δέν μπορώ να φαντασθώ έναν τύπο όμορφιάς (είναι τάχα τό μυαλό μου ένας μαγεμένος καθρέφτης;) όπου να μήν ύπάρχη δυστυχία».

Και να πώς εκφράζεται για τις άπολαιύσεις αυτές, σε σύγκριση μάλιστα με τη δουλειά, τον μόχθο:

«Πρέπει να εργάζεται κανείς, αν όχι από ευχαρίστηση, τουλάχιστον από απελπισία, αφού είναι αποδειγμένο πώς ή δουλειά είναι λιγώτερο άνιαρή απ' τη διασκέδαση».

«Η ευχαρίστηση μας φθείρει. Η εργασία μας δυναμώνει. Ας διαλέξουμε».

«Γιά να γιατρευθή κανένας απ' όλα, απ' τη δυστυχία, την άρρώστεια και τη μελαγχολία, δέν λείπει παρά μόνο ή όρεξη για δουλειά».

«Η συνήθεια να κάνη κανείς τό χρέος του, διώχνει τό φόβο».

"Άμεση εργασία, ακόμα και κακή, αξίζει περισσότερο απ' την όνειροπόληση».

"Υστερα είναι αυτός ο διαχασμός της ψυχής, ο πόλεμος του ανθρώπου με τον εαυτό του τον ίδιο. Δέν μπορεί να κλείση κανείς τό στόμα του έσωτερικού ανθρώπου, πού φωνάζει κι' όλη την ώρα διαμαρτύρεται για κάθε παραστράτημα. Παίρνει λοιπόν σωστές αποφάσεις, πού κουρδίζονται σε λίγο. Μα αυτή ή αντίθεση του έσωτερικού ανθρώπου, ή κραυγή του, κάνει πικρή την κάθε απόλαυση του κόσμου. Τό συναίσθημα πώς ζή κανείς αντίθετα απ' τη θέλησί του, έξευτελλίζει τον άνθρωπο, στα μάτια του ίδιου του εαυτού του. Και δέν είναι μικρό

μαρτύριο αυτό. Πόσον πόνο έχει μέσα της ή κραυγή του Baudelaire:

«Δέν έχω γνωρίσει ακόμη τη χαρά ενός εφαρμοσμένου σχεδίου».

Και πώς τρέμει, καθώς βλέπει τον κατήφορο πού παίρνει με τό κουρέλιασμα της θελήσεώς του:

«Κάθε φορά πού ή θέλησις ύποχωρεί, ένα μέρος δυνάμεως χάνεται. Πόσο λοιπόν άσωτος είναι ο διαταγμός! Κι' ως φαντασθή κανείς τί άταλείωτη τελική προσπάθεια θα χρειασθή, για να επανορθωθούν τόσες απώλειες!»

*

"Ας αφήσουμε τώρα τον Baudelaire να μάς μιλήση για την άνάγκη ήθικης ζωής, έγκρατείας, κι' ακόμα για την πίστη στο Θεό, την προσευχή, τα Μυστήρια. Δέν μιλάει θεολόγος, μιλάει ο άνθρωπος πού ήπιε «μέχρι τρυγός» τό ποτήρι της άνηθικότητας. Άλλ' αυτό δέν σημαίνει τίποτα. Όταν κάτι είναι αλήθεια, βρίσκεται μπροστά στα μάτια όποιοδήποτε. Θα την βλέπη κανείς, όσο μακρυνά κι' αν πάη, όπου κι' αν κρυφθή. Όρίστε ακόμη μερικές σημειώσεις του Baudelaire από τα «Journaux Intimes»:

«Όρκίζομαι στον εαυτό μου να θεωρώ άπό δω και πέρα τους άχλόουτους κανόνες σαν αιώνιους κανόνες της ζωής μου:

Να κάνω κάθε πρωί την προσευχή μου στο Θεό, δεξαμενή κάθε δυνάμεως και κάθε δικαιοσύνης. Να τον παρακαλώ να μου δίνη τη δύναμη πού χρειάζεται για να κάνω τό χρέος μου, και να παραχωρήση ώστε ή μητέρα μου να ζήση αρκετά χρόνια, για να μπορέση να ιδή και να χαρή την αλλαγή μου. Να εργάζομαι όλη την ήμέρα ή τουλάχιστον όσο θα μου επιτρέπουν οι δυνάμεις μου. Να έμπιστευώμαι στον Θεό, δηλαδή στη Δικαιοσύνη την ίδια, για την επιτυχία των σχεδίων μου. Να κάνω κάθε βράδυ άλλη προσευχή, για να ζητώ απ' τον Θεό ζωή και δύναμη για τη μητέρα μου και για μένα..... Να ύπακούω στις έπιταγές της πειό αυστηρής έγκρατείας, και στην πρώτη απ' όλες, δηλαδή την άποφυγή κάθε διεγερτικού, όποιοδήποτε είδους».

«Γνώρισε λοιπόν τή χαρά μας ζωής πειθαρχημένης. Καί προσεύχου, προσεύχου ἀδιάκοπα. Ἡ προσευχή εἶναι δεξαμενὴ δυνάμεως».

«Νά κάνης τὸ χρέος σου κάθε ἡμέρα καὶ νά ἐμπιστεύεσαι στὸν Θεὸ γιὰ τὴν αὐριανή».

«Ἐδιάβασα τώρα τελευταῖα ἕναν πρόλογο (τὸν πρόλογο τῆς Mlle La Quintinie), ὅπου ἰσχυρίζεται πὼς ἕνας ἀληθινὸς Χριστιανὸς δὲν μπορεῖ νά πιστεῦῃ στὴν Κόλασι.

Ἔχει σπουδαίους λόγους νά θέλῃ νά βγάλῃ ἀπ’ τὴ μέση τὴν Κόλασι!»

Ἐπιτομή σοφίας: Ὑγιεινή, προσευχή, ἐργασία.

Προσευχή: ἀγάπη, σοφία καὶ δύναμις.
Χωρὶς τὴν ἀγάπη, δὲν εἶμαι παρὰ «κύμβαλον ἀλαλάζον».

Οἱ ταπεινώσεις μου ἦταν χάρις τοῦ Θεοῦ».

Προσευχή:

Μὴ μὲ τιμωρῆς στὸ πρόσωπο τῆς μητέρας μου καὶ μὴν τιμωρῆς τὴ μητέρα μου ἐξ αἰτίας μου.—Ἐμπιστεύομαι σ’ Ἐσένα τίς ψυχές τοῦ πατέρα μου καὶ τῆς Μαριέττας— Δώσε μου τὴ δύναμι νά κάνω ἀμέσως ὅ,τι πρέπει, κάθε ἡμέρα, καὶ νά γίνω ἔτσι ἕνας ἥρωας κι’ ἕνας ἅγιος».

«Ὁ ἄνθρωπος ποὺ κάνει τὸ βράδυ τὴν προσευχή του εἶναι ἕνας κυβερνήτης ποὺ βάζει φρουρούς. Μπορεῖ νά κοιμηθῆ».

*

Ἄς μὴ γελοιοῦται λοιπὸν κανεὶς μὲ τὴν ἐπιφάνεια. Δὲν γράφουν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι «Journaux Intimes». Ἄν ἔγραφαν θὰ ἐγινόταν φανερό, πὼς κανένας σχεδὸν ἄνθρωπος δὲν μπορεῖ νά εἶναι πραγματικὰ ἀντίθετος πρὸς τὴ Χριστιανικὴ Ἀλήθεια!

ΣΟΝΝΕΤΟ

Ἄνοιξε τῆς καρδιάς Ὠραία Πύλη,
ὅπου καιροὺς κλειστὴ καὶ πένθιμη ἦσουν...
Οἱ πολυέλαιοι ἄς λαμπροφωτίσουν
τὸν πορφυρόστρωτο ναό, σὰν ἥλιοι.

Μέσα στὸ ἐτοιμοθάνατο αὐτὸ δεῖλι,
τὸν ὄμορφο Νυμφίο γιὰ ν’ ἀπαντήσουν,
μὲ μελωδίες οὐράνιες, ἄς ξυπνήσουν
οἱ ἀγγέλοι σου οἱ χρυσόφτεροι κι’ οἱ χίλιοι.

Τὰ σήμαντρα ἄς χτυπᾶν γλυκὰ κι’ ἀγάλι
κι’ οἱ ἀπαλοτόνοι στὸ ναὸ κυλῶντας,
τῆς προσμονῆς ν’ ἀνοίγουν τὴν ἀγκάλη.

Γιατί μὲ τοῦ βραδιοῦ τὰ πρῶτα θάμπη
—Ξανθὸς βοσκὸς στὸν ὄμο ἀρνὶ κρατῶντας,—
ὁ Βασιλιάς τῶν βασιλιάδων θάμπη.

ΤΑ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΙΑΤΙΚΑ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ

«Έν ὄσῳ ζῶ καὶ ἀναπνέω καὶ σωφρονῶ, δὲν θὰ παύσω πάντοτε νὰ ὑμῶ μετὰ λατρείας τὸν Χριστὸν μου, νὰ περιγράψω μετ' ἔρωτος τὴν φύσιν καὶ νὰ ζωγραφῶ μετὰ στοργῆς τὰ γνήσια ἑλληνικὰ ἔθνη. Ἐὰν ἐπιλάθωμαί σου, Ἱερουσαλήμ, ἐπιλησθεῖν ἢ δεξιὰ μου. Κολληθεῖν ἢ γλῶσσά μου ἐν τῷ λάρρονγί μου, ἐὰν μὴ σου μνησθῶ». Ὅταν ἔγραφε τὰ λόγια αὐτὰ ὁ Παπαδιαμάντης, ἦταν ἀπόλυτα ἀληθινός. Ἐμιλοῦσε γιὰ κάτι ποῦ τὸ ἔκαμνεν ἤδη. Γιὰ κάτι ποῦ τὸ εἶχε κάμει σὲ ὄλην του τὴν ζωὴν ἕως τότε καὶ ποῦ τὸ ἔκαμνεν εἰς ὄλην του τὴν ζωὴν ἀπὸ τότε. Καὶ ὅταν τὸ λέμε αὐτό, δὲν ξεχωρίζομε καθόλου τὸ ἔργον τοῦ ἀπ' τὴν ζωὴν του. Δὲν τὰ ἐξεχώριζεν ὁ ἴδιος, ἄλλως τε. Ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργον τοῦ Παπαδιαμάντη — καθὼς ἢ ζωὴ καὶ τὸ ἔργον τοῦ ἄλλου Σκιαθίτη Ἀλεξάνδρου — παρουσιάζουν μιὰ συνέπεια καὶ μιὰν ἀνταπόκρισι, κάτι τὸ ἀλληλένδετο καὶ τὸ ἀμοιβαῖο. Ὅπως στὴν ζωὴν του, ἔτσι καὶ στὸ ἔργον του ὁ Παπαδιαμάντης εἶναι πάντα ὁ ταπεινὸς μὰ ἔμπνευσμένος ψάλτης ποῦ «ὑμνεῖ μετὰ λατρείας τὸν Χριστὸν μου», ὁ ἀμίμητος ζωγράφος τῆς φύσεως, ὁ καλλιτέχνης ποῦ μελετᾷ καὶ παριστάνει σὲ πίνακες ἀφθίστου κάλλους τὴν ζωὴν τοῦ λαοῦ μας. Κι' ἀκριβῶς τὰ τρία αὐτὰ σημεῖα, ποῦ παρεμπιπτότως ἐχάραξεν ἢ πέννα τοῦ Παπαδιαμάντη σ' ἓνα διήγημά του⁽¹⁾, εἶναι ἴσα-ἴσα τὰ τρία κύρια χαρακτηριστικὰ τοῦ ἔργου του, καὶ αὐτὰ τοῦ δίνουν οὐσία, δύναμι καὶ ἀνωτερότητα, στοιχεῖα ποῦ κρατοῦν ἓνα ἔργο παραπάνω ἀπ' τὴ φθορὰ καὶ τὸ χροῖον. Χωρὶς αὐτὰ ὁ Παπαδιαμάντης δὲ θὰ μᾶς ἔδινε ποτέ ἓνα ἔργο μὲ τόσην οὐσίαν, μὲ τόσο περιεχόμενο. Καὶ πολὺ περισσότερο δὲν θὰ μᾶς ἔδινε τὴ σειρά τῶν ἑορταστικῶν του διηγημάτων, ποῦ καὶ μόνον αὐτὰ θὰ μπορούσαν

νὰ τάζουν τὸν συγγραφέα τους στὴν πρώτη γραμμὴ τῶν λογοτεχνῶν μας.

Τὰ ἑορταστικὰ διηγήματα τοῦ Παπαδιαμάντη, ποῦ μετὰ τὸ θάνατό του ἐξεδόθησαν μὲ τοὺς τίτλους «Χριστουγεννιάτικα», «Πρωτοχρονιάτικα» καὶ «Πασχαλινά», δὲν εἶνε ἀνάγκη νὰ τονίσωμε πῶς ἀπετέλεσαν γιὰ τὴν ἱστορία καὶ τὴν παραγωγή τῆς ἑλληνικῆς λογοτεχνίας μιὰ πρωτοτυπία. Ἑορταστικὸ διήγημα δὲν ὑπῆρχε πρὶν ἀπ' αὐτόν. Καὶ μετὰ ἀπ' αὐτόν, κανένας δὲ βρέθηκε ἀντάξιός του συνεχιστῆς, μέχρι τώρα τοῦλάχιστον, καθὼς δὲ μπόρεσε κανένας νὰ τὸν μιμηθῇ καὶ ὅσο ζοῦσε, ἂν ἐξαίρεσωμε τὸν ἄλλον Ἀλεξάνδρου, τὸν Μωραϊτίδη, ποῦ τὴν συγγένειαν, ὄχι μόνον αἵματος, μὰ καὶ ψυχικὴ καὶ πνευματικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ, εἶχε μ' ἐκεῖνον.

Ἐτὸ φιλολογικὸ ἑορτολόγιο, ἔγραφε κάπου ἓνας Ἕλληνας λόγιος⁽²⁾, τὸ δημιουργήσαν ὁ Παπαδιαμάντης καὶ ὁ Μωραϊτίδης. Πρὶν ἀπ' αὐτοὺς δὲν ὑπῆρχε. Ὁ ἀείμνηστος συγγραφέας τῆς «Φόνισσας» μοῦ εἶχε πῆ κάποτε κάτι σχετικόν: Στὰ παλιὰ χρόνια, λέγει, ὁ Γαβριηλίδης τοῦ ζήτησε νὰ γράψῃ γιὰ τὸ πρωτοχρονιάτικο φύλλον τῆς «Ἀκροπόλεως» ἓνα διήγημα, χωρὶς ὅμως νὰ τοῦ πῆ νὰ εἶναι καὶ ἐπίκαιρο. Καὶ ὁ Παπαδιαμάντης, σπάζοντας τὸ κεφάλι του γιὰ νὰ βρῇ θέμα, κατέληξε νὰ γράψῃ ἓνα διήγημα μὲ ὑπόθεσι παρμένη ἀπὸ τὴ γιορτὴ τῆς ἡμέρας. Ἀκολούθησε ὁ Μωραϊτίδης, καὶ ἔτσι ἀπὸ τοὺς δύο αὐτοὺς προήλθε τὸ χριστουγεννιάτικο, τὸ πρωτοχρονιάτικο καὶ τὸ πασχαλινὸ διήγημα ποῦ ἐξέλιπε, ὅταν χάθηκαν οἱ κυρίως ἐκπρόσωποί του, οἱ δύο Σκιαθῆτες διηγηματογράφοι. Μ' αὐτοὺς ἄρχισε καὶ μ' αὐτοὺς τελείωσε ἡ παράδοσις... Αἰ-

(2) Ὁ κ. Μ. Μαλακάσης, εἰς «Ἐλεύθερον Βήμα» 25 Δεκεμβρίου 1938, σ. 99. Γ. Ρούσσου: «Διὰ δὲν ὑπάρχει Χριστουγεννιάτικη ποίησις».

(1) Στὸ διήγημά του «Λαμπριώτικος ψάλτης».

τία εἶναι ἡ ἀπουσία ἀπ' τοὺς μεταγενεστέ-
ρους τῆς βαθύτερης θρησκευτικῆς πίστης
ποῦ σφραγίζε το ἔργο καὶ τῆ ζωῆ τῶν δύο
Ἀλεξάνδρων».

Αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ θρησκευτικὴ πίστις μα-
ζὺ μὲ τις δύο ἄλλες μεγάλες ἀρετές, τὴ δύ-
ναμι τῆς φυσικῆς περιγραφῆς καὶ τὴν ἀρι-
στοτεχνικὴ ἀπόδοσι τῶν ἐθιμῶν τοῦ ἑλληνι-
κοῦ λαοῦ, ποῦ σφραγίζουσι τὸ ἔργο τοῦ Πα-
παδιαμάντη, κυριαρχοῦν καὶ στὰ Χριστοι-
γεννιάτικὰ του διηγήματα⁽³⁾.

Π

Τὰ Χριστουγεννιάτικα διηγήματα τοῦ
Παπαδιαμάντη δὲν εἶναι, βέβαια, τὰ καλύ-
τερα του. Μέσα στὴν ἄλλη γόνιμη παραγω-
γὴ του βοίσκομεν ἄλλα τεχνικώτερα καὶ ἀρ-
χιτεκτονικώτερα ἢ βαθύτερα σὲ σκέψι καὶ
ψυχολογία ἢ χριστιανικώτερα ἀκόμη καὶ
θρησκευτικώτερα. Μὰ ἡ σφραγίδα τῆς με-
γάλῃς τέχνης εἶναι ἀποτυπωμένη καὶ σὲ
τοῦτα. Ὑπάρχουσι, πρῶτα-πρῶτα, περιγρα-
φές σ' αὐτὰ μὲ ἀφθαστὴ ζωτικότητα καὶ ἑκ-
φραστικότητα. Ὁ συγγραφεὺς τίς ἀντλεῖ
ὅλες ἀπὸ τὰ βάθη τῆς ψυχῆς του, ὅπου μὲ
τόση στοργὴ τίς διατηροῦσε χρόνια καὶ
χρόνια, μεταβάλλοντας τὴ μνήμη του σὲ πι-

(3) *Εἶναι γνωστὸ πὼς ὁ Παπαδιαμάντης δὲν
εἶχε ἐκδόσει τὰ ἔργα του. Μὲ τὸ θάνατό του ἔ-
μειναν ὅλα σκόρπια ἐδῶ καὶ ἐκεῖ σὲ περιοδικὰ
καὶ ἐφημερίδες. Ἐνα σύντομο βιβλιογραφικὸν του
σημείωμα γραμμένον ἀπ' τὸν ἴδιον, ποῦ ἔπρεπε στὴ
δημοσίησιν ὁ κ. Μερόλιε μαζὺ μὲ τὰ γράμματα
του, δειχνε πὼς ὁ ἴδιος εἶχε σκοπὸν νὰ προβῆ
στὴν ἐκδοσὶ τοῦ ἔργου του, καὶ ἴσως θὰ τὸ εἶχε
κἀμὶ καὶ πολὺ νωρίτερα, ἂν εἶχε τὰ οἰκονομικὰ
μῖσα. Ὅσοι δὲ ποτε, μετὰ τὸ θάνατό του ἐξεδό-
θησαν ἀκριτὰ ἀπ' τὰ ἔργα του σὲ ἑνδοκίμῳ τῶν
Τῶν Χριστουγεννιάτικα διηγήματα ἐντυπώθησαν
σὲ ἰδιαιτέρον ὅμοιο. Ὁ ἐκδότης Ἡλίας Λικατός μὲ
τὸν τίτλον αὐτὸν ἐτύπωσεν ἕξ διηγήματα: Τὴν
Ἰασηρέτρα, τοὺς Ἐλαφροκόκκινους, Τῆς κοκκίνας τὸ σπῆτι, τὴν Γιουκο-
φιλοῦσα, τὸ Στὸ Χριστόστο Κόστρο, καὶ
Τὰ Χριστουγεννα τοῦ τεμπέλη. Στὸ βιβλιογραφικὸν
σημείωμα ὅμως ποῦ εἴπαμε παραπάνω, ὁ ἴδιος ὁ
συγγραφεὺς ἀναφέρει ἄλλα ἕξ διηγήματα, ποῦ
ἐδημοσίησαν κατὰ καιροὺς στὴν ἐορτὴ
τῶν Χριστουγέννων. Εἶναι: Ἡ σφαζομα-
ζώστρα, Ὁ πολιτισμὸς εἰς τὸ χωριόν,
Ἡ χιτυμένη, Ἡ Μπούφ' τοῦ
π'λί, Ἡ Ντελφουφέρω, Ὁ Χασαμά-
δος. Στὰ εἶλη τῆς ζωῆς του εἶχαν ἀρχίσει νὰ
γράφῃ ἄλλο ἓνα Χριστουγεννιάτικον μὲ τίτλον:*

νακοθήρη τῶν ἀγαπημένων του τοπίων:
«Ὁ οἰκίσκος νὰ εἶναι κτισμένος ἐπὶ βόρχου
ὕψλοῦ, ἐπὶ τοῦ μόνου ὑψηλοῦ βορειοῦ
βράχου, τὸν προσφιλοῦς εἰς τὰς ἀναιμνήσεις
μου. Ἐκεῖ ἀπλοῦται ἀτελείωτον τὸ πέλαγος
ἀνὰ τὴν ἀχανῆ ἔκτασιν ἀπὸ ἀκτῆς ἕως ἀ-
κτῆς καὶ ἀπὸ κόλπου ἕως κόλπου, καὶ χα-
μηλώνει ὁ οὐρανὸς εἰς τὴν μίαν ἄκραν τὴν
ἀπωτέραν, διὰ νὰ περιπληχθῆ ἑγγύτερον
τὴν ἐσχατιὰν τῶν θαλασσῶν, ὁ σάπφειρος
φιλῶν τὸν σμάραγδον, τὸ βαθύχλωρον ἀν-
τασπάζομενον τὸ γλανκόν. Φυσὰ ὁ Καίσις
κατερχόμενος ἀπὸ τὰ βουνὰ τῆς Θράκης,
καὶ ὁ Βορρᾶς παγερὸς ἀποσπάται μυριο-
πτέρυγος ἀπὸ τὸν νεφελοσκεπῆ καὶ χιονο-
στέφανον Ἄθω, καὶ ὁ Ἀργῆστης οἰγιλὸς
καταβαίνει ἀπὸ τὸν γεραρὸν Ὀλυμπον
φρίσσει τὸ κῦμα εἰς τὴν ἐπαφὴν τῆς ψυχρᾶς
πνοῆς, φρικτὰ ὁ πορφυροῦς πόντος ἀπὸ τὴν
ζερατιὰν αὔραν, οὐτιδουτὰ ἡ θάλασσα ἀ-
πὸ τὴν ἄλλεπάλῃλον οὐραδαίαν οἰρήν, ἀ-
γριαίνει τὸ πέλαγος, ὠρνεταί ματιοδῶς ἡ
καταιγίς, οἰγγνυταί τὸ κῦμα εἰς τοὺς σκλη-
ροὺς αἰχμηροὺς βράχους. Συννεφουταί ὁ
οὐρανὸς ἀπὸ τὰς μαύρας κάπας τῶν θυελ-
λῶν τὰς σωρευομένας ἐπάνω του, φαεινὸς
στῦλος προκύπτει ἐν ἀκαρεῖ ἐν μέσῳ ἀχα-
νοῦς κνεῶνος στροβίλων ἰδοὺ ἡ ἀκτίς θὰ
διώξῃ τὸ ἔρεβος, ἡ γαλήνη θὰ ἐξώσῃ τὸν
τυφῶνα. Ὁ φαεινὸς στῦλος ἦτο σίφρον τρο-
μακτικὸς, σχεδὸν ὑπερφύετο ἔθεμα, τὸ ὅποι-
ον ἐρριζύωσεν ἐν οἰπῇ ἐπὶ τῆς θαλάσσης καὶ
ἐκορυφώθη ἕως τὸν οὐρανόν. Ὁ σίφρον ἐ-
ξεροῦσθ' ὀραδαίως ὄμβρος ἔλουσε καταπλη-
κτικῶς τὴν γῆν καὶ τοὺς βράχους καὶ τοὺς
αἰγιαλοὺς, ὁ ἄνεμος συνεμαζεύθη εἰς τὰ ἄν-
τρα καὶ τὰς ἀγκύλας, ἡ Σκοτεινὴ Σπηλιὰ
ἦχει παρατεταμένως, μυστηριωδῶς, ἀπὸ τὴν
κατεῖσαν κολοβὴν πνοὴν τοῦ ἀνέμου, ἀπὸ
ἀπειλήν νέας μανίας λυσσωδεστέρας τῆς
πρώτης, ἀπὸ τῆς φοβερᾶς ἐν σιωπῇ συνω-
μοσίας τῶν στοιχείων...»⁽⁴⁾.

Στὸ μέγα γυμνὸ, μὰ εἶναι νὰ ἀτελείωτο... Ἀ-
σφαλῶς θὰ εἶναι καὶ ἄλλα ἀκόμη. Σὲ μὰ ἐκδο-
σι τῶν Χριστουγεννιάτικων διηγημάτων τεμπέλη-
κε μαζὺ καὶ Ἡ Πεποικιλμένη. Τὸ διηγή-
μα ὅμως αὐτὸ ἔχει σχέση ὄχι μὲ τὰ Χριστουγεν-
να, μὰ μὲ τὴν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου (τὸν δεκα-
πενταῦγουστος). Ὁ τίτλος του ἀρτεῖται ἐπὶ τὴν πρῶ-
τη λέξι τοῦ «κανόνο» τῆς ἐορτῆς αὐτῆς.

(4) *Διήγημα «Ἡ Γιουκοφιλοῦσα».*

Μὰ ὅσο στοχαστικά στέκεται μπρὸς στὶς φυσικὲς καλλονές, γιὰ νὰ τὶς περιγράψῃ, μὲ ἄλλη τόση προσοχὴ ἀτενίζει τὶς ὠμορφιές τῆς χριστιανικῆς λατρείας. Πράγματι, γὰρ τὸ ἐξαιρετικὰ γλυκὺ, τὸ γεμᾶτο γαλήνη καὶ ἀρμονία, ξεχόνεται στὴ διήγησί του μόλις ἀρχίζει νὰ εἰσάγῃ σ' αὐτὴν τὸ εορταστικὸ στοιχεῖο. Καθὼς ἐδῶ καὶ ἐκεῖ κάθε τόσο περιγράφει τὴν ἀκολουθία τῆς με-

νυκτερινῶς προσκυνητῆς καὶ αὐτός, πού τὰ ἴδια αἰσθήματα τὸν πλημμυρίζουν. Γι' αὐτὸ ἡ διήγησίς του τότε παίρνει τόση ζωντάνια, πού λές καὶ εἶναι ἓνα κομμάτι τῆς ζωῆς του: «Ἐλαμψε δὲ τότε ὁ ναὸς ὅλος, καὶ ἤστραψεν ἐπάνω εἰς τὸν θόλον ὁ Παντοκράτωρ μὲ τὴν μεγάλην καὶ ἐπιβλητικὴν μορφὴν, καὶ ἤρτινοβόλησε τὸ ἐπίχουσον καὶ λεπτοσυγνημένον μὲ μυρίας γλυφᾶς τέμπλον,

γάλης γιορτῆς τῶν Χριστουγέννων, τὴν τόσο πλούσια σὲ ποίησι καὶ ὑψηλὴ θερησκευτικὴ ἔμπνευσι, σὲ κάμνει νὰ νοιώθῃς ἄθελα τὴ γοητεία τῆς θείας νύχτας, γοητεία πού εἶχε νοιώσει τόσο βαθειὰ πρώτη ἡ ψυχὴ του. Ὄταν ὁ συγγραφεὺς μιλᾷ γιὰ τοὺς νυκτερινοὺς προσκυνητάς, πού μέσα σὲ χιόνια καὶ σὲ βορράδες βαδίζοντας, ἐρχονται νὰ προσκυνήσουν σὲ κάποιο ἐξωκκλήσι, σὲ βουνὸ ἢ σὲ ἀκροθαλάσσι, τὸ θεῖον Βρέφος, καταλαβαίνεις πὼς τοὺς παρακολουθεῖ καὶ ὁ ἴδιος,

μὲ τὰς περικαλλεῖς τῆς ἀρίστης βυζαντινῆς τέχνης εἰκόνας του, μὲ τὴν μεγάλην εἰκόνα τῆς Γεννήσεως, ὅπου «Παρθένος καθέζεται τὰ Χερουβεὶμ μιμουμένη», ὅπου θεοπεσιῶς μαρμαίρουνσιν αἱ μορφαὶ τοῦ θείου Βρέφους καὶ τῆς ἀνώμου Λεχοῦς, ὅπου ζωντανὰ παρίστανται αἱ ὄψεις τῶν ἀγγέλων, τῶν μάγων καὶ τῶν ποιμένων, ὅπου νομίζει τις ὅτι στίλβει ὁ χρυσός, εὐδοιάζει ὁ λίθωνος καὶ βαλσαμώνει ἡ σμύρνα, καὶ ὅπου, ὡς ἐάν ἡ γραφικὴ ἐλάλει, φαντάζεται τις ἐπὶ μίαν

στιγμὴν ὅτι ἀκούει τὸ «Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ!»..... Ἄλλ' ὅτε ὁ ἱερεὺς ἐξεληθὼν ἔψαλε τὸ «Δεῦτε ἴδωμεν πιστοί, πῶν ἐγεννήθη ὁ Χριστός», τότε αἱ μορφαὶ τῶν ἁγίων ἐφάνησαν ὡς νὰ ἐφαιδρύνθησαν εἰς τοὺς τοίχους· «Ἀκολουθήσωμεν λοιπὸν ἔνθα ὁδεύει ὁ ἀστήρ», καὶ ὁ κύριος Ἀλεξάνδρου ἐνθουσιῶν ἔλαβε τὴν ὑψηλὴν καλάμην καὶ ἔσεισε τὸν πολυέλαιον μὲ τὰς λαμπάδας ὅλας ἀνημμένας. «Ἄγγελοι ὑμνοῦσιν ἀκαταπαύστως ἐκεῖ», καὶ ἔσεισθη ὁ ναὸς ὅλος ἀπὸ τὴν βροντώδη φωνῆν τοῦ πατρὸς Φραγκοῦλη μετὰ πίσθους ψάλλοντος: «Δόξα ἐν ὑψίστοις λέγοντες, τῷ σήμερον ἐν σπηλαίῳ τεχθέντι» καὶ οἱ ἄγγελοι οἱ ζωγραφιστοί, οἱ περικυκλοῦντες τὸν Παντοκράτορα ἦνω εἰς τὸν θόλον, ἔτειναν τὸ σῆμα, ἀναγνωρίζαντες οἰκεῖον αὐτοῖς τὸν ἕμνον»⁽⁵⁾.

III

Ἐνας κόσμος ὁλόκληρος κινεῖται μέσα στὰ διηγήματα αὐτά. Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς, ὁ ταπεινός, ὁ ἀφανής, ἀνόμιμος καὶ πολυώνυμος, ζῆ, ἀνατάνει, μιλιῖ καὶ αἰσθάνεται καὶ συγκινεῖται ἐδῶ. Εἰν' ἕνα ἀπ' τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς τέχνης τοῦ Παπαδιαμάντη νὰ ζοῦν καὶ νὰ κινεῖνται πολλὰ πρόσωπα καὶ στὰ μικρότερα διηγηματὰ του. Θαλασσινοὶ μὲ τὸ «θαλασπόδαρον ἀτομόν των» καὶ μὲ τὰς «στιβαράς καὶ χελωνοδέρομους χεῖρας» ἀγρότες καὶ ἀγροτίσσοι καὶ ἀγροτόπουλα μὲ τὴν ἀνοιχτὴ καρδιά καὶ μὲ τὴν ἔμφυτη καλωσύνη βοσκοὶ καὶ βοσκοπούλα, ἀσκητὲς καὶ παπάδες μὲ τὴν πηγαίαν εὐσέβειαν καὶ τὴν πατροπαράδοτη πίστι, προσκνητὲς καὶ προσκνητήτριες «ἐξ ἐκείνων οἵτινες συχνὰ τρέχουσιν, ἄροητον εὐρίσκοντες ἠδονήν, εἰς πανηγύρια καὶ ἐξωκκλήσια»⁽⁶⁾. Ἀκόμη οἱ ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ, ὄχι πειὰ μὲ τὴς καλωσύνης τους, παρὰ μὲ τὰ ἐλαττώματά τους, μὲ τὴς τεμπελιὰς καὶ τὴς μικροπονηριὰς τους, μὲ τὴς βλαστήμιες καὶ τὴς βρισιὰς τους, μὲ τὴς ἀντιπάθειάς τους, μὲ τὴς δεισιδαιμονιὰς καὶ τὴν παραμέλησιν τῆς οὐσίας τῆς θρησκείας.

Ταξείδια μεγάλα, σὲ ἀποστάσεις ἐκκλησιαστικὰς καὶ σὲ χώρες μακρινὰς, δὲν κάνει

μὲ τὰ διηγήματα αὐτά. Ἡ ἀγαπημένη του Σζιάθος εἶναι ὁ τόπος ποῦ ζοῦν καὶ κινεῖνται οἱ περισσότεροί ἀπ' τοὺς ἀνθρώπους των. Κι' ὁμοῦ, Ὁ Παπαδιαμάντης ἔχει τὸ μυστικὸ νὰ μεγαλῶνῃ τὰ μικρὰ καὶ ταπεινὰ νὰ τοὺς δίνῃ ἔκτασι καὶ βάθος, νὰ τὰ πλαταίνῃ καὶ νὰ τὰ ὑψώνῃ, νὰ σοῦ δείχνῃ ἕναν κόσμον, ἐκεῖ ποῦ ἄλλος θὰ σοῦ εἰδείχεν ἕνα ἄπλο περιστατικόν, ἢ θὰ παρέτρεχε μιὰν ἀσήμαντη λεπτομέρεια. Στεκόμαστε τώρα μαζί του μπροστὰ στὴ θάλασσα τὴν ἀπέραντη ποῦ τὴν συνταράζουν οἱ ἄνεμοι καὶ παρουσιάζει τὴν ἄγρια τῆς μεγαλοπρέπεια μέσα στὴν πλῆθὴ τῶν στοιχείων. Περατοῦμε νύχτα μέσα στὴς λαγκαδιὰς ὅπου σφυρίζει ὁ βορρῆας, τὰ βουνὰ ὑψώνουν τὴς χιονισμένους κορφὰς τους, τὰ δένδρα βαθαίνουν ἀπ' τὸ χιόνι, τρίζουν καὶ σπάζουν τὰ κλαδιὰ καὶ μᾶς ραντίζουν μὲ τολύπες ἀπάλεις, «ἡ χιὼν στίλβει τῆδε κακείσε ἀνάμεσα εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ σκοτεινοῦ δρυμῶνος, λευκὸν μυστήριον, σιωπηλόν, ἐν τῇ γλώσσει τῶν ἄστρον ἀναπαυρομένομον ἐπάνω μὲ τὴν Πούλιαν, μὲ τὸν πολικὸν ἀστέρα, μὲ τὴν Ἄρκτον καὶ μὲ τὸν Γαλαξίαν»⁽⁷⁾. Πηγαίνομε στὸ χωριὸν, ἀπόβραδο τῆς παραμονῆς, στ' αὐτὰ μᾶς ἀντηχοῦν γλυκά, ζωηρά, γεμάτα χαρὰ τὰ τραγούδια τῶν παιδιῶν ποῦ λένε στὴς γειτονιὰς τὰ κάλαντα. Ἐρχονται τὰ μεσάνυχτα, τὸ σιγηλὸ μυστήριον ταραξεται ἀπὸ θρηλαμειτικὰς ἤχους καμπάνας, οἱ λόγγοι πέρα ἀνατριχιάζουν, τὸ χωριὸν ξυπνᾷ, κινεῖται, ἐτοιμάζεται. Ἐδῶ βάζουν τὰ γιορτινὰ τους, ἐκεῖ στὴν ἄλλῃ γειτονιά ἢ καλὴ γειτονίσα «κρατοῦσα φανόν, φωτίζει οἰκτιρομένης τὰ σκότη τῆς ὁδοῦ διὰ τοὺς διαβάτας καὶ τοὺς γείτονας»⁽⁸⁾, πειὸ πέρα ἢ ὄρφανὴ κόρη ἀνησυχεῖ γιὰ τὸν πατέρα της, τὸ μοναδικὸ τῆς προστάτη, ποῦ κινδυνεύει στὴ θάλασσα. Ἀλήθεια πόσα μέρη, πόσες ψυχὰς, πόσες καταστάσεις μᾶς δείχνουν τὰ διηγήματα αὐτά! Κι' ἀνάμεσα σὲ ὅλα αὐτά, τὰ ἐρημικά, τὰ ἐξοχικά, μικρὰ λησμονημένα οσιαθίτικα ἐξωκκλησιαστικὰ προβάλλουν πάντα τὸ μικρὸ τους ἀναστηματικὸν στὸν ὅλον πίνακα, γλυκὰς, ὁλόδροσες, καλοχρωματιστὲς ὕδατογραφίαις. Ἄλλοτε τὸ ἐξωκκλησιαστικόν

(5) Διήγημα «Στὸ Χριστὸ στὸ Κάστρο».

(6) Διήγημα «Στὸ Χριστὸ στὸ Κάστρο».

(7) Διήγημα «Ἡ Γλυκοφιλοῦσα».

(8) Διήγημα «Ἡ Ὑπερήβρα».

κι εἶναι χτισμένον ἐπάνω εἰς τὸν βράχον, μαστιζόμενον ἀπὸ θυέλλας καὶ καίλατας, λιχνιζόμενον ἀπὸ τὸ ἀειτάραχον καὶ πολύρροιδον κύμα, ναναριζόμενον ἀπὸ τὰ ἄσματα τὰ ὁποῖα ὁ ἄνεμος ἐφυάλε δι' αὐτὸ εἰς τοὺς σκληροὺς βράχους καὶ εἰς τὰ ἠχώδη ἄντροα⁽⁹⁾. Ἄλλοτε πάλῃ, ἀσύχναστο, ἀπόμακρο, ἐγκαταλειμμένο στὴ μοναξιά τῆς ἐρημίας καὶ τοῦ βουνοῦ, σπάνια προσφέρει τὴ φιλοξενία του στοὺς βοσκούς καὶ τοὺς ξυλοκόπους πού τὸ πολὺ χιόνι θὰ τύχη νὰ κλείσῃ ἐκεῖ μακρυνά, καὶ φυλάει ζηλότυπα θησαυροὺς ζωγραφικῆς πού χεῖρα εὐσεβῆ ἐκαλλιτέχνησαν στοὺς τοίχους καὶ στὴν ὀροφῆ τῶν. Ἐκεῖ οἱ σπάνιοι προσκυνῆται φθάνουν κάποτε-κάποτε τὴ νύχτα τῶν Χριστουγέννων, «μισοπνιγμένοι, παγωμένοι, ἄλμυροὶ ἀπὸ θάλασσαν καὶ λευκοὶ ἀπὸ χιονα, μελανιασμένοι τὰ χεῖλη, ἀλλὰ θερμοὶ τὴν καρδίαν», καὶ μπαίνουν «εἰς τὸν ναὸν τοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ καρδία των αἰσθάνεται θάλπος καὶ γλυκύτητα ἄφατον»⁽¹⁰⁾.

IV

Δὲν εἶν' εὐκόλο, ὅταν κανεὶς δὲν ἔνοιωσε μέσα του ὁ ἴδιος τὸ θάλπος καὶ τὴ γλυκύτητα αὐτὴ πού δίνει μόνον ἡ προσωπικὴ ἐπαφὴ πρὸς τὸ Χριστιανισμό, νὰ καταλάβῃ σὲ κάμποσα σημεῖα τὸν Παπαδιαμάντη. Κινδυνεύει νὰ τὸν ἐκλάβῃ σὰν ἕναν ὑπερβολικὸ ἢ σὰν ἕναν τύπο τῆς λαϊκῆς θρησκευτικότητος, πού ἡ ὅλη θρησκεία του συγκεντρώνεται σὲ μιὰ φωτοχυσία λαμπάδων καὶ καντηλιῶν ἢ σὲ μιὰν ἀγρυπνία μὲ ψαλμωδίες ὀλονύχτιες. Τέτοια ἀντίληψη ἔχει ἐκφρασθῆ ἀπὸ μερικοὺς γιὰ τὸν Παπαδιαμάντη. Ἡ κρίσις ὁμῶς αὐτὴ στηρίζεται σὲ πρόχειρη μελέτη τοῦ ἔργου του. Εἶναι βέβαιο πὼς μιὰ προσεκτικὴ μελέτη ὄχι μόνου τοῦ ἔργου μὰ καὶ τῶν ἐπιστολῶν του καὶ τῶν ἄλλων πηγῶν πού μποροῦν νὰ μᾶς δώσουν πληροφορίες γιὰ τὴν προσωπικότητά του, θὰ δείξῃ πολὺ καθαρά τὸν Παπαδιαμάντη σὰν μιὰ συνειδητὴ θρησκευτικὴ φυσιογνωμία, πού δὲν εἶχε γιὰ στολίδι ἀπλῶς τοῦ βίου καὶ τῆς τέχνης του τὴ θρησκεία, μὰ τῆς εἶχε δώσει πολὺ μεγαλύτερη θέσι στὴν ψυχὴ του κι' ἐφρόν-

τισε παρᾶλληλα νὰ εἰσχωρήσῃ κι' αὐτὸς ὅσο μπορούσε περὶ πολὺ καὶ μὲ τὰ μέσα πού τοῦ παρεῖχεν ἡ ἐποχὴ του, στὸ νόημα καὶ στὴν οὐσία τοῦ Χριστιανισμοῦ. Μὰ, καθὼς εἶπαμε, αὐτὸ εἶν' ἕνα ζήτημα πού πρέπει νὰ μελετηθῆ ξεχωριστὰ καὶ νὰ ἐξετασθῆ μὲ ἄνεσι καὶ μὲ πλατειὰ ματιὰ.

Ὅσοσο πρέπει νὰ σημειωθῆ, κι' αὐτὸ μᾶς ἐνδιαφέρει τούτῃ τῆ στιγμῇ, πὼς καὶ στὰ Χριστογεννητικά διηγήματα δὲν εἶνε οὔτε μιὰ οὔτε δυὸ φορὲς πού ὁ Παπαδιαμάντης ἀνεβαίνει ψηλότερα ἀπ' τὸ ἐπίπεδο τοῦ ἀπλοῦ πιστοῦ συνειθισμένου τύπου, καὶ ὑψώνεται πρὸ θεοῦ δασκάλου κι' ὀδηγητοῦ, εἴτε γιὰ νὰ μαστιγώσῃ πάθῃ κι' ἐλαττώματα, εἴτε γιὰ νὰ ὑποδείξῃ ἀτέλειες, εἴτε γιὰ νὰ σατυρήσῃ⁽¹¹⁾— πάντοτε γιὰ νὰ ὠφελήσῃ: «Ἀλλὰ μὴ αὐτὸ ἦτο τάχα τὸ μεγαλύτερον κακόν;... Ὑπῆρχον καὶ ἄλλα χειρότερα. Μικρὸν χωρίον, μεγάλην κακία. Τὸ μῖσος ἔβαινον, καὶ μαινόμενον ἐβασίλευεν ἐν μέσῳ οἰκογενειῶν καὶ ἀτόμων. Ἐγκυλοφόροι εἰς ὅλας τὰς ἀρτηρίας, εἰς ὅλας τὰς φλέβας τῆς μικρᾶς κοινωνίας. Ὁ ἅγιος νόμος τοῦ Χριστοῦ κατεπατεῖτο, ἀπεδίδοτο πάντοτε κακὸν ἀντὶ κακοῦ, πολλάκις κακὸν ἀντὶ ἀγαθοῦ, οὐδέποτε ἀγαθὸν ἀντὶ κακοῦ... Ἡ μία συνοικία ἐκήρυττε πόλεμον κατὰ τῆς ἄλλης συνοικίας. Πᾶσα οἰκογένεια πόλεμον κατὰ τῆς ἄλλης οἰκογενείας. Πᾶν ἄτομον πόλεμον κατὰ τοῦ ἄλλου ἀτόμου. Ὁ γείτων δὲν ἔλεγε μίαν καλημέραν πού εἶναι τοῦ Θεοῦ, εἰς τὸν γείτονα. Ἐκαστος ἔχαιρε νὰ βλέπῃ τὸν ἄλλον δυστυχοῦντα..... Δι' ἕν στρέμμα ἀγροῦ ἦσαν ἱκανοὶ νὰ φραγοῦσιν μεταξὺ των, ν' ἀφανισθοῦσιν εἰς «προσορινὰ μέτρα», εἰς «διεξαγωγὰς», εἰς ἐφέσεις καὶ κόντρα ἐφέσεις. Ἐὰν κακότηχόν τι ἐλαιόδενδρον συνέβαινε νὰ κλίνῃ ὀλίγον τὸν ἕνα κλῶνα πρὸς τὸν παρακείμενον ἄγρον, ὁ γείτων διὰ νυκτὸς ἔτρεχε μὲ τὴν τσάπαν του νὰ περισκάψῃ τὸ σύνορον, νὰ μεταθέσῃ τὴν «ἀποσκαφῆν». Τὴν ἐπαύριον τὸ ἐλαιόδενδρον ἐκπληκτὸν ἐξημερώνετο εἰς τὸν ἐλαιῶνα τοῦ γείτονος. Εἶχεν ἀλλάξει κύριον τὴν νύκτα. Μάχαι ὀλόκληροι συνεκροτοῦντο δι' ἕν θῆλιασμα ἐλαιῶνος, διὰ τρία κλήματα ἀμπέλου, δι' ἡμῖσιν «πινάκι» σιτοφόρου ἄ-

(9) «Ἡ Γλυκοφιλοῦσα».

(10) «Στὸ Χριστὸ στὸ Κάστρο».

(11) «Τὰ Χριστοῦγεννα 19ῷ τεμπέλῃ».

γροῦ. Καὶ αἱ ἐλαΐαι ἀπὸ ἑπτὰ ἐτῶν εἶχαν παύσει νὰ καρποφοροῦσιν, ὡς νὰ ἀπηξίουσαν νὰ λιπάνωσι διὰ τοῦ καρποῦ των τὰς κεφαλὰς τῶν ἁμαρτωλῶν· καὶ τὰ κλήματα προῶρος ὠχροινόμενα δὲν παρῆχον ὠρίμους τοὺς οἴνωτους βότρους, ἀρνούμενα νὰ εἰσφράνωσι διὰ τοῦ ἀμβροσίου χυμοῦ τὸν τὰς καρδίας ἀναξίον ἀνθρώπων· καὶ ὁ Ξανθὸς στάχυν τῆς γῆς ἔκλυτε προῶρος τὴν μαραινομένην κεφαλὴν πρὸς τὴν μητέρα του, ζητῶν νὰ ἐπιστρέψῃ ταχέως εἰς τὰ στέρανα αὐτῆς, μὴ θέλων νὰ θρέψῃ κοιλίας ἀσεβῶν ἀνθρώπων» (12).

Ὁ ἔλεγχός του κάποτε δὲν τρομάζει οὔτε δυσκολεύεται ν' ἀπειθυνθῇ καὶ στοὺς ἐκκλησιαστικούς ἀρχοντας, γιὰ νὰ τοὺς ὑπενθυμίσῃ τὸ καθήκον τοῦ θρησκευτικοῦ φωτισμοῦ τοῦ λαοῦ, ποῦ δυστυχῶς ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἦταν ἀπὸ πολλοὺς λησμονημένοι: «Ἐπειδὴ τὸ πολὺ τοῦ λαοῦ διψᾷ θρησκευτικῆς διδασκαλίας, οἱ δὲ ἀριόδοιοι καὶ ὑπεύθυνοι οὐδεμίαν μέριμναν λαμβάνουσι πρὸς θεραπείαν τῆς ἀνάγκης ταύτης, διὰ τῶν ἀγνῶν καὶ ὀρθοδόξων—οὐχὶ διὰ Ξενοπορετῶν καὶ κακοζήλων—πηγῶν, ἐπόμενον ἦτο πολλοὶ εὐσεβεῖς καὶ καλοπροαίρετοι ἄνθρωποι νὰ πληνθύνωσι καλῆ τῆ πίστει, ἀκούοντες τὸν χριστιανικὸν λόγον, ἔστω καὶ νοθευμένοι, παντοῦ ὅπου οὗτος ἴηκε. Διότι ὅταν αἱ βροῖσεις καὶ κρήναι θολωθῶσιν, οἱ δὲ ὑδρομανεῖς ἀποκρούπτωσι τὰ διαυγῆ νάματα, ἄνθρωποι καὶ κτήνη, διψῶντες μέχρι θανάτου, θὰ προτιμήσουν νὰ πίνωσιν ἐκ τοῦ θολοῦ ρεύματος, ἀσθενῆ εὐρίσκοντες ἐλπίδα σωτηρίας ἐν τούτῳ, μᾶλλον ἢ ν' ἀποθάνωσι τῆς δίψης» (13).

Περὶ τὸ βέβαιον νὰ σημειωθῇ πὼς ὁ Παπαδιαμάντης ὁ ἴδιος δὲν ἐκινδύνευε νὰ πεθάνῃ ἀπὸ τέτοια δίψα. Ἡ μελέτη τῆς Γραφῆς καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς φιλολογίας ἦταν γι' αὐτὸν ἔργο καθημερινό, ὅσο τοῦλάχιστο καὶ τὸ γράψιμο. Γι' αὐτὸ στὰ ἔργα του, στὰ μικρὰ καὶ στὰ μεγάλα, καθὼς καὶ στὰ Χριστουγεννιάτικα διηγήματα, τόσο

συχνὰ συναντοῦμε φράσεις καὶ νοήματα ἢ καὶ ἀτόφια ρητὰ τῆς Γραφῆς, τῆς ὑμολογίας καὶ τῶν Πατέρων, ποῦ σὰν καλλιχρῶμα ψηφιδωτὰ βαλμένα μὲ χεῖρι μαέστρου στὴν κατάλληλην ὥρα καὶ θέσει, δίνουν μὴ τόσο ἐνχάριστη μὰ καὶ διδακτικὴ συγχρόνως ποικιλία στὸ ἔργο.

Βέβαιον, οὔτε ἡ ἀξία τῶν Χριστουγεννιάτικων, οὔτε ἡ ἀξία τοῦ ὅλου ἔργου τοῦ Παπαδιαμάντη ἔγκειται σ' αὐτὸ μονάχα, στὴ χρησιμοποίησιν λόγων τῆς Γραφῆς. Αὐτὸ μπορούσε νὰ γίνεται χωρὶς νὰ προσθήτῃ τίποτα στὸ ἔργο ἢ καὶ φέρνοντας ἀντίθετο ἀποτέλεσμα. Μὰ στὸν Παπαδιαμάντη δὲν συνέβη αὐτό. Ὁ Παπαδιαμάντης—τὸ εἶπαμε καὶ παραπάνω—δὲ θέλησε νὰ χρησιμοποίησῃ τὴ θρησκείαν σὰν διακοσμητικὴ τῆς τέχνης του. Τὴν εἶχε νοιώσει βαθεῖα καὶ τὴν ἐξοῦσε τὴ θρησκείαν. Ὁ Χριστιανισμὸς ἦταν γι' αὐτὸν ἀγαπημένος ὄχι μόνον σὰν θεωρία ἢ καὶ σὰν λατρεία, μὰ καὶ σὰν τρόπος ζωῆς καὶ σὰν σύνολο ἠθικῶν ἐπιταγῶν. Θεωρητικὰ τὸν Χριστιανισμὸ τὸν ἐσυμπάθησαν ἴσως πολλοὶ συγγραφεῖς. Μὰ ἀντιλαμβανόμενοι νοοῖς πὼς ὁ Χριστιανισμὸς προβάλλει καὶ ἀπαιτῆσει καὶ ἀξιῶναι νὰ μὴ ἴσῃ τῆ ζωῆς μας, καὶ αὐτὸ τοὺς κάμνει πολλὰς φορὰς ν' ἀνακρούουν πρῶνιναν. Ὁ Παπαδιαμάντης ὁμοῦς εἶχε τὴν ψυχικὴ τόλμη καὶ τὴν ἠθικὴν ἀντοχὴ ν' ἀνεβῆ στὸ πειρὸ ψηλὸ αὐτὸ σκαλοπάτι καὶ νὰ προσχωρήσῃ ἀπ' τὴ θεωρητικὴ συμπάθεια στὴ βίωσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Γι' αὐτὸ καὶ τὸ ἔργο του ἔχει ἀξία: Ἐχει ὅλη τὴν πηγαίαν εὐκρίνεια καὶ τὴν αὐθορμησίαν τῆς προσωπικῆς πείρας, καὶ ὄχι τὴν πλαστότητα τοῦ δανειοῦ. Γι' αὐτὸ, καὶ ὅταν ἀκόμη ὁ Παπαδιαμάντης δὲν καταπιάνεται μὲ θρησκευτικὸ θέμα, καὶ τότε πάλι τὸ ἔργο του ἀναδίνει τὴν εὐοδία τῆς ἀλήθειας, καὶ τότε πάλι ὁ ἀναγνώστης αἰσθάνεται μὲ εὐχάριστοι πὼς βρῖσκεται τὴ στιγμὴν αὐτὴ σὲ μὴν ἀτμόσφαιρα ὑγείας καὶ ἠθικῆς εὐεξίας καὶ σὰν ν' ἀνεβαίνῃ καὶ αὐτὸς κάπου ψηλότερα, σ' ἕναν κόσμον πειρὸ ἀγνὸ καὶ καθαρό.

Καὶ μῆπως αὐτὸ δὲν εἶναι τὸ ἔργο μὴ καὶ τὸ τεκμήριον τῆς μεγάλης τέχνης;

(12) «Οἱ ἐλαφροδασκίωτοι».

(13) «Οἱ ἐλαφροδασκίωτοι».

Η ΒΙΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ Η ΑΡΧΗ ΤΩΝ ΟΝΤΩΝ

Ἐδημοσιεύθη ἐσχάτως ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἐπίκαιρά τινα βιολογικά ζητήματα» ἀρκετά ἐκτενής μελέτη (σελ. 16 + 170) παρὰ τοῦ κ. Γεωργίου Κοσμετάτου. Ἐν τῇ μελέτῃ ταύτῃ ὁ διακεκριμένος καθηγητὴς τῆς Ὀφθαλμολογικῆς Κλινικῆς δημοσιεύει ἐκ τῶν κυριωτέρων μερῶν τῶν παραδόσεών του ἐπὶ τῆς Γεν. Ἐμβρυολογίας—τὴν ὅποιαν ἐδίδαξεν ἀπὸ τῆς πανεπιστημιακῆς ἔδρας ὡς καθηγητῆς τοῦ μαθήματος τούτου ἀπὸ τοῦ 1920 μέχρι τοῦ 1930—τιμῆτά τινά ἀναφερόμενα εἰς οὐσιώδη βιολογικά ζητήματα γενικοῦ ἐνδιαφέροντος. Πράγματι, εὐθύς ἀπὸ τοῦ πρώτου κεφαλαίου, τοῦ φέροντος τίτλον «Γένεσις τῆς ζωῆς ὕλης καὶ τῶν ζῶντων ὀργανισμῶν», ὁ συγγραφεὺς ἐκδηλοῖ τὸ ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον του νὰ πραγματευθῇ τὸ θέμα τῆς μελέτης του ἰδία ἐν σχέσει πρὸς τὴν θεωρίαν τῆς ἐξελίξεως, πρὸς τὴν ὅποιαν καὶ παρουσιάζεται προσκλίνων μετ' ἐκδήλου συμπνεσίας. Ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς αὐτομάτου γενέσεως τῆς ζωῆς δὲν ἀποδέχεται μὲν τὴν λεγομένην ἀστρικήν θεωρίαν, καθ' ἣν τὰ πρῶτα ζωικά βλαστήματα ἐπὶ τῆς γῆς προήλθον ἐξ ἄλλων πλανητῶν μεταφερθέντα εἰς αὐτὴν διὰ μετεωρολίθων, δὲν ἀποκλείει ὅμως ὀλοτελῶς τὴν χημικὴν θεωρίαν. Ὁμολογεῖ ἐν τούτοις ὁ συγγραφεὺς, ὅτι πρὸς παραγωγήν ζωῆς ὕλης ἐκτὸς τῶν διαφόρων χημικῶν στοιχείων προσσπαιτεῖται καὶ ἕτερός τις παράγων ἀγνωστος μέχρι τοῦδε εἰς τὴν ἐπιστήμην, ὅστις ἐνε ἀναγκαιότητας, ὅπως προσδῶση ζωὴν εἰς τὴν νεκρὰν ὕλην, καὶ τὸν ὅποιον ὁ κατά τοῦ αὐτομάτου τῆς γενέσεως τῆς ζωῆς κερχυρομέλος Driesch ἀπέκάλεισεν ἐντελεχείαν (σελ. 3-4). Ἐπὶ πλῆθον, ἐκθέτων τὰ τῆς μικροσκοπικῆς ὕψης τῆς ζωῆς ὕλης, δὲν παραλείπει νὰ σημειώσῃ τὴν πολυποικιλτάτην οὐσίαν τοῦ κυττάρου, ἥτις παρομοιάζεται ὑπὸ τοῦ Duclaux πρὸς πολλαπλὰ ἀρχιτεκτονικά συμπλέγματα (σ. 5-6 καὶ σ. 128 καὶ ἐξῆς). Ἄλλ' ἢ τοιαυτὴ σύστασις τοῦ κυττάρου, ἐν συνδυασμῶι πρὸς τὸν ζωογονοῦντα αὐτὸ ἀγνωστον παράγοντα τῆς ἐντελεχείας, δημιουργεῖ χᾶσμα κολοσσιαῖον μεταξύ νεκρᾶς καὶ ζωῆς ὕλης, καὶ θέτει πρὸς λύσιν πρόβλημα, τὸ ὅποιον ὁ συγγραφεὺς ἀποφεύγει νὰ θέσῃ ρητῶς καὶ νὰ τονίσῃ ἐπαρκῶς. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲμος χρόνον ὑπογραμμίζει λαθανόντως, ἀλλ' ἀρκούντως εὐκρινῶς διαφόρους, τὴν

θεωρίαν τῆς αὐτομάτου γενέσεως ἐξυμνητούσας, ὑποθέσεις τῶν φυσιοδιδῶν καὶ τὰς ἐλπίδας τῶν βιολόγων χημικῶν, χρησιμοποιοῦν τὸ ὀριστικὸν ἄρθρον «τῶν» ὡς ἂν πάντες οἱ φυσιοδίφαι καὶ βιολόγοι νὰ συνεμερίζοντο τὰς ὑποθέσεις καὶ ἐλπίδας αὐτάς, ἐνῶ, ὡς γνωστόν, ὑπάρχουν πολλοί, μάλιστα μεταξύ τῶν διακεκριμένων, οἱ ὁποῖοι ἀντιτίθενται ὀξέως πρὸς αὐτάς.

Μετὰ τῆς αὐτῆς εὐκολίας παρακάμπτει ὁ κ. Κοσμετάτος καὶ τὰ προβλήματα, τὰ ὅποια τίθενται ὑπὸ τῶν παλαιοντολογικῶν λειψάνων τοῦ ἀνθρώπου. Περιορίζομενος εἰς τὸ κρανίον τοῦ Neanderthal καὶ δύο μόνον γραμμάς ἀφιερωθῶν εἰς τὸν πιθηκάνθρωπον τῆς Ἰάθας, φαίνεται εὐρίσκων ὡς ἐπαρκῆ τὰ λείψανα ταῦτα πρὸς στήριξιν τῶν περὶ ἐξελίξεως ἐν σχέσει καὶ πρὸς τὴν ἐκ τοῦ κτήνου καταγωγήν τοῦ ἀνθρώπου, εἰκοτολογημάτων. Ἐν τούτοις δὲν ἀκριβολογεῖ μὲν πλήρως ὁ κ. καθηγητῆς, ὅταν βεβαίῳ ὅτι ὁ ὄγκος τοῦ ἐγκεφάλου τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Neanderthal ἐξισοῦσται πρὸς τὸν τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου, ἐμμένει δέ, ὡς ἂν ἐπρόκειτο περὶ τινος ἀδιαμφισβητήτου πραγματικότητος, ἐπὶ τῶν ἐλίκαν τοῦ Neanderthal, καὶ παραλείπει νὰ ὀμιλήσῃ περὶ ἄλλων λειψάνων καὶ παλαιοντολογικῶν κρανίων πολὺ παλαιωτέρων τοῦ κρανίου τῆς La Chapelle—aux Saints. Πράγματι ὡς πρὸς μὲν τὸν ὄγκον τοῦ κρανίου τοῦ Neanderthal διεπιστώθη ἐκ νεωτέρων μελετῶν ὅτι αὗτος ὑπερέβαινε τὰ 1600 κ. ἑκατοσ., συγκεκριμένως δὲ τὸ κρανίον τῆς La Chapelle aux Saints, εἰς ὃ ἀναφέρεται ὁ συγγραφεὺς, καὶ ὅπερ, κατὰ γενικὴν ὁμολογίαν, ἀνήκει εἰς τὴν φυλὴν τοῦ Neanderthal, ἔχει χωρητικότητα ὑπερβαίνουσαν τὰ 2000 κυβ. ἐκ. Ὅσονδήποτε δὲ καὶ ἐὰν δὲν θέλῃ τις νὰ προσέξῃ τὸν ὄγκον τοῦ ἐγκεφάλου, δὲν θὰ ἀρνηθῇ, ὅτι οἱ ἀνωτέρω ἀριθμοὶ θέτουν ἕνα πρόβλημα, τὸ ὅποιον παρουσιάζεται ἐξόχως σοβαρὸν, ὅταν ληφθῇ ὑπ' ὄψει ὅτι ἡ χωρητικότης τοῦ κρανίου τοῦ μὲν λεγομένου ἀνθρωποειδούς πιθήκου δὲν δύναται νὰ ὑπερβῇ κατ' ἀνώτατον ὄριον τὰ 621 κυβ. ἐκατ., τοῦ δὲ σημερινοῦ ἀνθρώπου κατὰ μέσον ὄρον μόλις φθάνει τὰ 1400, καὶ μεγαλοφυῶν τιμῶν, οἷον τὸ τοῦ Βίσμαρκ, ἀνήλθεν εἰς τὰ 1965 κ. ἑκατ.

Ἐπειδὴ ἐν τούτοις ὁ συγγραφεὺς τῆς ὑπόθερουαν μελέτης, προτιμᾷ πρὸς ἐκτίμησιν τῆς διανοητικῆς ἰκανότητος τὰς ἔλικας τοῦ ἐγκεφάλου, θὰ ἐπιμενόμενα ἐν μὴ παρήχθητο ἀπαρτήρησον τὸ γεγονός, ὅτι περὶ τούτων ἐπὶ τὸ ἀνθρώπου τοῦ Νεάντερταλ μόνον κατ’ ἐπισφαλῆ εἰκασίαν θὰ ἴδύνατο νὰ γίνῃ λόγος, διότι τὸ ἐσωτερικὸν τῆς κρανιακῆς κάψης, ἐκ τοῦ ὅποιου κρίνον περὶ τούτων δὲν δύναται ν’ ἀποδίδῃ ἐξ ὀλοκλήρου πιστῶς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐγκεφάλου. Καθὼς ὁ καθηγητὴς κ. Κούμαρης ὁμολογεῖ, ἐν τῇ ἐπιφάνειᾳ τοῦ ἐγκεφάλου καὶ μὴνιγγες καλύπτουν πολλὰς λεπτομερείας, μὴ ἀποτυπουμένας εἰς τὸ κρᾶνον» (1). Ὅταν δὲ ληφθῇ ὑπ’ ὄψει, ὅτι καὶ περὶ αὐτοῦ τοῦ ὄγκου τοῦ ἐγκεφάλου τοῦ Νεάντερταλ οἱ πρῶτοι ὑπολογισμοὶ ἐσφάλησαν κατὰ 370 ὄλα κυβ. ἑκατ. καὶ ἐπὶ μακρὸν ἐκράτει ἡ ἰδέα ὅτι ἡ χωρητικότης τοῦ κρᾶνίου τούτου ἀνήχθητο μόνον εἰς 1230 κυβ. ἑκατ., δύναται τις νὰ ἀντιληφθῇ, πόσον ἐπισφαλῆ δύναται νὰ εἶνε τὰ συμπεράσματα τὰ ἐκ τῶν παρατηρήσεων ἐπὶ τῶν ἔλικων τοῦ ἐγκεφάλου, αἵτινες προδήλως παρουσιάζονται ἀσυγκρίτως περισσότερον δυσεξακριβῶται ἀπὸ τῆν κρανιακὴν χωρητικότητα (2). Παρὰ ταῦτα ὁ κ. καθηγητὴς χωρεῖ μετὰ περισσῆς εὐκολίας εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ νόησις τῶν πρωτογενῶν τούτων ἀνθρώπων «δὲν ἦτο πολὺ ἀνωτέρω τῆς τοῦ πιθήκου». Ἄλλ’ ἴσως εἰς τὸ συμπέρασμα τοῦ τούτου διηκολύνθη καὶ ἐκ τῶν χαρακτηριστικῶν «τοῦ περιφήμου τύπου τοῦ πιθηκάνθρωπου τῆς Ἰάβας», ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν γνώμην τοῦ συγγραφέως ὑπῆρξε «πρωτογενὴς ἄνθρωπος διαμέσου μορφῆς μεταξὺ πιθήκων, ἀνθρωποειδῶν καὶ Νεάντερταλ» (σελ. 11). Καὶ πάλιν ὁμοῦ δὲν ἐλήφθησαν ὑπ’ ὄψει ἀξιοσημεῖωτα προβλήματα. Ἐν πρώτοις, κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Boule, τοῦ ὁποῖου τὴν αὐθεντίαν ἀναγνωρίζει καὶ ὁ κ. Κοσμετάτος, ὁ σκελετὸς τῆς Ἰάβας δὲν ἀνήκει εἰς πιθηκάνθρωπόν τινα, ἀλλὰ εἶνε σκελετὸς ὑπερμεγέθους γίθ-

θωνος, τοῦθ’ ὅπερ καὶ κατ’ αὐτὸν τὸν ἀνακαλύψαντα τὰ λείψανα τοῦ σκελετοῦ τοῦ Dubois παρετήρησαν καὶ πλείστοι ἄλλοι φυσιοδίφαι (3). Τὸ σπουδαιότερον ὁμοῦ ἐν προκειμένῳ εἶναι, ὅτι τὸ στῶμα τῶν κοιτασμάτων τοῦ Trinin, ὅπου ἀνευρέθησαν τὰ λείψανα ταῦτα, κατὰ νεωτάτας παρατηρήσεις πρέπει νὰ καταταχθῇ εἰς τὸ πλειστόκαινον τῆς τεταρτογενεῦς περιόδου, δηλαδὴ εἰς ἐποχὴν, καθ’ ἣν εἶχεν ἀναφανῆ πλέον ὁ ἄνθρωπος. Συνεπῶς καὶ ὁ λεγόμενος πιθηκάνθρωπος τῆς Ἰάβας ὑπῆρξε ἐν σύγχρονον τοῦ ἀνθρώπου καὶ κατ’ οὐδένα λοιπὸν λόγον δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς πρόγονος αὐτοῦ.

Ἄλλ’ ὁ κ. καθηγητὴς ὁμιλεῖ εἰς ἐλαχίστας γραμμὰς καὶ περὶ ἐπὶ τὰ ἄλλων παλαιοντολογικῶν σκελετῶν, χωρὶς νὰ καθορίσῃ καὶ τὰ προβλήματα τὰ ὁποῖα τίθενται ὑπὸ τούτων. Εἶνε δὲ ἐξ ὄχως σοφὰ τὰ προβλήματα ταῦτα. Διότι μεταξὺ αὐτῶν συγκαταλέγεται τὸ κρᾶνιον τοῦ Piltdown, πολὺ παλαιότερον τοῦ κρᾶνίου τοῦ Neanderthal, καὶ ὁμοῦ προσεγγίζον χαρακτηριστικῶς τὰ σημερινὰ κρᾶνία καὶ τὸ κρᾶνιον τοῦ Steinheim, τὸ ὁποῖον κατὰ τὸν Lebzelter ὁδηγεῖ εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι εὐπῆρξαν πρὸ τῆς φυλῆς τοῦ Νεάντερταλ ἄνθρωποι τύποι, οἱ ὁποῖοι ὁμοίαιον πρὸς τὸν σημερινὸν ἄνθρωπον περισσότερον ἢ ὅσον οἱ μεταγενέστεροι ἄνθρωποι τοῦ Νεάντερταλ (4). Τὰ προβλήματα τὰ ἐκ τούτων παρατηρήσεων γεννώμενα θὰ περιέμενεν τις νὰ μὴ παρατρέψῃ καθηγητὴς τῆς περιωπῆς τοῦ κ. Κοσμετάτου, τοσοῦτο δὲ μάλλον ὁσοῦ, ἔαν ἐνθυμούμεθα καλῶς, τὸ ὡς πρῶτον κεφάλαιον τιθέμενον ἐν τῷ συγγράμματι τοῦ ὑπὸ τῆν ἐπιγραφῆν «Γένεσις τῆς ζωσῆς ὕλης καὶ τῶν ζώντων ὀργανισμῶν», ἐδημοσιεύθη καὶ εἰς τὴν ἐφημερίδα «Βραδυη» κατ’ Αὐγουστον τοῦ παρελθόντος ἔτους, εἰς δύο μαθήματα τοῦ Λαϊκοῦ Πανεπιστημίου. Ὅταν δὲ ἀποτεινώμεθα πρὸς τὸν λαὸν θίγοντες ζητήματα περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν ὄντων, δὲν πρέπει νὰ λησμονώμεν, ὅτι οἱ μὴ τυχόντες ἐπιμελεστέρας παιδείσεως δύναται νὰ παρασυρθῶσιν εἰς παρεξηγήσεις καὶ ἀκρότητας, τὰς ὁποίας ἴσως ἡμεῖς ἀποδοκιμάζομεν, διὰ τὰς ὁποίας ὁμοῦ εἴμεθα οὐχ ἦτον ὑπεύθυνοι, ἀφοῦ ἡμεῖς τὰς προεκαλέσαμεν.

*

Εἰς τὰ ἐπόμενα κεφάλαια, τὰ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφῆν «ἱστορία τῆς ἐμβρυολογίας» καὶ «περὶ τῆς ἐξελίξεως τῶν ζώντων ὀργανι-

(1) Γ. Κούμαρης, Νεαντερτάλιος ἄνθρωπος ἐν Μ. Ἑλλήν. Ἐγκυκλοπαίδεια τόμ. 18 σελ. 141 στήλη Β’.

(2) Ἡ αὐτὴ πλάνη ἐσημειώθη καὶ ὡς πρὸς τὴν διακριβῶσιν τῆς χωρητικότητος τοῦ κρᾶνίου τοῦ τοσοῦτον κρᾶνον προκαλέσαντος Σινανθρώπου ἢ Κινανθρώπου (ἀνθρώπου τοῦ Πεκίνου), ὅστις κατ’ ἀρχὰς ἐθεωροῦθη ὡς πιθηκάνθρωπος. Ἡ χωρητικότης αὐτῆς ὁλοκληρώθη κατ’ ἀρχὰς ὡς κιναινομένη μεταξὺ 900—1200 κυβ. ἑκατοσ., καθωροῖσθη τελικῶς εἰς 1450 κυβ. ἑκατ. ! Διευσιώθη δὲ κατὰ τὸν Teilhard de Chardin, ὅτι πρόκειται περὶ ἀνθρώπου, ἀμέσου προγόνου τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου (Περιοδ. Natur und Kultur τοῦ Μονάχου, Μαρτίου 1938. Ἴδε καὶ Ἀκτινεῖς, 1938, σελ. 95).

(3) Boule, Les hommes fossiles σελ. 103.

(4) V. Lebzelter ἄρθρον ἐν Reichspost τῆς Βιέννης τῆς 27 Σεπτεμβ. 1936. Προβλ. καὶ περιοδικὸν Natur und Kultur τοῦ Μονάχου, Σεπτεμβ. 1936 σελ. 512.

σμῶν», ἀναζητῶν ὁ κ. Κοσμετᾶτος ἐπιχειρήματα ἐκ τῆς Ἐμβρυολογίας ὑπὲρ τῆς θεωρίας τῆς ἐξελίξεως, υἱοθετεῖ μὲν τὸν γενετήριον νόμον τῶν Müller—Haeckel, ἐξαιρεῖ δὲ τὰς ὁμοιότητας, τὰς ὁποίας τὸ ἀνθρώπινον ἔμβρυον κατὰ τὴν διάπλασιν αὐτοῦ παρουσιάζει πρὸς τὰ ἔμβρυα τῶν λοιπῶν ζῶων. Κατὰ τὸν γενετήριον τοῦτον νόμον, «ἡ ἱστορία τῆς ἐξελίξεως τοῦ ἐμβρύου εἰνὲ βραχεία ἐπαναλήψις τῆς ἱστορίας τοῦ εἴδους». Καὶ καθὼς ὁ κ. καθηγητῆς διασαφηνίζει τοῦτο, «ἡ Ἐμβρυολογία ἀπέδειξεν ὅτι τὸ ἔμβρυον τῶν ἀνωτέρων τάξεων τῶν ζῶων κατὰ τὴν περίοδον τῆς διαπλάσεως αὐτοῦ διέρχεται διὰ πάντων τῶν σταδίων, τῶν ἀντιστοιχοῦντων εἰς τὰς διαφόρους κατώτερας τάξεις ἐκ τῶν ἀπλοστέρων ἐπὶ τὰ πολυπλοκώτερα» (σελ. 26). Ἀναγνωρίζεται ἐν τούτοις, ὅτι ὑπάρχουν καὶ γεγονότα τινὰ ἀντιφάσκοντα πρὸς τὸν γενετήριον νόμον, τοιαῦτα δὲ σημειοῦνται τὰ ἐξῆς: τὸ τελειοποιηθῆν εἰς τὰς ἀνωτέρας ζωολογικὰς τάξεις νευρικὸν σύστημα, οὐτινος ἢ καταβολὴ γίνεται ἐκ τῶν πρώτων, ἔπρεπε νὰ διαπλάσεται τελευταίον τὸ στόμα καὶ ὁ πρακτὸς, τὰ ὅποια διαπλάσσονται βραδύτερον, ἔπρεπε ἐπίσης νὰ ἀναφαίνωνται εὐθύς ἐξ ἀρχῆς. Ἐκ τῶν ἀντιφατικῶν τούτων γεγονότων αὐτὸς ὁ Haeckel ἠναγκάσθη νὰ διορθώσῃ τὸν πρώτον ἀφορισμὸν του περὶ τοῦ γενετήριου νόμου καὶ νὰ τροποποιήσῃ αὐτὸν ὡς ἐξῆς: «ἡ ὄντογονία εἶναι βραχεία καὶ παρηλλαγμένη ἐπαναλήψις τῆς φυλογονίας». Πρώτων τοῦτο πλῆγμα κατὰ τοῦ γενετήριου νόμου τῶν Müller—Haeckel. Ἀλλὰ κατηνέχθη καὶ δεύτερον, τὸ ὅποιον ὁ συγγραφεὺς σημειοῖ οὐχὶ ἐνταῦθα, ὅπως θὰ ἐπερίμενε πᾶς τις, ἀλλ' εἰς τὸν ἐπίλογον αὐτοῦ. Ἐκεῖ ἀναγράφονται τὰ ἐξῆς: «Ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς ἐξελίξεως τῶν οργανισμῶν ὀφειλομέν νὰ σημειώσωμεν, ὅτι διὰ ταύτης πολλοὶ βιολόγοι σήμερον δὲν ἐννοοῦσιν, ὡς ἄλλοτε ὑπεστήριζον, ὅτι ὁ ἄνθρωπος πρὸ τῆς σημερινῆς τοῦ ἐξελίξεως ὑπῆρξεν ἰχθύς, πτηνὸν καὶ ἔρπετόν, ἀλλ' ὅτι καὶ αὐτὸς ὅπως ὅπως καὶ οἱ ἐπίλοιποι οργανισμοί, διελθὼν διὰ τῶν αὐτῶν κοινῶν σταδίων, ἐνεφάνισεν πρὸ χιλιάδων ἐτῶν τὰς αὐτὰς ἀρχεγονοῦς φάσεις καὶ ὄργανα.... Πρόκειται ἄρα περὶ ἐπαναλήψεως παρεμφερῶν ἐμβρυϊκῶν σταδίων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν ζῶων, οὐχὶ δὲ περὶ ἀνακεφαλαίωσης τῶν σταδίων τούτων παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ» σελ. 158-159).

Θὰ ἐνεδείκνυτο ἴσως νὰ δώσωμεν τὸν λόγον καὶ εἰς τὸν θεμελιωτὴν τῆς Ἐμβρυολογίας, τὸν von Bæer, τοῦ ὁποίου τὴν αὐθεντίαν ἀναγνωρίζει καὶ ὁ κ. καθηγητῆς (πρὸβλ. σελ. 23) καὶ περὶ τοῦ ὁποίου σημειοῦται, ὅπως παραδόξως δι' ἡμᾶς, ὅτι ὁ γενετήριος νόμος τοῦ Haeckel «καλεῖται ὡ-

σαύτως καὶ νόμος τοῦ Bæer» (σελ. 27). Ὁ von Bæer λοιπὸν ὡς συμπέρασμα τῶν τελευταίων «Σπουδῶν» του, ἐπάγει τὰ ἐξῆς: «Πῶς εἶναι δυνατόν ἢ ἀνάπτυξις ἐνός ζώου ἀνωτέρου νὰ διέρχεται διὰ τῆς σειρᾶς τῶν μορφῶν κλάσεως κατωτέρας; Πῶς ἐν σπονδυλωτῶν δύνανται νὰ προέλθῃ ἀπὸ ἐν ἀρθρόποδον, ἀφοῦ τὸ τελευταῖον τοῦτο ἔχει τὰ κέντρα τοῦ νευρικοῦ συστήματος εἰς τὴν ὑπογάστριον ἑκτασίαν, ἐνῶ τὸ σπονδυλωτῶν ἔχει ταῦτα εἰς τὴν νωτιαίαν χώραν; Λαμβανομένου δὲ ὑπ' ὄψει, ὅτι ἡ τοποθέτησις ὄλων τῶν ὀργάνων εἶναι ἐναντία εἰς τὰ εἶδη ταῦτα, ὅτι εἰς τὰ ἀρθρόποδα τὰ ἐντόσθια καὶ ἡ κοιλία κείνται ὑπεράνω τῶν κέντρων τοῦ νευρικοῦ τῶν συστήματος, ἐνῶ εἰς τὰ σπονδυλωτὰ εὐρίσκονται ὑπὸ τὴν σπονδυλικὴν στήλην καὶ ὑπὸ τὸν νωτιαῖον μυελόν, πῶς εἶναι δυνατόν εἰς ἐκ τῶν οργανισμῶν τούτων νὰ μεταβληθῇ εἰς τὸν ἕτερον; Ὡσαύτως δὲν δύναμαι νὰ φαντασθῶ περισσότερον τὴν μεταμόρφωσιν τοῦ τύπου τῶν μαλακίων» (5).

*

Δὲν εἰσεύρω κατὰ πόσον ἀπροκατάληπτοι κριταὶ δὲν θὰ εὑρισκόν τὰ πλῆγματα ταῦτα ὡς θανάσιμα διὰ τὸν γενετήριον νόμον τοῦ Haeckel. Διότι ἐφ' ὅσον ὁμολογεῖται, ὅτι πρόκειται περὶ παρηλλαγμένης ἐπαναλήψεως, καὶ περὶ ἐπαναλήψεως παρεμφερῶν σταδίων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν ζῶων, οὐχὶ δὲ περὶ ἀνακεφαλαίωσης τῶν σταδίων τούτων παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ, δὲν βλέπομεν πλέον, τί ἀπομένει ἀπὸ τὸν νόμον αὐτῶν. Ἐν τούτοις δὲν θὰ ἦτο περιττὸν νὰ σημειώσωμεν, ὅτι κατασυντρίβεται κυριολεκτικῶς πᾶν στήριγμα τοῦ νόμου τούτου, ὅταν ληφθῶσιν ὑπ' ὄψει αἱ ἀνομοιότητες, τὰς ὁποίας παρουσιάζει ἡ πορεία τῆς ἀναπτύξεως τοῦ γονιμοποιηθέντος ὠαρίου παρὰ τοῖς διαφόροις ζωίσις. Περὶ τῶν ἀνομοιοτήτων τούτων οὐδένα λόγον ποιεῖται ὁ κ. Κοσμετᾶτος. Ὁμιλεῖ ὁμοῦς περὶ αὐτῶν ὁ P. Νικολαΐδης καὶ ὁ κατὰ πόδας τούτων ἀκολουθῶν καθηγητῆς κ. Δοντᾶς. Κατὰ τὰς φυσιολογίας λοιπὸν τῶν δύο τούτων καθηγητῶν, τὰς ὁποίας σημειοῖ καὶ ἐν τῇ βιβλιογραφίᾳ αὐτοῦ ὁ κ. Κοσμετᾶτος, θὰ ἐκθέσωμεν τὰς ἀνομοιότητας ταύτας.

Τὸ κύτταρον τοῦ ὠαρίου μετὰ τὴν γονιμοποίησιν πολλαπλασιάζεται διὰ διαίρεσως. Ἡ διαίρεσις ὁμοῦς αὐτῆ τοῦ ὠαρίου γίνεται εἰς ἰσομεγῆθη κύτταρα παρὰ τῷ ἀμφιῶδῳ καὶ τοῖς θηλαστικοῖς, εἰς ἀνισομεγῆθη δὲ παρὰ τοῖς ἀμφιβίοις, εἰς δὲ τοὺς ἰχθεῖς, τὰ ἔρπετα καὶ τὰ πτηνὰ τὸ ἐκ τῆς διαίρεσως ταύτης προερχόμενον

(5) Studien aus d. Gebiet. der Naturwissenschaft τόμ. Β' σελ. 426 καὶ ἐξῆς.

συκκόμορον (ἢ μορίδιον ὡς ὀνομάζει αὐτὸ ὁ κ. Κοσμετάτος) ἀποτελεῖται ἐκ μεγάλου μέρους λεκίθου μὴ διαηρουμένης, καὶ ἐκ τοῦ εἰς μικρά κύτταρα διηρημένου βλαστικού δίσκου. Ἄλλ' ὑπάρχει καὶ ἄλλη ἀνομοιότης. Ἡ διαίρεσις τοῦ ὠαρίου γίνεται ἢ καθ' ὀλοθλαστίαν (ἐπὶ τοῦ ἀμφιόζω, τῶν θηλαστικῶν καὶ ἀμφιβίων) κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ διαίρεσις γίνεται ἐφ' ὅλου τοῦ ὠαρίου ἢ καθ' ἡμιθλαστίαν (ἐπὶ τῶν ἰχθύων, ἔρπετων, πτηνῶν καὶ ἐντόμων) καθ' ἣν ἡ διαίρεσις γίνεται ἐπὶ μέρους τοῦ ὠαρίου. Ἄλλὰ καὶ τῆς ἡμιθλαστίας διακρίνομεν δύο εἶδη: τὴν δισκοειδῆ (ἐπὶ τῶν ἰχθύων, ἔρπετων, πτηνῶν) καὶ τὴν περιφερῆ (ἐπὶ τῶν ἐντόμων). Μὲ ἄλλας λέξεις τὸ πρῶτον κύτταρον, ἐξ οὗ προέρχεται μετέπειτα τὸ ἔμβρυον, ἀπὸ αὐτὰς ταύτας τὰς πρώτας κινήσεις αὐτοῦ καὶ εὐθὺς ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς διαφοροποιεῖται εἰς τὰς διαφορῶς κλάσεις τῶν ζῶων.

Ἄλλὰ καὶ τὸ ἐκ τοῦ συκκόμορου ἢ μορίδιου προερχόμενον βλαστίδιον ἢ ἡ βλαστική κύστις δὲν εἶνε ἡ αὐτὴ εἰς τὰ διάφορα ζῶα. Αὕτη εἶνε διάφορος ἐν τῷ ἀμφιόζω, διάφορος ἐπὶ τῶν ἀμφιβίων, διάφορος ἐπὶ τῶν ἰχθύων, ἔρπετων καὶ πτηνῶν, καὶ διάφορος ἐπὶ τῶν θηλαστικῶν. Ἄλλὰ καὶ ἐν τῇ καταβολῇ τῶν τριῶν βλαστικῶν δερμάτων ἧτοι τοῦ ἔξω, τοῦ ἔσω καὶ τοῦ μέσου δέρματος, ὑπάρχουν διαφοραὶ. «Τὰ κατὰ τὴν γένεσιν αὐτῶν ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον ἐπὶ τῶν διαφόρων κλάσεων τῶν σπονδυλωτῶν δὲν ἔχουν ὁμοίως», γράφει ὁ Νικολαΐδης, Ἄλλὰ καὶ τὸ διαδεχόμενον τὴν βλαστικὴν κύστιν γαστρίδιον σχηματίζεται διαφόρως παρὰ τοῖς διαφόροις ζώοις, ἀλλὰ καὶ λειτουργεῖ κατὰ διάφορον τρόπον ἐπὶ τῶν κατωτέρων ὀργανισμῶν καὶ κατ' ἄλλον ἐπὶ τῶν ἀνωτέρων ζῶων. Ὅπως καὶ ἡ μετὰ τὸν σχηματισμὸν τοῦ γαστρίδιου καταβολὴ τοῦ σώματος τοῦ ἔμβρυου γίνεται διαφόρως παρὰ τοῖς διαφόροις ζώοις (6).

*

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συνάγεται, ὅτι αἱ παρατηρούμενα ἐν τῇ διαπλάσει τῶν διαφόρων ἐμβρύων ὁμοιότητες εἶνε μόνον ἐξωτερικαὶ καὶ ἐπιπόλαιαι, οὐδόλως δὲ βαθύτεραι καὶ πραγματικαί. Αὐτὸς ἀλλῶς τε ὁ κ. Κοσμετάτος, ἐνῶ ἐξ ἐνός τονίζει ἐπὶ τὸ πρῶτον στάδιον τῆς διαπλάσεως τοῦ πρώτου ἐμβρυϊκοῦ κυττάρου τοῦ ἀνθρώπου ἔχει τὸ ἀντίστοιχον αὐτοῦ ἐν τῇ ἀμοιβάδι, εὐρίσκεται ἐξ ἄλλου ἠναγκασμένως νὰ ὀ-

μολογήσῃ, ὅτι τὸ γονιμοποιηθὲν ἀνθρώπινον ὠάριον «διαφέρει οὐ σίωδῶς» τῆς ἀμοιβάδος (σελ. 32). Ἐν ἄλλω δὲ κεφαλῷ σημειοῖ, ὅτι αἱ νεώτεροι ἔρευνοι ἐν τῇ Ἐμβρυολογίᾳ ἀποκλίνουν εἰς τὴν μερικὴν ἑπαναφορὰν τῆς παλαιᾶς θεωρίας τῆς προῦποστάσεως τῶν ὀργάνων, ὑπὸ τὴν ἐνοίαν, ὅτι ἐν τῷ ὠαρίῳ εὐρίσκονται μόνιμοι ἐντοπίσεις, ἀντίστοιχοι εἰς τὰ διάφορα ὄργανα τοῦ ὀργανισμοῦ (σελ. 110). Τὸ γονιμοποιηθὲν λοιπὸν ὠάριον φαίνεται μὲν ἐξωτερικῶς ὅμοιον πρὸς τὴν ἀμοιβάδα, ἔχει ὁμοῦς ἐντοπίσεις, ἐξ ἐκάστης τῶν ὁποίων «προέρχονται ἀποκλειστικῶς ὀρισμένα ὄργανα» (αὐτόθι). Πῶς λοιπὸν δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι ἀντίστοιχον αὐτοῦ εἶνε ἡ ἀμοιβάς; Τοῦτο ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὸ νὰ λέγωμεν, ὅτι ὀρισμένη ποσότης σταφίδος ἔχει τὸ ἀντίστοιχον αὐτῆς εἰς μαγνητικὴν τινα νάρκην, ἐπειδὴ τὰ κηθῶτα, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐνεκλείσθησαν ταῦτα εἶνε ὅμοια καὶ ἐξωτερικῶς κρινόμενα παρουσιάζονται τὰ αὐτὰ!

Ἄλλὰ τὰ βραγχιακὰ τῶσα, τὰ παρατηρούμενα ἐν τῷ ἀνθρώπινῳ ἔμβρῳ καθ' ὀρισμένον στάδιον τῆς διαπλάσεως αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐπιμένει ἰδιαιτέρως ὁ συγγραφεὺς (σελ. 38), τί γίνονται; Καὶ ταῦτα μόνον τὸ ἐξωτερικὸν φαινόμενον βραγχίων παρουσιάζουσιν, οὐδεμίαν δὲ βαθύτεραν καὶ πραγματικὴν ὁμοιότητα πρὸς αὐτά. Διότι οὕτε τὴν λειτουργίαν τῶν βραγχίων παρουσιάζουσιν εἰς οὐδεμίαν περιόδον τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἔμβρυου, οὔτε ἐκ τῆς περαιτέρω διαμορφώσεως αὐτῶν προέρχονται ὄργανα σχέσιν ἔχοντα πρὸς τὰ ἀναπτυκτικὰ τοιαῦτα, ἀλλὰ διαμορφοῦνται ὄργανα ἀπαντώντα καὶ εἰς τοὺς ἰχθεῖς. Οὕτω κατὰ τὸν Νικολαΐδην ἐκ τῶν βραγχιακῶν τούτων τῶσων καὶ σχισμῶν διαπλάσσονται ἢ κάτω γνάθος καὶ μέρος τῆς ἄνω γνάθου, ἢ ὑπεράω, διάφορα μέρη τοῦ ὠτός, τὸ οὐειδὲς ὄστρον καὶ ὁ ὄθυμος καὶ ὁ θυρεοειδὴς ἀδήν (7). Δὲν εἶνε λοιπὸν ταῦτα πραγματικὰ βράγχια, ἀλλὰ καταβολαὶ ἐξ ὧν προέρχονται ὄργανα κοινὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἰχθύων, ἄσχετα δὲ πρὸς τὰ ἀναπτυκτικὰ τοιαῦτα.

Ταύτας τὰς παρατηρήσεις εἶχομεν νὰ σημειώσωμεν ἐπὶ τοῦ ἀρτίως ἐκδοθέντος ἔργου τοῦ διακεκριμένου καθηγητοῦ κ. Κοσμετάτου. Διὰ τούτων δὲ οὐδαμῶς προτιθέμεθα νὰ μειώσωμεν τὴν λοιπὴν ἀξίαν τῆς συγγραφῆς, τῆς ὁποίας αἱ ἑλλείψεις ἐκτείνονται μόνον ἐν τῇ ἐρεύνη τοῦ ζητήματος περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν ὀντων. Ἀκριβῶς ὁμοῦς τὸ ζήτημα τοῦτο εἶναι τὸ βασικόν διὰ πάντα σκεπτόμενον ἀνθρώπων!

(6) Τὰ περὶ τῆς διαμορφώσεως τοῦ γονιμοποιηθέντος ὠαρίου παρατιθέμενα περὶ τῶν παρουσιαζομένων διαφορῶν πρὸς τοὺς διαφόρους ζώους ἐλήφθησαν ἐκ τῆς Β' ἐκδόσεως τῆς Φυσιολογίας τοῦ Ρ. Νικολαΐδου Τόμ. Γ' σελ. 95—105 καὶ 118.

(7) Ρ. Νικολαΐδου ἐνθ' ἀνοστ. σελ. 128.

ΑΚΟΜΑ ΕΝΑΣ!...

ΣΑΝ ΠΑΡΑΜΥΘΙ

Μοιάζει: σάν παραμύθι. Και όμως είναι ιστορία, αληθινή ιστορία. Παρμένη από την πραγματικότητα. "Όποιος αναγνώστης θέλει να μάθη πιά πολλές λεπτομέρειες γι' αυτήν, ας διαβάσει τὸ βιβλίο τοῦ S. Ralph Harlow, Student Witnesses for Christ.

Οἱ κάτοικοι τοῦ ἀσιατικου μουσουλμανικοῦ χωριοῦ, φορτωμένοι, ἄλλος μ' ἓνα τσουβαλάκι μὲ δυό-τρία ὀπωρικά κάτω-κάτω, ἄλλος μὲ μιὰ ἀξίνα ἢ τσάπα στὸν ὄμο, ἄλλος τραβώντας ἀπὸ τὸ τρίχινο σχοινὶ καμμιὰ κατσίκια, ἄρχισαν, ὕστερ' ἀπ' τῆς μέρας τὴν εὐλογημένη δουλειά, νὰ γυρίζουν πίσω στὸ χωριό των. Ὁ χαφιζ όμως, πού ἡ μόνη του δουλειὰ καὶ καύχημά του ἦταν ν' ἀπαγγέλλῃ ἀπ' ἔξω τὸ Κοράνιο, τριγυρισμένος ἀπὸ τοὺς περὶ γέροντας καὶ ἀπὸ κάμποσα παιδιὰ τοῦ χωριοῦ, ἐξακολουθοῦσε, πεσμένος σὲ ἱερὴ ἔκστασι, ν' ἀπαγγέλλῃ τὸ βιβλίο τοῦ Προφήτη, ἐνθ' οὗτ' αὐτός, οὔτε κανένας ἀπ' ἐκείνους πού τὸν ἄκουαν, καταλάβαιναν γρῦ ἀπ' ἀράπικα. "Ἄς μὴ καταλάβαιναν όμως ὅλοι ἄκουγαν μὲ ἱερὴ προσήλωσι καὶ οὔτε πρόσεχαν καθόλου στὸ τί γινόταν γύρω των, γιατί μὲ τ' ἀράπικα τοῦ χαφιζ ἔρχονταν στ' αὐτὰ των τὰ λόγια τοῦ Προφήτη, πού εἶναι ἀπ' τὸ Κοράνιο, πού βρισκεται κάτ' ἀπ' τὸ θρόνο τοῦ Ἀλλάχ. Πού νᾶχε κανένας τὴ χάρι τοῦ χαφιζ!

Σὲ μιὰ γωνιὰ ἔρθητις ἓνας μικρός, ὡς δεκα-ἐνδεκα χρονῶν πάνω κάτω, ὁ Σεμσεντίν, λὲς καὶ κρεμόταν ἀπ' τὰ χεῖλη τοῦ χαφιζ. Ἦταν ἡ πρώτη φορὰ πού ἄκουγε ἓναν τέτοιον ἄνθρωπο. Πολλὲς φορὲς μέχρι τότε, καθισμένος στὰ γόνατα τοῦ γέρω-παπποῦ του, ἐνθ' τὰ χεῖρα του ἔπαιζαν μὲ τίς χειριμπαρένιες χάντρες τοῦ ἀνατολιτικοῦ βαρειοῦ κομπολογιοῦ, εἶχεν ἀκούσει γιὰ τοὺς χαφιζ, πού ἀφοῦ πέθαιναν πῆγαιναν ἀμέσως στὰ κρυσταλλένια παλάτια τοῦ Προφή-

τη, πάνω ἐκεῖ πού εἶναι τὸ μεγάλο περιδῶλι τοῦ Ἀλλάχ, πού ἔχει τὰ δένδρα του ἀπὸ φλουρί καὶ τὰ ποτάμια του ἀπὸ μέλι.... Ἀλλά νὰ ἰδῇ ἓνα τέτοιον ἄνθρωπο δὲν τοῦχε τύχει ποτέ. Καὶ στὸ παιδικό του μυαλὸ ἐκείνη τὴ στιγμή ἡ παληοπροβιά πού εἶχε στρώσει ὁ χαφιζ γιὰ νὰ καθίση, φάνταζε σάν μαλαματένιο θρονὶ κι' ὁ τοίχος τοῦ παληοκαφενὲ πούχε ἀκουμπήσει τὴν πλάτη του ὁ χαφιζ, παράσταινε στὴ φαντασία τοῦ νεαροῦ ἀνατολίτη τὸ κρυσταλλένιο παλάτι τοῦ Ἀλλάχ.

—Θὰ γίνω κι' ἐγὼ ἓνας χαφιζ, εἶπε μέσα του, μὲ παιδικὴ ἀφέλεια, ἀλλὰ καὶ μὲ σταθερότητα ἀντρικεῖα.

Καὶ δὲν εἶχαν ἀκόμα καλὰ-καλὰ περάσει τέσσαρα χρόνια, κι' εἶχε μάθει ὅλο τὸ Κοράνιο ἀπ' ἔξω. Εἶχε γίνεи κι' ὅλας χαφιζ!

"Ὅταν ὁ Σεμσεντίν ἐγίνε δεκαεφτά χρονῶν, ἦταν μέσα σ' ἓνα μεντρεσσέ, ἐν ἀπ' τὰ μουσουλμανικὰ ἱεροσπουδαστήρια, κι' ἐτοιμαζόνταν γιὰ νὰ γίνῃ ἱμάμης. Ἀγαποῦσε τὴ θρησκεία τοῦ Προφήτη καὶ δὲν ζητοῦσε μέσα στις προσευχὲς του τίποτα ἄλλο παρὰ νὰ μπορέσῃ μιὰ μέρα νὰ γνωρίσῃ τὸ Θεό. Στὴν καρδιά του μέχρι τότε δὲν εἶχε τρυπώσει οὔτε γιὰ μιὰ στιγμή τὸ σαράκι τῆς ἀμφιβολίας. "Ἐμοιάζει ἀκόμη σάν τὸ ροδοκόκκινο μῆλο, πού ἀνέγγιχτο καὶ παρθένο κρέμετ' ἀκόμα στὸ καταπράσινο κλαρί. Μὲ τὰ πρῶτα όμως μαθήματα τοῦ μεντρεσσέ, ἄρχισαν καὶ τὰ πρῶτα φουσήματα τοῦ λίβα τῆς ἀπιστίας.....

Ἡ ψυχὴ ἡ ἀγνή μοιάζει σάν τὰ νερὰ μιὰς ἡσυχῆς λίμνης, πού μέσα τῆς καθρεφτίζεται ὅ,τι εἶναι γύρω της. Σύννεφα μαύρα εἶναι γύρω, σύννεφα μαύρα θὰ βλέπηης καὶ μέσα της, ἂν όμως ὁ ἥλιος γελάῃ καὶ τὰ δένδρα γύρω της σκύδουν νὰ τῆς δώσουν τὸ ἀρωμά των καὶ τὴν ἀγάπη των, τότε κι'

ή ήσυχη λιμνούλα θά είναι γελαστή και χαρμωπή. Έτσι και μέσα στην ψυχή του Σεμσεντίν. Τότε όλο και μαύρα σύννεφα μαζεύονταν στον ούρανο της πατρίδας του. Μιά επανάσταση ήταν έτοιμη να ξεσπάσει, ενώ απ' τις μακρυνές επαρχίες έφθανε ή άχνα απ' το αίμα των «άπιστων», που έχύνονταν αλύπητα απ' το σπαθί. Τά βογγητά των άδικοσφαγμένων γκιαούρηδων περνούσαν τους ψηλούς τοίχους του μεντρεσέ κι' έρχόνταν να συγκινήσουν τις νεανικές καρδιές, που διδάσκονταν ως θρησκευτικό καθήκον τή σφαγή των «άπιστων» και σά μαύρα σύννεφα έρχόνταν να σκορπίσουν επάνω τους τή μελαγχολία και τήν πίκρα. Οι συζητήσεις γύρω στά τρομερά γεγονότα, έδιναν κι' έπαιρναν μεταξ' των νεαρών σπουδαστών, κι' ένα φύσημα άπαισιοδοξίας κόντευε να σούση το άγνό χαμόγελο, που έλαμπε πάντα επάνω στο εύγενικό πρόσωπο του Σεμσεντίν.

— Πράγματι, άρά γε, έτσι να τώθελε ό 'Αλλάχ; Έλεγε διαρκώς μέσα του.

Τότε έτυχε να συναντήσει τον Έμίν Έφέντη, έναν κατ'ή, που είχεν έλθη τελευταία στον τόπο. Ήταν καιμιά τριανταριά χρονών και φαινόταν πολύ άνοικτό μυαλό και μέ πολλή και πλούσια μόρφωση. Στή μοναξιά της μικρής επαρχιακής πόλεως, ό νεοφερμένος κατ'ής, ζητώντας μία κάποια παρέα, όπου να μπορούσε να μιλήσει για μερικά θέματα έξω από ναργιλέ και καφφέ, ήδρε τον Σεμσεντίν, τον νεαρό μαθητή του μεντρεσέ, που μέσα του διέκρινε μία λεπτή και άνώτερη πνοή κι' άρχισε να τον καλή σπύτι του και να τον παίρνη πότε-πότε να κάνουν κανένα περίπατο μαζί, αν και ό Σεμσεντίν δυσκολευόταν στο περπάτημα, επειδή το πόδι του είχε πάθει από κάποιο πέσιμο, όταν ήταν ακόμη παιδί.

Ό Έμίν έφέντης φαινόταν πως είχε γνωρίσει καλά άληθινούς χριστιανούς, γιατί πολλές φορές, στις κουβέντες του μέ τον νεαρό ιεροσπουδαστή, όλο και για τή ζωή και τή θρησκεία των τούλεγε. «Αυτό κάνουν οι καλοί χριστιανοί, εκείνο κάνουν οι καλοί χριστιανοί». Έτσι σιγά-σιγά αυτοί οι άνθρωποι, μέσα στο όνειροπόλο μυαλό του νεαρού μουσουλμάνου, φάνταζαν σαν ήμίθεοι.

Ένα άπόγευμα, γυρίζοντας από 'ναν ώ-

ραίο περίπατο, είχαν πάλι άνοίξει τήν ίδια κουβέντα. Ό Σεμσεντίν όμως, εκείνο το άπόγευμα σαν να μήν ήθελε να παραδοθή όλότελα στις ιδέες του συνομιλητού του κι' όλο και κόντρα πήγαινε στον Κατ'ή. Φυσικά δέν χτυπούσε τήν θρησκεία των χριστιανών, γιατί γι' αυτή δέν ήξερε τίποτ' άλλο εκτός απ' εκείνα που είχε άρπάξει απ' τις κουβέντες του Κατ'ή, άλλ' αντίστέκόταν, αναφέροντας τις όμορφίες της δικής του θρησκείας, που μέχρι τότε τήν είχε αγαπήσει πιστά. Είν' αλήθεια πως κι' εκείνου τελευταία, άφου είχε μπή στον μεντρεσέ, είχαν αρχίσει να του γεννιόνται άμφιβολίες, άλλ' αυτή τή στιγμή, ίσως μάλιστα γιατί καταλάβαινε τήν άδυναμία του, κατάπνιγε τους δικούς του δισταγμούς κι' αντίστέκόταν στον Κατ'ή μέ πείσμα. Ό Έμίν έφέντης ήταν όμως άμειλίχτος:

— Και τ' είναι ή θρησκεία μας, του είπε. Μπορεί να είναι ποτέ τέλεια, άφου εκείνος που τήν ίδρυσε όχι μόνον τέλειος δέν ήταν, άλλ' είχε και σπουδαία ήθικά έλαττώματα;

Και προχωρώντας, μέ δικηγγορική ευστροφία, άρχισε να του άπαριθμεί ένα-ένα τά ψεγάδια που βρίσκει κανείς στον Μωαμεθανισμό.

Ό Σεμσεντίν δέν μπορούσε τίποτε να του αντίτάξει, κι' έφυγε μάλλον λυπημένος. Τά λόγια όμως του Κατ'ή τον κυνηγούσαν ακόμα και στο κρεβάτι του και δέν τον άφιναν ούτε λεπτό να ήσυχάσει. Άφου τά σκέφτηκε και τά ξανασκέφτηκε, πήρε πειά τήν άπόφασί του: Θά προσπαθούσε μέ κάθε τρόπο να γνωρίσει τή θρησκεία των Χριστιανών.

*

Τό 1913 ήταν ήμάμης σ' ένα τζαμί σε μία μεγάλη παράλια πόλι μέ μεγάλο χριστιανικό πληθυσμό, όπου υπήρχαν κι' άνώτερα χριστιανικά σχολεία. Εκεί κατώρθωσε κι' αυτός, χωρίς να τον καλοπάρουν χαμπάρι οι όμόθρησκοί του, να γραφτ'ή σ' ένα απ' αυτά. Άρχισε μαζί μέ τ' άλλα να μαθαίνει κι' άγγλικά. Τά πρώτα άγγλικά που άρχισε να διαβάσει, ήταν ή μετάφρασις του Ψαλτηρίου του Δαβίδ, που μέ τον καιρό αισθανόταν ιδιαίτερη τέρψη να τό μελετ'ή. Όταν μία μέρα μάθαινε τον είκοστό τρίτο ψαλμό.

«Κύριος ποιμαίνει με
καὶ οὐδὲν με ὑστερήσει!
εἰς τόπον χλόης, ἐκεῖ μὲ κατεσκηνώσεν,
ἐπὶ ὕδατος ἀναπαύσεως ἐξέθρεψέ με,
τὴν ψυχὴν μου ἐπέστρεψε.....».

φώναξε μ' ἀφέλεια στὸ δάσκαλό του τὸν παιδί: «Ἀχ, πῶς μ' ἀρέσει αὐτὸς ὁ ψαλμός!».

Οἱ σπουδῆς του στὰ ἀγγλικά προχωροῦσαν, καὶ μαζί μ' αὐτὲς μάθαινε σιγά-σιγά τὶς σπουδαιότερες ἀλήθειες τοῦ Χριστιανισμοῦ. Τέλος πῆρε στὰ χέρια του τὴν Καινὴ Διαθήκη καὶ οἱ πρῶτες λέξεις ποὺ διάβασε, ἦταν ἀπ' τοὺς Μακαρισμούς:

«Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῆ καρδία, ὅτι οὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται!». Πράγματι δὲ δὲν πέρασε πολὺς καιρὸς καὶ ἡ παλαιὰ προσευχὴ του, νὰ γνωρίσῃ τὸ Θεό, εἶχε ἐκπληρωθῆ. Ὁ Σεμσεντὶν εἶχε πιστέψῃ στὸ Χριστό. Ἀπὸ μέσα του τότε ξεπετάχτηκε ἀμέσως ἓνας καινούργιος ἄνθρωπος, γεμάτος ἐλπίδα καὶ ζοῆ, ὅλο αἰσιοδοξία, πλημμυρισμένος ἀπὸ πόθο γιὰ δουλειὰ γιὰ τοὺς δικούς του καὶ τὸ ἔθνος του. Ὁνειρευόταν τὸ διαφωτισμὸ τοῦ λαοῦ του, νὰ τὸν ὀδηγήσῃ στὸ Χριστό, ποὺ γι' αὐτὸν εἶχε φανερώσει τὸ ἀληθινὸ νόημα τῆς ζωῆς καὶ τὴν Ἀλήθεια τὴν πραγματικὴ. Στὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ εἶχε γνωρίσει τὸ Θεό, μὲ τὴ γνωριμία τοῦ Χριστοῦ ὁ παλῆρος του ἀνεκπλήρωτος πόθος εἶχαν ἐκπληρωθῆ, ἡ ψυχὴ του εἶχαν εὖρει ἀνάπαυσι.

Τὴν ἀνάπαυσι ποὺ εὗρισκε κοντὰ στὸ Χριστό, φανέρωσε μὴ μῆρα μὲ τὰ ἀκόλουθα λόγια ποὺ εἶπε, συγκρίνοντας τὸν Μωάμεθ καὶ τὸν Ἰησοῦ:

«Ἀπὸ μακριά», εἶπε, «καὶ ὁ Μωάμεθ καὶ ὁ Χριστὸς μοιάζουν μὲ μεγάλα θουνά, ποὺ ὄψωνται στὸν ὄριζοντα. Καὶ οἱ δύο εἶναι μεγάλες μορφές, ποὺ προσελκύουν τὸν ἄνθρωπο μὲ τὴ δύναμί των. Ἄλλ' ἔταν ἓνας πλησιάζῃ πρὸς τὸ βουνὸ ποὺ λέγεται «Μωάμεθ», ὅσο πειὸ κοντὰ πηγαίνῃ, τόσο πειὸ λίγο ἱκανοποιεῖται ἡ ψυχὴ του. Μπροστὰ του στέκεται ἓνας πελώριος ὄγκος, ἀλλὰ γυμνὸς καὶ ἤρημος, χωρὶς καμμιὰ δροσιά, χωρὶς καμμιὰ πηγὴ μὲ νερό. Δὲν δίνει καμμιὰ ἀνάπαυσι καὶ καμμιὰ ἀναψυχὴ στὴν διψασμένη καὶ κουρασμένη ψυχὴ ὅλο γύμνια.

Ἄλλ' ὅσο πλησιάζῃ κανεὶς τὸ βουνὸ ποὺ λέγεται «Χριστός», τόσο φαίνεται πειὸ ὀ-

μορφο καὶ πειὸ ἐλκυστικό. Ὑπάρχουν καταπράσινες καὶ σύσκες φυλλοσιῆς γιὰ τὸν κουρασμένο, ὑπάρχουν ρυάκια γιὰ τὰ διψασμένα πνεύματα γιὰ νὰ δροσιθοῦν, ὑπάρχουν ὄρατα λουλούδια στὶς πλαγιῆς τοῦ μονοπατιοῦ, κι' ὅσο κανεὶς μένει στὴ σκιὰ αὐτοῦ τοῦ βουνοῦ, τόσο καὶ πειὸ πολὺ ξεκουράζεται καὶ ἐλκύεται ἀπὸ ὅτι προσφέρει. Πολλὰ δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ ἰδῇ ἀπὸ μακριά, φαίνονται ὅμως ὅσο κανεὶς πλησιάζῃ τὸ Χριστό».

*

Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἡ ἐγγραφή τοῦ Σεμσεντὶν στὸ ξένο σχολεῖο καὶ ἡ μεταβολὴ ποὺ ἐδειχνε στὶς ἰδέες του, ἄρχισαν νὰ βάζουν τοὺς πειὸ φανατικούς μουσουλμάνους συμμάθητάς του σὲ ὑποψία, ποὺ ὕστερα, μὲ τὴν προσέλευσι τοῦ στὸ Χριστό, δικαιώθηκαν ἀπόλυτα. Ἀπ' τοὺς μαθητάς τὸ σκάνδαλο «τοῦ ἱμάμη, ποὺ τὸν πῆραν οἱ γκιαούρηδες», μαθεύτηκε καὶ μέσα στὴν πολιτεία κι' ὁ διωγμὸς ἐξέσπασε ἄγρια κατὰ τοῦ «ἐξωμότη».

Ἔτσι, μὴ μῆρα, τὸ σχολεῖο, ποὺ ἦταν στὴν ἐξοχὴ, βρέθηκε κυκλωμένο ἀπὸ φανατισμένους μουσουλμάνους ποὺ εἶχαν ὀρκισθῆ ν' ἀρπάξουν μὲ κάθε τρόπο τὸν Σεμσεντὶν καὶ νὰ τὸν πᾶνε μὲ τὸ σταγιὸ νὰ γυθῆ στρατιώτης, γιὰ νὰ πᾶῃ νὰ πολεμήσῃ. Αὐτὸ ἦταν μὴ καθαρὴ πρόφασι γιὰ νὰ βροῦν εὐκαιρία νὰ τὸν ξεκάνουν, γιατί ὁ Σεμσεντὶν μὲ τὴν πάθησι τοῦ ποδιοῦ του δὲν μπορούσε καὶ δὲν εἶχε ὑποχρέωσι νὰ πᾶῃ στρατιώτης.

Μόλις τὸ πῆραν εἶδησι μέσα στὸ σχολεῖο, ἔκρυψαν τὸν Σεμσεντὶν καὶ περίμεναν δύο-τρεῖς μέρες νὰ φύγουν οἱ συνωμότες, ποὺ φύλαγαν γύρω. Ὅταν εἶδαν ὅμως ὅτι αὐτοὶ δὲν ἐννοοῦσαν νὰ φύγουν, καὶ ὅτι τὸ πρᾶγμα ἔπαιρνε καιρὸ, κρυφὰ ἀπ' τοὺς ἄλλους μουσουλμάνους φοιτητάς ἀπεφάσισαν, ὁ Σεμσεντὶν, ντυμένος γυναικεῖα ροῦχα καὶ σκαπανισμένος μὲ πυκνὸ βέλο, νὰ περάσῃ ἀνάμεσα στοὺς διώκτες του καὶ νὰ πᾶῃ νὰ κρυφθῆ σὲ κάποιο σπίτι ἑνὸς ἀμερικανοῦ μέσα στὴν πόλι. Ὅταν ὅμως δια ἦταν ἔτοιμα καὶ ἀνακοινώθηκε τὸ σχέδιο στὸν Σεμσεντὶν, ἐκεῖνος ἀπάντησε χαμογελώντας: «Δὲν φοβάμαι νὰ πεθάνω γιὰ τὸ Χριστό. Θὰ παραδοθῶ καλύτερα μόνος μου. Δὲν θέλω νὰ φύγω μὲ ροῦχα γυναικεῖα». Καὶ τοὺς διηγῆθη-

κε πῶς τὴ νύχτα εἶχε δῆ στ' ὄνειρό του, πῶς ντυμένος ὅπως πάντα, βγήκε ἀπ' τὸ σχολεῖο καί, συνοδευόμενος ἀπὸ κάποιον, ντυμένον στὰ ἄσπρα, πέρασε ἄφοβα καὶ μετ' ἀσφάλεια μέσα ἀπ' τοὺς συνομητέες.

Τὴν ἄλλη μέρα τὸ πρωὶ, ὅταν παρουσιάσθηκε στὸ Δικαστήριον, διατάχθηκε ἀμέσως ἢ προφυλάκισίς του, καὶ σὲ δυὸ ἡμέρες ὠρίσθηκε ἡ δίκη. Κόσμιος πολὺς εἶχε μαζευτῆ στὸ Δικαστήριον, γιατί τὸ σοῦσουρο πούχε γίνει γιὰ τὸν ἱμάμη Σεμσεντίν ἦταν μεγάλο. Μιά βοή χύθηκε μέσα στὴν κατάμεστη αἴθουσα μὲν ἔφεραν τὸν κατηγορούμενον καὶ τὸν κάθισαν στὸ ἐδῶλιο. Ὑστερα ἀπλώθηκε σιωπή, κι' ὄλων τὰ βλέμματα καρφώθηκαν ἐπάνω στὸ νεαρὸ ἱμάμη. Τὴν ὥρα πού ἦταν ν' ἀρχίσῃ ἡ δίκη, φάνηκε ὁ κατῆς σὲ μιὰ πλάγια πόρτα μὲν ἀντίκρουσε τὸν κατηγορούμενον κοντοστάθηκε, ἀλλὰ ὕστερα προχώρησε ἀδιάφορα. Ἦταν ὁ Ἑμὶν ἐφέντης, καὶ στὸ πρόσωπο τοῦ «ἐξωμότου» εἶχεν ἀναγνωρίσει τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ νεαροῦ φίλου τοῦ ἱεροσπουδαστῆ. Περνώντας κοντὰ ἀπ' τὸν κατηγορούμενον, γιὰ ν' ἀνεβῆ στὴν ἔδρα του, τὸν ἐρώτησε σιγά: «Γιατί ἔβγαλες τὸ τουρμπάνι ἀπ' τὸ φέσι σου;» «Γιατί εἶμαι Χριστιανός», ψιθύρισε ἀπλῶ καὶ θαρρετὰ ὁ κατηγορούμενος, χωρὶς μετ' ἄλλο ν' ἀναγνωρίσῃ τὸ δικαστῆ του. Περισσότερο ἀπὸ μιάμιση ὥρα κράτησε ἡ δίκη κι' ὄλο καὶ γέμιζε ἡ αἴθουσα. Στὸν κατηγορούμενον ἔγιναν πολλὰς ἐρωτήσεις κι' αὐτὸς ἀπαντοῦσε καθαρὰ, χωρὶς δισταγμοὺς καὶ διφορούμενα. Ἄν εἶναι ὅμως Χριστιανός ἢ ὄχι, φανερὰ δὲν τὸν ρώτησε κανεὶς. Στὸ τέλος ὁ Σεμσεντίν, ὅταν ρωτήθηκε ἂν ἔχη νὰ προσθέσῃ τίποτε, εἶπε: «Μπορεῖτε

νὰ με σκοτώσετε, μπορεῖτε νὰ με σφάζετε, μ' ὅποιον τρόπο σὰς ἀρέσει, μπορεῖτε νὰ με πουλήσετε σκλάβο, ἀλλὰ ἡ ψυχὴ μου εἶναι ἐλεύθερη. Στὸν Ἰσλαμισμό βλέπω πολλὰ κλήματα πού δὲν ἀνήκουν στὸν ἀμπελῶνα τοῦ Θεοῦ καὶ μετ' ἡ χάρι Του θέλω νὰ κάνω ὅ,τι μπορῶ νὰ τὰ ξεριζώσω». Πολλοὶ εἶχαν ἔλθει ἀπρόσκλητοι στὸ δικαστήριον καὶ μίλησαν ὑπὲρ τοῦ κατηγορουμένου, τέλος δὲ ἀπαλλάχθηκε ὁ κατηγορούμενος ἀπὸ τὴ στρατιωτικὴ ὑποχρέωσι, κι' ἔτσι ἔμεινε ἐλεύθερος.

Ἡ ἐπιεικὴς ἄποφασίς τοῦ Δικαστηρίου ἐξερέθισε ἀκόμη περὶ πολὺ τοὺς φανατικούς, πού ἄφριζαν ὀλοένα καὶ περὶ πολὺ ἀπ' τὴ λύσσα τους, ὅσο ὁ Σεμσεντίν, παρ' ὅλους τοὺς κινδύνους, δὲν ἔπαυε καὶ μετ' ἅ τὰ λόγια του καὶ μετ' ἡ ζωὴ του νὰ κηρύττῃ, πῶς ὁ Χριστὸς τοῦ ἔδωκε τὸ ἀληθινὸ φῶς. Πολλοὶ φίλοι του τοῦ εἶχαν συστήσει νὰ προσέχῃ λιγάκι καὶ νὰ μὴ ἐρεθίζῃ ἔτσι τοὺς φανατικούς, ἐκείνος ὅμως δὲν μποροῦσε νὰ σιωπᾷσῃ. Ὅταν μάλιστα μαθεύτηκε πῶς μερικοὶ φανατικοὶ μουσουλμάνοι εἶχαν πάρει ὄρκον νὰ τὸν σκοτώσουν, οἱ φίλοι του ἔπασαν στὰ πόδια του νὰ φύγῃ γιὰ λίγον καιρὸ, δίνοντας τόπο στὴν ὀργή. Ἐκείνος ὅμως, νομίζοντάς το αὐτὸ γιὰ προδοσίαν, δὲν θέλησε οὔτε λέξι ν' ἀκούσῃ γιὰ φυγᾶλα. «Ἐδῶ θὰ μείνω» εἶπε, «αὐτοὶ δὲν μποροῦν νὰ μοῦ σκοτώσουν τὴν ψυχὴ». Ἔτσι μιὰ μέρα ὁ Σεμσεντίν βρέθηκε ἔξω ἀπ' τὴν πόλιν μαχαιρωμένους σὲ πολλὰς μεριεὶς μετ' ἀουγιά. Ποιὸς τὸν σκότωσε δὲν μαθεύτηκε ποτέ. Ἐνα μόνον ἦταν βέβαιο, πῶς στὰ ἑκατομμύρια τῶν μαρτύρων τῆς πίστεως τοῦ Ἰησοῦ εἶχε προστεθῆ ἄκομη ἓνας!.....

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΝ ΤΟΥ ΜΠΕΡΣΟΝ

Ο ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ

Περισσότερον από κάθε άλλον κατά τους νεωτέρους χρόνους, εις τὸν Henri Bergson ἀριώζει ὁ τίτλος τοῦ φιλοσόφου. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν ποῦ ἐξέδωκε τὸ «Λογίμιον ἐπὶ τῶν ἀμείνων δεδομένων τῆς συνειδήσεως», ἐπὶ 50 ἔτη ὁ Bergson εἰργάσθη ἀκούραστα ὡς ἀληθινὸς ἐργάτης τοῦ πνεύματος διὰ τὴν προσδῶση περιεχόμενον εἰς τὴν φιλοσοφικὴν κίνησιν τῶν νεωτέρων χρόνων. Ἡ ταχεῖα διάδοσις τῆς θεωρίας του, εἰς τὴν Γαλιαν καὶ τὴν Ἀγγλίαν κατ' ἀρχάς καὶ εἰς ἄλλας χώρας κατόπιν, μαρτυρεῖ περὶ τῆς ἐπιτυχίας τοῦ φιλοσόφου.

Ὁ Bergson, αὐτὸ κυρίως τοῦ ὀφείλει ἡ σύγχρονος σκέψις, ἀτελήθη σαφῶς τὸν ῥόλον καὶ τὰ ὄρια τῆς φιλοσοφίας, ἡ ὁποία δὲν πρέπει νὰ εὐρίσκειται μακρὰν τῆς ζωῆς. Δι' ἄλλους ἡ φιλοσοφία ἀρχίζει ἐκεῖ ὅπου τελειώνει ἡ γνῶσις καὶ κατὰ συνέπειαν ἡ βεβαιότης. Κάπου θὰ σταματήσῃ ἡ ἐπιστήμη καὶ τότε ὁ φιλόσοφος ἀναλαμβάνει νὰ συμπληρώσῃ τὸ ὑπολειπόμενον κενόν. Ἐχει δημιουργήσει ἤδη ἓνα τέρας ἐκ τῶν προτέρων καὶ προσπαθεῖ διὰ διαφόρων σημάτων, περισσότερον ἢ ὀλιγότερον ἐπιτυχῶν, νὰ φθάσῃ μετὰ συνέπειαν εἰς αὐτό. Ἐὰν κατορθώσῃ νὰ γενικεύσῃ καὶ ἐπιστημονικὰ δεδομένα καὶ νὰ δημιουργήσῃ κανόνας διὰ τὰ πράγματα τοῦ κόσμου, κατὰ περισσότερον, εἰς κατορθώσῃ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν ἐνότητα τοῦ σύμπαντος διὰ τὴν ἀποφύγη τὴν δυσνόητον πολλαπλότητα, τότε ὁ φιλόσοφος θεωρεῖ ὡς ἐκπληρωθέντα τὸν προορισμὸν του. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἀκολουθεῖ τὸν κανόνα τὸν ὅποιον ἔθεσε διὰ τὴν ἐπιστήμην ὁ Bacon: ὑποτάσσεται διὰ τὴν διατάσσει. Ὁ φιλόσοφος ὅμως οὔτε ὑποτάσσεται οὔτε διατάσσει, ζητεῖ νὰ συμπαθήσῃ. Αὐτὴν τὴν ἀρχὴν ἀκολουθεῖ ὁ Bergson. Δι' αὐτὸν ὁ ἄνθρωπος ἀποτελεῖ σκοπὸν εἰς τὴν δημιουργίαν, ἐν τῇ ἐννοίᾳ ὅτι ἡ ζωὴ εὐρίσκει εἰς τὸν ἄνθρωπον μίαν τελείαν μορφήν ἐκφρά-

σεως. Μετὰ τὴν προϋπόθεσιν ταύτην ζητεῖ νὰ ἐξετάσῃ τὰ πνευματικὰ προβλήματα τοῦ ἀνθρώπου, διὰ τὰ ὁποῖα χρησιμοποιεῖ μέσα ἀνάλογα μετὰ τὴν ποιότητα καὶ τὴν ἀξίαν των.

Ὁ Bergson ἐνεφανίσθη εἰς τὰ τέλη τοῦ ἸΘ' αἰῶνος, εἰς μίαν ἐποχὴν δηλαδὴ, κατ' ἣν ὁ ὕλισμός καὶ ἡ μηχανικὴ ἐξήγησις τῶν πάντων ἐκράτει ἀκόμη εἰς τὴν διάνοησιν τῆς Δύσεως. Ἄλλ' ὁ σοφὸς τοῦ Collège de France ἀντετάχθη μετὰ ὅλην τὴν δύναμιν εἰς τὰς ὕλιστικὰς δοξασίας. Αἱ μέθοδοι ἐρεῖνης τοῦ πνευματικοῦ κόσμου, τὰς ὁποίας ἐχρησιμοποίησεν, αἱ ἀντίληψεις του διὰ τὰ ψυχικὰ γεγονότα, διὰ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ κόσμου, διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς βουλήσεως, διὰ τὴν ἠθικὴν, τὴν θρησκείαν, τὰς ἀληθεῖς τάσεις τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, ἀποτελοῦν κεφάλαια τῆς φιλοσοφίας του, τὰ ὁποῖα προσφέρουν ἰκανὰ ἐφόδια εἰς τὸν πνευματικὸν ἄνθρωπον. Ἴδου διατὶ θὰ ἦτο χρήσιμος μίαν γνωριμίαν τοῦ ἔργου του. Ὡς πρὸς τὸ σύστημά του, θὰ εἶχε βέβαια πολλὰς ἐπιφυλάξεις ὁ χριστιανὸς διανοούμενος, ὅπως πολὺ σωστά γράφει εἰς ἓνα τελευταῖον ἄρθρον του: «Qu' est-ce que le bergsonisme» ὁ Gabriel Marcel καὶ διεξοδικὰ ἀναπτύσσει τοὺς λόγους ὁ Jacques Maritain, εἰς τὸ ἔργον του «la philosophie bergsonienne».

ΝΕΟΝ ΟΡΓΑΝΟΝ: Η ΣΥΝΕΙΔΗΣΙΣ

Ἡ ἐξέτασις δύο ἐννοιῶν, τοῦ χωροῦ δηλαδὴ καὶ τοῦ χρόνου, προσεβλήσεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὴν προσοχὴν τοῦ Bergson, ὁ ὁποῖος ἠθέλησε νὰ διαλύσῃ μίαν πλάνην ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς δύο αὐτὰς ἐννοίας. Τὴν πλάνην δηλαδὴ τοῦ νὰ νομίζομεν ὅτι μετροῦμεν καὶ ἀντιλαμβάνομεθα τὸν χρόνον, ἐνθ' ὅσον δὲν κάμνομεν τίποτε ἄλλο ἀπὸ τοῦ νὰ προβάλωμεν τὴν κίνησιν εἰς τὸν χρόνον. Χωρὶς αὐτὴν τὴν προβολήν, χωρὶς τὴν τοποθέτησιν εἰς τὸν χρόνον τῶν διαφόρων σημείων, τὰ ὁποῖα εἰς τὴν διάνοιάν μας καθορίζουν χρονικὰς περιόδους, ἡ ἀντίληψις τοῦ χρό-

νου δὲν εἶναι δυνατὴ. "Όταν λέγομεν, π. χ., ὅτι μία ἀμαξοστοιχία διανύει τόσα χιλιόμετρα τὴν ὥραν, προσπαθοῦμεν νὰ παραστήσωμεν εἰς τὴν διάνοιάν μας τὸ μῆκος μεταξὺ δύο σταθμῶν διὰ νὰ ἐκτιμήσωμεν τὸν χρόνον ποῦ ἀντιστοιχεῖ εἰς μίαν ὥραν. Πολλὰκις ἀνατρέχομεν εἰς τὴν παράστασιν τῶν δεικτῶν τοῦ ὄρολογίου εἰς τὸν χῶρον, εἰς τὴν πλάκα τοῦ ὄρολογίου ἐν προκειμένῳ, διὰ νὰ σχηματίσωμεν τὴν ἰδέαν τοῦ χρόνου. Καὶ ὁμοῦς ἡ διάκρισις εἶναι θεμελιώδης ἰδιότης τῶν πραγμάτων τοῦ κόσμου, χαρακτηριζομένη ὡς διαδοχὴ γεγονότων.

Ἐφ' ὅσον λοιπόν, διὰ τῆς προβολῆς ἐπὶ τὰ ἐκτός, δὲν ἀντιλαμβανόμεθα πράγματι τὸν χρόνον, ποῖον εἶναι τὸ μέσον, τὸ ὁποῖον προσπορίζει εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν ἰκανότητα τῆς μετρήσεως τοῦ χρόνου; Ὁ Bergson στρέφεται πρὸς τὰ ἐντός καὶ λέγει ὅτι ἡ συνείδησις τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἐκείνη ποῦ ἀντιλαμβάνεται τὴν διάρκειαν καὶ τὴν διαδοχὴν τῶν γεγονότων. Τὸ εὐχάριστον ἢ δυσάρεστον συναίσθημα, τὸ ὁποῖον συνοδεύει τὴν ἐντύπωσιν ἐνὸς ἐξωτερικοῦ φαινομένου, ἢ α ἢ ἡ ἢ θ παράστασις, ἢ ὁποῖα ἐδημιουργήθη εἰς τὴν ψυχὴν, ἀποτελοῦν στοιχεῖα διὰ νὰ σχηματισθῇ ἡ ἔννοια τοῦ χρόνου.

Αὐτὴ ἡ στροφὴ ἐπὶ τὰ ἐντός τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου εἶχε πολὺ μεγάλας συνελείας διὰ τὴν ψυχολογίαν. Ἦτο μία ἀφορμὴ διὰ τὴν μελέτην τῶν ψυχικῶν φαινομένων καὶ γενικώτερον τῆς ψυχῆς. Μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τὰ ψυχικὰ φαινόμενα ἐξητιάζοντο ὡς ποσά. Ἐνας λ. χ. ἐξωτερικὸς ἐρεθισμὸς, ὅσον ἐντονώτερος εἶναι, τόσοσιν ἐντονώτερον ψυχικὸν φαινόμενον θὰ παραγάγῃ. Ἐπὶ τῇ βίαιεi μάλιστα τῆς ἀρχῆς αὐτῆς ἐδημιουργήθησαν καὶ μαθηματικοὶ τύποι, οἱ ὅποιοι μᾶς ἔδιδον ἐκ τῶν προτέρων τὴν ἔντασιν π. χ. τοῦ συναισθήματος. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ ψυχολογία ἔφθασεν εἰς τὴν ψυχολογικὴν ἑτεροαρχίαν, τὸν determinismus, διὰ νὰ διδάξῃ ὅτι τὰ ψυχικὰ γεγονότα εἶναι ἀπόρροια ἐξωτερικῆς ἀνάγκης, ἢ ὁποῖα δὲν ἐπιτρέπει ἄλλην ἐξέλιξιν ἀπὸ τὴν ὑπάρχουσαν. Ὁ Bergson κατεπολέμησεν ἐντόνωσ αὐτὴν τὴν ἄποψιν. Εἰσάγει τὴν ἔννοιαν τῆς ποιότητος διὰ τὰ ψυχικὰ γεγονότα, τὰ ὁποῖα, ἐπειδὴ ἀκριβῶς διαφέρουν κατὰ ποῖον, μᾶς δίδουν

τὴν ἔννοιαν τῆς διαδοχῆς. Ἡ συνείδησις δηλαδὴ ἐδῶ ἐπεμβαίνει ἐνεργῶς, τὸ ἐγὼ ἀναφαίνεται εἰς πᾶσαν στιγμὴν διὰ νὰ χωρματίσῃ τὰς ἐντυπώσεις καὶ τὰς ἀντιλήψεις τοῦ ἔξω κόσμου καὶ διακρίνῃ τὰς ψυχικὰς καταστάσεις, αἱ ὁποῖα ρέουν ἀδιακόπως χωρὶς νὰ χωρίζονται μεταξὺ τῶν. Ἡ ἐσωτερικὴ ζωὴ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀποτελεῖ μουσικὴν, εἰς τὴν ὁποῖαν ἡ συνείδησις δίδει τὸν τόνον καὶ τὴν ἀρμονίαν.

Τὸ ἀκατάγραστον, ἂς εἴπωμεν, ὕλικόν εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ ἀνθρώπου, ἢ ὁποῖα θὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἕνα ζωντανὸν ὄργανον ἐνεργείας, προσφέρει ἡ μνήμη. Εἰς τὸ περίφημον ἔργον του «Υλὴ καὶ μνήμη», ὁ Bergson καταφέρει καίρια πλήγματα κατὰ τοῦ ὕλισμοῦ καὶ τῆς θεωρίας τῶν ἐγκεφαλικῶν κέντρων, μετ' τὴν ὁποῖαν ἐνόμισαν οἱ ψυχολόγοι τοῦ 19^{ου} αἰῶνος ὅτι ἔλυσαν τὸ πρόβλημα τῆς σκέψεως καὶ τοῦ λόγου. Ἡ μνήμη δὲν θεωρεῖται κατὰ τὸν φιλόσοφον ὡς ἀπλὴ ἐπιβίωσις τῶν ἀντιλήψεων καὶ τῶν ἐξωτερικῶν ἐντυπώσεων. Ἡ «πνευματικὴ μνήμη», ὅπως τὴν ὀνομάζει, εἶναι δύναμις, ἢ ὁποῖα εἰσδύει βαθύτερον εἰς τὸν ὀργανισμὸν καὶ διαποτίζει ὁλόκληρον τὸ ἐσωτερικὸν εἶναι. Ἀποτελεῖ τὸ ὑπόστρωμα οὕτως εἰπεῖν τῆς συνειδήσεως καὶ παρέχει εἰς αὐτὴν τὴν δυνατότητα τῆς ἀδιαλείπτου συνεχείας. "Όλαι αἱ μνημονικαὶ εἰκόνες, καὶ αἱ ἀπλούστεραι ὅπως καὶ αἱ συνθετώτεραι, εὐρίσκουν ἕνα modus operandi εἰς τὴν συνείδησιν. Καὶ τώρα ἀντιλαμβανόμεθα διὰ ποῖον λόγον ἡ συνείδησις δὲν εἶναι στατικὴ, ἀλλὰ δυναμικὴ, ἐξελισσομένη διαρκῶς πρὸς τὰ ἐμπρός καὶ ἀποβλέπουσα εἰς τὸ μέλλον. Τὰ κνημονικὰ ἴχνη ἀποτελοῦν πνευματικὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα ὀρίζουν τὰ ψυχικὰ γεγονότα καὶ τὰ καθιστοῦν ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ σῶμα. Αὐτὸ ἀκριβῶς, ἢ ἀνεξαρτησία καὶ ἡ ἰκανότης τῆς ἀπώλαγης τοῦ ψυχικοῦ ἢ τοῦ πνευματικοῦ φαινομένου ἀπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ χρόνου, μαρτυρεῖ τὴν ὑπαρξίν τῆς ψυχῆς. Ἐφ' ὅσον τὰ ψυχικὰ φαινόμενα ἐξακολουθοῦν νὰ ὑπάρχουν μακρὰν ἀπὸ τὰ σωματικά, τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ ψυχὴ δύναται νὰ ἔχῃ ἰδίαν ζωὴν. Ἡ μνήμη διὰ νὰ ἐκφρασθῇ ἔχει ἀνάγκην ἐνὸς ὄργανου καὶ αὐτὸ εἶναι ὁ ἐγκέφαλος. Δὲν σημαίνει ὁμοῦς ὅτι τὸ μνημονικὸν κέντρον τοῦ ἐγκεφάλου ταυτίζεται

μὲ τὴν μνήμην. Ἀπλούστατα ὁ ἐγκέφαλος μεταφράζει τὴν μνήμην εἰς κίνησιν, εἶναι τὸ ὕλικόν μέσον τὸ ὁποῖον θὰ μεταφέρει τὸ πνευματικὸν εἰς τὸ σωματικὸν διὰ τὴν γίνῃ ἢ πρᾶξις. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἡ ἀμνησία δὲν καταστρέφει τὴν συνείδησιν, ἡ ὁποία ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχῃ εἰς τὸ βάθος τοῦ ἑαυτοῦ μας. Ἀξιοσημειώτον εἶναι ὅτι καὶ εἰς τὴν σημερινὴν ἐποχὴν ἡ θεωρία τῶν «μνημονικῶν ἰχνῶν» ὡς τῶν πνευματικῶν στοιχείων τῆς συνειδήσεως ὑποστηρίζεται ἀπὸ μεγάλους συγχρόνους ψυχολόγους καὶ ψυχιάτρους.

ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ ΕΞΕΛΙΞΙΣ—Η ΕΝΟΡΑΣΙΣ

Ἀπὸ τὴν μελέτην τοῦ ψυχικοῦ κόσμου τοῦ ἀνθρώπου ὁ Bergson συνάγει μίαν προοδευτικὴν πορείαν τῆς συνειδήσεως, ἡ ὁποία διαρκῶς κινεῖται πρὸς τὰ ἔμπροσ γωρίς νὰ εἶναι δυνατόν νὰ σταματήσῃ. Βεβαίως ἡ ἴλη ἀποτελεῖ κατωτέραν μορφήν ἐνεργείας καὶ ὡς ὄργανον καὶ μέσον ἐκφράσεως τῆς συνειδήσεως δημιουργεῖ ὀντίστασιν καὶ ἐμπόδια εἰς τὴν καθαρὰν λειτουργίαν τῆς. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν καὶ ἡ πορεία πολλάκις ἀνακόπτεται καὶ ἐπέρχεται χαλάρωσις, ἀλλ' αὐτὸ δὲν ἀποτελεῖ ὑποχρεωτικὸν φαινόμενον. Ὁ ἔσωτερικὸς κόσμος τοῦ ἀνθρώπου τείνει πρὸς τὴν ὀργανώσιν καὶ τὴν σύνθεσιν τῆς τελειότερας μορφῆς ἐνεργείας, διὰ νὰ εἶναι σύμφωνος μὲ τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τῆν ὁποῖαν ἐπήγαγε, τὸν Θεόν, λέγει ὁ Bergson.

Σκεπτόμενος κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ Bergson ἐν συνεχείᾳ καταπολεμεῖ τὸν ψυχικὸν ντετερμινισμόν, ὁ ὁποῖος ἰσχυρίζεται ὅτι ἡ ψυχὴ δορᾷ κατὰ τρόπον ἀναγκαστικῶς ὀρισμένον ἐκ τῶν προτέρων καὶ εἶναι ἐξηγητημένη ἀπὸ τοὺς ἐξωτερικοὺς παράγοντας τῆς φύσεως. Δὲν δέχεται ὅμως καὶ τὴν τελειολογίαν, ἡ ὁποία διαγράφει ἐκ τῶν προτέρων τὸ τέρμα τῆς προσπάθειάς τῆς συνειδήσεως, διότι καὶ τοῦτο, μᾶς λέγει ὁ Bergson, εἶναι ἕνας ἀντίστροφος ντετερμινισμός. Καθορίζομεν εἰς τὴν διάνοιάν μας ἕνα σκοπὸν, πρὸς τὸν ὁποῖον τείνει ἡ ψυχὴ καὶ ὑποχρῶνομεν τὴν ψυχολογίαν νὰ τὸν δεχθῇ ὡς νόμον.

Τὸ πρόβλημα λοιπὸν μένει. Καὶ ὁ Bergson προσπαθεῖ νὰ τὸ λύσῃ μὲ τὴν «δημιουργὸν ἐξέλιξιν». Ὁ ψυχικὸς κόσμος ἐξελίσσε-

ται κατὰ τρόπον δημιουργικόν, τὸν ὁποῖον δὲν ἠμποροῦμεν νὰ καθορίσωμεν ἐκ τῶν προτέρων. Τὸ μόνον, τὸ ὁποῖον ἠμπορεῖ νὰ λεχθῇ εἶναι ὅτι τείνει πρὸς ἐπιπέδον ἀνωτέρου τοῦ ὑπάρχοντος. Αὐτὴ ἡ ἀρχὴ εἶναι σύμφωνος μὲ τὸν νόμον τῆς δημιουργικῆς ἐξελίξεως, ὁ ὁποῖος ἐπικρατεῖ εἰς τὸ σῦμπαν. Ἡ ζωτικὴ ὀρμὴ (élan vital), ὄρος τόσον προσφιλεῖς εἰς τὸν Bergson, εἶναι πνοὴ ζωῆς, ἡ ὁποία διέπει ὅλα τὰ ζωντανὰ ὄντα. Ἀρχίζει ἀπὸ τὰ φυτὰ καὶ φθάνει εἰς τὸν ἀνθρώπον, ὅπου εὐρίσκει τὴν τελειότεραν μορφήν. Διαρκῶς ἡ ὀρμὴ αὕτη παρέχει ἐξέλιξιν, ἐξέλιξιν δημιουργόν, ἀνωτέρας ποιότητος.

Δὲν συμφωνεῖ μὲ τὴν θεωρίαν τῆς ἐξελίξεως τοῦ Darwin ὁ Bergson, διότι δὲν δέχεται ὅτι ἡ ἐξέλιξις εἶναι ὄργανον τυφλῶν ἐξωτερικῶν παραγόντων καὶ ὅτι ἡ ζωὴ εἶναι ἕνα μηχανικὸν παίγιον ἐκτεθειμένον εἰς τὴν ἐπίδρασιν φυσικῶν δυνάμεων, ὅπως εἶναι ἡ φυσικὴ ἐπιλογὴ. Ἡ ζωτικὴ ὀρμὴ εἶναι μία πνοὴ ζωῆς, ἡ ὁποία διαβιβάζεται ἀπὸ τὴν μίαν γενεάν εἰς τὴν ἄλλην. Εἶναι ἀρχὴς πνευματικῆς καὶ συνεπῶς δὲν εἴμπορεῖ νὰ σταματήσῃ. Τὸ πνεῦμα θέλει διαρκῶς νὰ δημιουργῇ. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον παρουσιάζεται μία ἀδιάκοπος ροὴ εἰς τὴν ζωὴν, ἡ ὁποία συμμετέχει τῆς γενικῆς κινήσεως τοῦ σῦμπαντος. Ἡ ἀρχὴ ὅμως αὕτη τοῦ Bergson δὲν εἶναι ἡ ἴδια μὲ τὴν ἀρχὴν τοῦ Ἡρακλείτου «τὰ πάντα ρεῖ». Ὁ Ἡρακλείτος παρουσιάζει τὴν φυσικὴν ἐξέλιξιν τῶν πραγμάτων, τὸ κοσμικὸν γίνεσθαι, ἐνῶ ὁ Bergson προχωρεῖ εἰς τὴν μεταφυσικὴν καὶ ἴστανται τρόπον τινὰ ὑπεράνω τῆς φύσεως. Ἡ ζωτικὴ ὀρμὴ παρέχει κατ' ἀρχὴν δύο μέσα ἐκφράσεως καὶ διατηρήσεως τῆς ζωῆς: τὸ ἔνστικτον διὰ τὰ ζῶα καὶ τὴν διάνοιαν διὰ τὸν ἀνθρώπον. Τὸ ἔνστικτον εἶναι ἠνωμένον μὲ τὴν συνείδησιν, ἡ νόησις πλησιάζει τὴν συνείδησιν, χωρὶς ὅμως νὰ κατέχῃ αὐτὴν ἐξ ὀλοκλήρου. Ἡ νόησις προορίζεται περισσότερον διὰ τὴν ἴλην, λέγει ὁ Bergson, διότι δι' αὐτὴν κυρίως εἶναι κατ' ἀλλήλους. Ἡ πρᾶξις ὡς κίνησις, ὡς προβολὴ εἰς τὸν χῶρον ἔχει ἀνάγκην τῆς νοήσεως διὰ νὰ ἐκδηλωθῇ. Ἀντιλαμβάνεται τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον μὲ τὰς διαστάσεις του καὶ σχηματίζει ἀφηρημένας ἐννοίας ἐπὶ τῇ βί-

σει τῶν ἐξωτερικῶν προτύπων. Τὴν καθαρὰν λειτουργίαν τῆς νοήσεως εὐρίσκομεν κατὰ τρόπον σαφέστερον εἰς τὴν γεωμετροίαν.

Καὶ ὅμως ἡ ἔκφρασις τῆς ζωῆς δὲν εἶναι πλήρως μὲ τὰ δύο προαναφερομένα μέσα, τὰ ὁποῖα διαθέτει αὐτή. Ὑπάρχει καὶ τρίτον λέγει ὁ Bergson: ἡ ἐνόρασις (intuition). Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ δοθῇ ἀκριβῆς ὁρισμὸς τῆς ἐνοράσεως, διότι τότε θὰ περιοριζέτο σημαντικὰ ἡ σημασία της καὶ ὁ ρόλος της. Ἡ ἐνόρασις εἶναι ἡ πνευματικὴ ἐκείνη ὁρμή, ἡ ὁποία διακρίνει διὰ μέσον τῶν ἀντικειμένων καὶ τῶν γεγονότων τοῦ κόσμου τὴν πραγματικὴν σχέσιν μεταξύ των καὶ πρὸς τὸν ἄνθρωπον. Δὲν ἔχει ἀνάγκη τοῦ χώρου. Ἀντιλαμβάνεται τὴν ἀληθῆ γνῶσιν, ἔρχεται εἰς ἀμεσον σχέσιν μὲ τὴν ζωτικὴν ὁρμήν, «συμπαθεῖ» πρὸς αὐτήν, ἐπαναλαμβάνει τὴν κίνησίν της καὶ τὸν ζωικὸν παλμόν. Εἰς τὸν ἀνώτατον βαθμὸν εἶναι ἱκανὴ νὰ φανερώσῃ τὴν βαθυτάτην μεταφυσικὴν οὐσίαν τῶν ὄντων, τῆς ὕλης καὶ τοῦ πνεύματος καὶ νὰ δείξῃ τὴν κατεύθυνσιν πού ὁδηγεῖ πρὸς τὸν Θεόν. Ἡ ἐνόρασις ἐμπνέει τὸν καλλιτέχνην, τὸν φιλόσοφον, τὸν ἐπιστήμονα διὰ νὰ ἀκροασθῇ τὴν πραγματικὴν σχέσιν καὶ τὴν ἁρμονίαν εἰς τὸν κόσμον. Ἡ ἐνόρασις παρουσιάζεται φυσικὰ μόνον εἰς τὸν ἄνθρωπον καὶ εἶναι δεκτικὴ καλλιέργειας καὶ ἀναπτύξεως. Εἰς αὐτὴν ὁ Bergson στηρίζεται κατὰ τὸ πλεῖστον τὴν μεταφυσικὴν του καὶ δι' αὐτῆς ἐγκαταλείπει τὸν ἐμπειρισμὸν τοῦ Spenser, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀκολουθήσει κατ' ἀρχὰς διὰ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν μυστικισμὸν.

Μέχρι ποῶν ὅμως μορφῶν φθάνει ἡ ζωτικὴ ὁρμὴ ἐξελιχομένη; Ὅπως ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ G. Marcel, ἐπὶ τοῦ μεταφυσικοῦ αὐτοῦ ζητήματος ὁ Bergson εἰς τὴν «Δημιουργὸν Ἐξέλιξιν» ἀφίνει τὸν ἀναγωγιστὴν εἰς ἀβεβαιότητα. Μία τάσις πρὸς τὸν πανθεισμὸν, ὅπως ἀφίνει νὰ διαφανῇ, ἐδημιούργησε πολλὰς ἀντιλογίας καὶ ἠνάγκασε τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν νὰ καταδικάσῃ ὡρισμένα ἔργα τοῦ φιλοσόφου. Ὁ Bergson δὲν σταματᾷ εἰς τὸν ἄνθρωπον ὡς εἰς ἓνα φυσικὸν ὄν. Ἀνέρχεται διαρκῶς τὴν κλίμακα τοῦ πνευματικοῦ κόσμου καὶ φθάνει εἰς τὴν ἀνωτάτην ἀρχὴν ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἡ δημιουργία λαμβάνει κατευθύνσεις: Τὸν Θεόν. Ἡ

ιδέα τῆς δημιουργίας φαίνεται σκοτεινὴ, ὅταν ἀναφέρεται εἰς πράγματα, τὰ ὁποῖα εἶναι δημιουργημένα καὶ πράγμα, τὸ ὁποῖον δημιουργεῖ. Ἡ ὀλοκρατία δὲν ἐρμηνεύει τὸ πρόβλημα τοῦ κόσμου, ἀλλ' ἐπειδὴ χρησιμοποιοῖ τὰς αἰσθήσεις, ἰκανοποιεῖται μὲ κάθε τι, τὸ ὁποῖον ἀναπαύει τὴν νόησιν. Καὶ ὅμως ὑπάρχει μία μυστικὴ ἐμπειρία, ἡ ὁποία ὁδηγεῖ εἰς τὸν Θεόν. Δὲν τὴν ἀναπτύσσουν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, ἀλλ' εἶναι γεγονός, τὸ ὁποῖον ἀπ' ἀρχῆς συνδέθη μὲ τὴν συνείδησιν καὶ δὲν δύναται νὰ ἀμφισβητηθῇ, διότι ὁ ἄλλος δὲν ἔχει τὸ μέσον τῆς κατακτιήσεως τῆς ἐμπειρίας αὐτῆς. Ὁ Θεὸς εἶναι ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς, πού τὴν μοιράζει εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Ἀπὸ αὐτὸν ἀρχίζει ἡ ζωτικὴ ὁρμὴ καὶ εἰς αὐτὸν καταλήγει. Ἐδῶ ὁ Bergson ἀφίνει ἀμφιβολίας, ἐὰν ἐννοῇ τὸν Θεόν ὡς μίαν ἐνδοκοσμικὴν ἢ μίαν ἐξωκοσμικὴν ἀρχὴν, ὑπερβατικὴν, ἡ ὁποία δύναται νὰ ὑπάρχῃ, μακρὰν ἀπὸ τὴν ροὴν τοῦ κόσμου, ὅπως δέχεται ἡ ἐξ ἀποκαλύψεως Θρησκεία.

Ὁ Θεός, λέγει ὁ Bergson, εἶναι ἔννοια δυναμικὴ, ἡ ὁποία ὡς κίνητρον ἔχει τὴν ἀγάπην. «Διὰ ποῖον λόγον ὁ Θεὸς ἔχει ἀνάγκη τοῦ ἀνθρώπου παρὰ διὰ νὰ τὸν ἀγαπᾷ; Τὰ ὄντα ἐκλήθησαν εἰς τὴν ζωὴν προωρισμένα νὰ ἀγαποῦν καὶ νὰ ἀγαπῶνται ἀπὸ μίαν δημιουργικὴν ἐνέργειαν, πού ὀρίζεται ἀπὸ τὴν ἀγάπην. Καὶ ὅμως ὀλίγοι μόνον ἄνθρωποι, μὲ μίαν προσπάθειαν πού προστίθεται εἰς τὴν γενικὴν τάσιν τῆς ζωῆς, κατορθώνουν νὰ θραύσουν τὰ δεσμὰ τῆς ὕλης καὶ νὰ ἀνεύρουν τὸν Θεόν. Αὐτοὶ εἶναι οἱ κάτοχοι τῆς μυστικῆς ἐμπειρίας. Ἦνοιξαν τὸν δρόμον καὶ εἰς τοὺς ἄλλους διὰ νὰ δείξουν ἀπὸ ποῦ προέρχεται καὶ ποῦ πηγάζει ἡ ζωὴ; Δὲν ἔχουν ἀνάγκη νὰ ἐπιδεικνύωνται. Ἄρκει νὰ ὑπάρχουν. Ἡ ὑπαρξίς των εἶναι μία πρόσκλησις, μὰς λέγει εἰς τὸ ἔργον του «Les deux sources de la morale et de la religion». Μὲ τὸ σύστημά του ὁ Bergson θεωρεῖ τὸν Χριστιανισμὸν ὡς τὴν τελειοτέραν δυναμικὴν θρησκείαν καὶ ἀποπειρᾶται ποιεῖν, κίνησιν πρὸς αὐτόν, διὰ νὰ καταδείξῃ πῶς ἡ ἐξέτασις τῆς οὐσίας τῶν πραγμάτων τοῦ κόσμου ὁδηγεῖ εἰς τὴν μοναδικὴν ἀλήθειαν.

A. A.

“ΦΟΙΤΗΤΙΚΟ ΡΩΜΑΝΤΖΟ,,

(ΔΙΗΓΗΜΑ)

Ἡ Τούλα δὲν μπόρεσε νὰ κρατήσῃ ἓνα ἐπιφώνημα ἐνθουσιασμοῦ:

—Μαγεΐα!

Σήκωσε ἔπειτα τὰ μάτια της ἀπὸ τίς σελίδες τοῦ τελευταίου μυθιστορήματος τοῦ ἀγαπημένου της Ἀθηναίου συγγραφέα Γιάννη Μπελῆ—καὶ κύτταξε γύρω της.

Οἱ ἄλλοι ἐπιβάται πού συνταξιδεύουν στὸ ἴδιο βαγόνι, μιὰ ἡσυχὴ οἰκογένεια ἀπὸ τὸν πατέρα, τὴν μητέρα καὶ τὰ τρία ἀγοράκια τους, δὲν εἶχαν προσέξει καθόλου τὴν αἰφνίδια αὐτὴ ἔκρηξι τοῦ ἐνθουσιασμοῦ της. Ὁ πατέρας κοιμῶνταν ζαλισμένος ἀπὸ τὸν θόρυβο τοῦ τραίνου. Ἡ γυναίκα του ἦταν ἀπρησολογημένη μὲ τὰ ἀνθρωπάκια της, πού ὄλο καὶ κᾶτι ζητοῦν.

Καὶ ἡ νεαρὰ ἀναγνώστρια ἀκούμπησε τότε ἑλαφρὰ τὸ κεφάλι της στὸ ἔρεισίνωτο τοῦ μικροῦ καναπέ καὶ κύτταξε ἀπὸ τὸ ἀνοικτὸ παράθυρο τοῦ βαγониοῦ, τὸ ὄρατο τοπίο τῆς Ἀττικῆς.

Τὸ τραῖνο περνοῦσε ἀπὸ τὸ δάσος τῆς Μαλακάσας καὶ τὰ, πλυμένα ἀπὸ τὰ πρωτοβρόχια, πεῦκα ἀνέδιδαν ἓνα ἔντονο ἄρωμα.

Εἰς τὸ δικτυωτὸ τοῦ «χουπέ» ἐπάνω ἀπὸ τὴ θέσι τῆς δεσποινίδος, μπόρουσε νὰ διαβάσῃ κανεὶς στὴ μικρὴ πέτσινη θήκη τῆς βαλίτσας της τὸ ὄνομά της: «Τούλα Ζάρκου, φοιτήτρια τῆς Φιλολογίας, Λάρισσα». Ἐρχόταν στὴν Ἀθήνα γιὰ νὰ συνεχίσῃ τίς σπουδὲς τοῦ δευτέρου ἔτους.

Καὶ τώρα, ὅταν διάβαζε μὲ ἀπληστία τὴν τελευταία σελίδα τοῦ «Φοιτητικὸ Ρωμάντζου», δὲν μπόρεσε νὰ κρατήσῃ τὴ συγκίνησί της.

Καθὼς ὁ σιδηρόδρομος τὴν φέρνει πρὸς τὴν Ἀθήνα καὶ τὸ παράθυρο τοῦ βαγониοῦ της κορνιζάρε, ἐνναλᾶξ, τίς ζωντανὲς εἰκόνας τοῦ λιτοῦ Ἀττικοῦ τοπίου, τὸ μυθιστόρημα τοῦ Γιάννη Μπελῆ κυριεύει τὴν νεανικὴ φαντασία της....

Εἶχε ζήσει στὶς σελίδες τοῦ βιβλίου αὐτοῦ ἓναν κόσμον, τόσο μαγευτικὸ, τόσο ὄρατο! Ἡ ἥρωίς του, φοιτήτρια καὶ ἐκείνη, ἀφηφώντας «προλήψεις» καὶ «ἀνόητους οἰκογενειακοὺς περιορισμοὺς»—ἦταν κι' αὐτὴ ἓνα κορίτσι ἀπὸ τὴν ἐπαρχία—ζῆ, στὴν Ἀθήνα, μέσα σ' ἓνα φιλολογικὸ καὶ καλλιτεχνικὸ κύκλον, μιὰ μποέμικη ζωή. «Καλὴ καρδιά, γλέντι, ἀμεριμνησία, εἰλικρινὴς ἱποπτισμός», γεμίζει τὴν χαρούμενη ζωὴ της. Καὶ ἓνα εἰδύλλιο μὲ τὸν διάσημον ζωγράφον τῆς παρέας της εἶναι τὸ ρομαντικὸ τέλος.

Ἐνας μικρὸς θόρυβος, κάποια κινήσις, ἀπὸ τὴν οἰκογένεια πού συνταξιδεύει στὸ ἴδιο κουπέ, διέκοψαν τὴν ὄνειροπόλησί της.

Ἡ μητέρα τῶν μικρῶν ἀγοριῶν, φροντίζοντας νὰ ἐπαρκέσῃ στὶς λαίμαργες ἀπαιτήσεις τῶν γυιῶν της, κατέβασε ἓνα καλάθι ἀπὸ τὸ δικτυωτὸ, καὶ ἀνασκαλεῖται μέσα, νὰ βρῆ κᾶτι φαγώσιμο.

Ἡ Τούλα κύτταξε μὲ δυσαρέσκεια τὴν οἰκογενειακὴ αὐτὴ σκηνή, καὶ μὲ οἶκτο τὰ πρόσωπά της.

Τί πεζή!

Πόσο χαμηλὰ στεκόταν μπρὸς στὴν πεταχτή, αἰθέρια ζωὴ τῶν σελίδων τοῦ «Φοιτητικὸ Ρωμάντζου»!

«Νοικοκυρίστικη» ζωή! Παιδιά, καλάθια, πεζὲς ἀσχολίες, χωρὶς γούστο, κατάλληλες μόνο γιὰ «κακομοιρηθεὲς» ἀνθρώπους.

Καὶ ξαναγύρισε στοὺς ρεμβασμοὺς της: Δὲν εἶναι τὸ πρῶτον μυθιστόρημα τοῦ Μπελῆ πού διάβαζε....

᾽Ὡ! αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς! Τί διαλεχτὴ ψυχὴ! Τί μεγάλο πνεῦμα! Νὰ ἄνθρωπος ἀνώτερος!

Ἡ Τούλα εἶχε πάρει κι' ἄλλας τὴν ἀπόφασί της: Νὰ φερθῆ ὡς πραγματικὰ διανοούμενον κορίτσι. Ὅχι: σὰν μιὰ δειλὴ ἐπαρχιωτοπούλα! Μιὰ φοιτήτρια δὲν μπόρουσε νὰ θαυμάζῃ μόνον ἀπὸ μακριὰ ἓναν τέτοιο

έκλεκτο άνθρωπο, μάλιστα όταν αισθανόταν τέτοια ψυχική συγγένεια μ' αυτόν. "Ετσι (γιατί όχι; αυτό δεν είχε κάνει και η ήρωας του μυθιστορήματός του;) θά πήγαινε να συναντήσει μόνη της τον Γιάννη Μπελή και να τον γνωρίσει.

Αυτός, ο συγγραφέας με την λεπτή ψυχή, θά ήταν ασφαλώς ή προσωποποίησης των ήρώων του. Η γνωριμία του θά ήταν ένα

απέναντι στο φωτισμένο ρολόι του σταθμού. Οί συνταξιδιώται της μαζεύουν βιαστικά τις αποσκευές τους. Τά παιδιά θέλουν βοήθεια για να κατέβουν. Τό μικρότερο έχει αποκοιμηθῆ....

Η Τούλα ἔριξε ἕνα βλέμμα περιφρονητικό στους συνταξιδιώτες της. «Θά πάνε τώρα σέ ἕνα σπιτάκι καλοσυγυρισμένο καί θά συνεχίσουν τήν νοικοκυριστική ζωή τους, χωρίς ἐκπλήξεις, χωρίς συγκινήσεις, μονότονα, πεζά...». Ἦταν βεβαία πῶς οἱ ἥρωες τοῦ μυθιστορήματος τοῦ Μπελή θά ζύνηζαν κι' αὐτοί, μαζί της, τὰ μούτρα τους μπροστά σέ τέτοιους ἀνθρώπους κατώτερους!

Βγήκε ἀπό τό σταθμό.

Η φωτισμένη Ἀθήνα της φάνηκε νά τήν περιμένει. Καί μαζί της κι' ὁ ἐκλεκτός «ἀνώτερος» κόσμος πού θά ζήτοῦσε νά βρῆ!

*

Ἄφου ἐγκατεστάθη στήν πανσιόν πού θά ἔμενε, τήν ἄλλη μέρα πήγε χωρίς ἀναβολή στόν ἐκδοτικό οἶκο πού ἐξέδιδε τὰ ἔργα τοῦ Μπελή. Ἦταν ἕνα ἡμιμυόγειο βιβλιοπωλεῖο, σέ μιὰ πάροδο της ὁδοῦ Σταδίου.

Στάθηκε λίγο παράμερα.

Ὁ βιβλιοπώλης εἶχε μιὰ σοβαρή κουθέντα μέ ἕνα καλοντυμένο ψηλό κύριο, πού της γύριζε τήν πλάτη καί, ὅσο νά τελειώσουν τή συζή-

τησι, αὐτή παρακολουθοῦσε τίς νέες ἐκδόσεις, πού γέμιζαν τόν πάγκο τοῦ βιβλιοπωλείου.

Τά λόγια τους ἔμεις φθάνουν ἔως τ' αὐτιά της καί, ἀθέλητα, παρακολουθεῖ τόν διάλογο.

—Εἶναι ἀδύνατον, ἔλεγε ὁ βιβλιοπώλης, νά σᾶς δώσω ἄλλη προκαταβολή. Ἄπό τὰ βιβλία σας δέν πῆρα ἀκόμη οὔτε τὰ μισά ἀπό τό περσινὸ χρέος.

Ὁ ἄλλος κύριος ἔλεγε μέ σιγανή φωνή

... Τό ρομάντζο κυριεύει τήν νεανική φαντασία της...

σπουδαίο γεγονός. Ἴσως—ή καρδιά της χτύπησε δυνατά—ή ἀρχή ἑνὸς ρομάντζου...

Θά τοῦ ἔλεγε πῶς εἶχε νοιώσει τόσο καλά, ὅσο κι' αὐτός ὁ ἴδιος, τούς ἥρωές του, πόσο ἀνεπιφύλακτα τούς ἐθαύμαζε, πόσο αισθανότανε τόν ἑαυτό της πλασμένο γιά τίς ἀνώτερες σφαίρες πού ζοῦσε αὐτός.....

Ἦ ὥρα πέρασε γρήγορα στό τραῖνο, μέ τὰ ρομαντικά αὐτά σχέδια.

Οἱ τροχοπέδες σφίγγουν τούς τροχούς. Ὁ συρμός ἔτριξε καί τό κουπέ της σταμάτησε

πώς είχε μία εξαιρετική ανάγκη, πού σχεδόν τὸν ἐπινιγε, γιὰ λίγες ψυροχιλιάδες!

Ὁ βιβλιοπώλης ἦταν ἀνένδοτος καὶ στράφηκε πρὸς τὴν Τούλα ἀφήνοντας σχεδὸν ἀπότομα τὸν συνομιλητὴ του. Ἐκεῖνος γύρισε τότε—ἡ Τούλα δὲκρινε τὴν ἀρρευομένη φουσιγονομία του—καὶ ἔφυγε θυμωμένος.

—Ἡ δεσποινίς, παρακαλῶ; τὴν ἐρώτησε ὑποχρεωτικὰ ὁ βιβλιοπώλης, κανένα βιβλίο;

Διάλεξε ἓνα, ἔτσι γιὰ πρόφασιν. Ὑστερα, μὲ προσποιητὴ ἀδιαφορία, τὸν ρώτησε μήπως ἤξευρε τὴν διεύθυνσιν τοῦ κυρίου Γιάννη Μπελῆ—ἤθελε, λέει, νὰ τοῦ σταίλῃ κάποιον βιβλίο καὶ δὲν τὴν θυμόταν.....

—Τοῦ κυρίου Μπελῆ; Ἄ! νά, τώρα ἦταν ἐδῶ, τῆς εἶπε ὁ βιβλιοπώλης.

Ἡ Τούλα τὸν κύτταξε, ἀνοίγοντας περισσότερο τὰ μάτια της ἀπὸ ἐκπληξί:

—.....ὁ κύριος πού μιλοῦσατε; ρώτησε σατυρισμένη;

Στὸ μυαλό της πέρασε μὲ ταχύτητα μιά σειρά σκέψεων. Ἐκ ἐκεῖνος σὲ χρηματικὴν ἀνάγκη—ἀκριθῶς σὰν τὸν ζωγράφο τοῦ ρωμάντζου του—ἐκ ἐκεῖνη τὸ μάθαινε σὲ μιά τόσο κινηματογραφικὴ σύμπτωση.....Τῆς φάνηκε σὰν ἓνα μαγευτικὸ ὄνειρο.

Ὁ βιβλιοπώλης τῆς ἔδωσε ἓνα σημεῖωμα μὲ τὴν διεύθυνσιν. Ἦταν τόσο ζαλισμένη ὥστε ὁ ἀριθμὸς πού εἶχε τὸ σημεῖωμα τῆς ἐντυπώθηκε περιέργω στὸ μυαλό της καὶ τὸν ἐπανελάμβανε μηχανικὰ.

Ξανακύτταξε, σὰν γύρισε στὴν πανσίον, τὸ πολῦτιμον χαρτάκι μὲ τὴν διεύθυνσιν: Τὴν διεύθυνσιν.....

Ἰσως ἐνὸς φτηνοῦ δωματίου καλλιτεχνικὰ στολισμένου, μὲ μιά σπιτονοικοκυρὰ ἀγράμματη πού δὲν ἐκτιμᾷ τοὺς λογίους, πού ζητᾷ ἰσως τὸ καθυστερημένο νοίκι ἀπὸ τὸν φτωχὸ συγγραφέα, πληγνόμενος μὲ τοὺς τρόπους της τὴν λεπτὴν, αἰσθαντικὴν, ψυχὴν του. Καὶ αὐτὸς—φτωχὸς μισομ—τὸν φαντάζεται νὰ σταματᾷ ἓνα ἀριστοῦργημα γιὰ νὰ τρέχῃ νὰ βρῇ δανεικὰ νὰ πληρώσῃ αὐτὸ τὸ ζῶον τὴν νοικοκυρὰ! Νὰ εἶχε στὰ χέρια της πολλὰ χρήματα! Θὰ τοῦ ἐδάνειζε αὐτή. Ἄλλὰ ἰσως.... μὰ ἦσαν λίγα.

Ἐπρεξε στὴ βαλίτσα της, τὴν ἀνοίξε καὶ ἔρριξε στὴν τσαντίτσα της ἓνα φάκελλο πού εἶχε ἓνα ποσὸν γιὰ τὶς ἐγγραφές της καὶ τὰ βιβλία. Εἶχε κοκκινῆσαι ἀπὸ τὴ συγκίνησι

γιὰ τὴν ἰδέα της. Ἐνόμιζε πὼς δια αὐτὰ τὰ διάβαζε κάπου. Βέβαια, ἡ ζωὴ τῶν μυθιστορημάτων δὲν εἶναι τόσο ἀπίθανη!

Δὲν ἤθελε νὰ σκεφθῇ τί θὰ ἔκανε ἔπειτα. Καὶ ἐτοιμάσθηκε γιὰ τὴν ἱστορικὴ γνωριμία μὲ τὸν συγγραφέα «Φοιτητικὸ Ρωμάντζου».

*

Περίεργο! Ἐνῶ οἱ ἀριθμοὶ τῶν σπιτιῶν, καθὼς ἀνεβαίνει τὴν ὁδὸν Μαυρομυχάλη, πλησιάζουν σὲ ἐκεῖνον πού εἶχε ἀποστηθίσει ἀπὸ τὸ χαρτάκι τοῦ βιβλιοπώλη, δὲν ἔβλεπε ἐκεῖ κοντὰ κανένα σπίτι πού νὰ τῆς θυμίξῃ τίς περιγραφὰς μισομικῶν «καρτιέ». Τέλος, ὁ ἀριθμὸς τοῦ σημειώματος ταίριασε ἀκριθῶς στὸν ἀριθμὸ μιάς πολυκατοικίας πολυτελοῦς, μὲ εἴσοδο ντυμένη μαῦρο καὶ ἄσπρο μάρμαρο.

Ὁ θυρωρὸς ἀπήντησε, ἀπὸ τὴ θυρίδα του πλάι στὸ ἀσπασέρ, πὼς ὁ κ. Μπελῆς κρατοῦσε τὸ διαμέρισμα 3 στὸν πρῶτο δροφῶ.

Ἦταν μιά μικρὴ ἀπογοήτευσις—στὸ ρωμάντζο οἱ συγγραφεῖς δὲν ἔμεναν σὲ πολυτελεῖς πολυκατοικίες. Οἱ διαταγμοὶ της ὁμοῦς—τόσο ἀσθενεῖς ἄλλωστε—τῆς φάνηκαν πὼς ἦσαν ἐπαρχιώτικοι.

Ἀνέδθηκε τὴν μαρμαρίνη σκάλα. «Ποῦ νὰ ἦταν ἀπὸ καμμιάν ἄκρη ἢ μητέρα μου, πού παντοῦ βλέπει κινδύνους», σκέφθηκε καθὼς στάθηκε μπροστὰ στὴν πόρτα τοῦ Μπελῆ, καὶ γέλασε. Ὑστερα μὲ θάρρος χτύπησε στὴν περιεργὴ δρῦνη πόρτα μὲ τὸ καγγελόφρακτο ἐξάγωνο πεγγιτάκι. Μιά ὑπηρετρία μὲ ἄσπρη ποδιὰ τῆς ἀνοίξε, καὶ τῆς εἶπε νὰ περιμένῃ ἕως ἔσται τὴν ἀναγγεῖλη στὸν κ. Μπελῆ. Προσπάθησε νὰ προσανατολισθῇ στὸ μισοσκοτεινὸ χάλλ. Βρισκόταν σὲ ἓνα πολυτελεῖ προθάλαμο, πού γειτόνευε μὲ ἓνα ἐξ ἰσοῦ πολυτελεῖ γραφεῖο, ἐπιπλωμένο σὲ σύγχρονο ρυθμὸ.

Γιατὶ ὁ Μπελῆς ζοῦσε μὲ τέτοια πολυτελεῖα, ἀφοῦ εἶχε ἀνάγκη νὰ δανειζέται ἀπὸ τὸν ἐκδότη του; Δὲν τὸν ἐπίεξε λοιπὸν μιά ἄξεστη σπιτονοικοκυρὰ, ὅπως ἡ Τούλα εἶχε φαντασθῇ; Ἄν ὁμοῦς, σκέφθηκε, ἡ ζωὴ ἐνὸς διασήμου μυθιστοριογράφου ἦταν τόσο εὐκολοεξήγητη, θὰ διέφερε ἀπὸ τὴν κοινὴ ζωὴ ἄλλων τῶν ἄλλων;

Καὶ ἡ Τούλα ἔδωξε τίς σκέψεις αὐτές,

πού διέκοπταν τήν μυθιστορηματική συνέχεια.

Ὁ Γιάννης Μπελής μπήκε στό χῶλλ μέ μιὰ μακρὰ ρόμπα ντί κάμερα. Φαίνονταν ἀγουροξυπνημένος καί δύσθυμος.

Τῆς προσέφερε μιὰ πολυθρόνα καί τήν ρώτησε γιά τόν σκοπό τῆς ἐπισκέφειάς της.

Ἡ συγκίνησίς της εἶναι μεγαλύτερη καί ἀπό τότε πού ἔδινε τίς ἐξετάσεις τοῦ πρώτου ἔτους.

—Θά πάρετε ἓνα σιγαρέττο;

Τῆς ἐπρότεινε τήν ἀσημένια ταμπακέρα του μέ ἀνατολίτικη νοχέλεια.

Θά ἔπρεπε, σκέφθηκε ἡ Τούλα, νά ξέρω νά καπνίζω. Καί πήρε. Ἀλλά βρήκε πῶς χρειαζόταν ἀρκετός κόπος καί μεγάλη ὑπομονή γιά νά ὑποφέρει αὐτή τή δυσάρεστη ἀσχολία. Τήν ἔπιασε βήχας.

—Λυποῦμαι πού τὰ τσιγάρα μου εἶναι λίγο βαρειά, εἶπε πάλι μέ τό ἴδιο κουρασμένο

... Πού νά ἤξερε ποῦ κοιτ' ὄντι τῆς τό χαρίζε!...

—Ξέρετε... εἶμαι... παρακολουθῶ μέ μεγάλο ἐνδιαφέρον... ἤθελα νά πῶ μέ μεγάλο ἐνθουσιασμό τὰ βιβλία σας, τοῦ ἀπήντησε. Εἶμαι πολύ συγκινημένη ἀπό τοὺς ἥρωάς σας. Τί ὠραία νότα πού δίνουν στή ζωή! Χθές ἀκόμα διάβαζα τό τελευταῖο σας μυθιστόρημα. «Τό Φοιτητικό Ρομάντζο»...

—Ἔτσι; εἶσατε λοιπόν, ὅπως λέμε, μιὰ.. θαυμάστριά μου; πρόσθεσε ἑκαίνας μέ τριπέλικη συρτή φωνή καί ἓνα λίγο ἀδιάφορο, λίγο εἰρωνικό χαμόγελο. Χαίρω πολύ, Δεσποινίς.

ἄφως, ὁ Μπελής.

—Αὐτό εἶναι! συμπλήρωσε ἡ Τούλα βήχοντας. Καί εἶπε πῶς θά ἦταν καλύτερο νά μὴν τό καπνίσω... γιατί «ἦταν συνειθισμένη σέ ἐλαφρότερα»!

Σκέφθηκε πῶς ἦταν πιά καιρός νά προσφέρει, μέ θάρρος, στόν δημιουργό τῶν ἐμπνευσμένων ἥρώων τῶν βιβλίων του, τοὺς ρομαντικούς καρπούς τῶν σελίδων τους.

—Κύριε Μπελή, ἄρχισε, ξέρω πῶς σας στενοχωρεῖ κάποια οικονομική δυσκολία—μὴ μέ ρωτήσετε πῶς τήν ξέρω—καί θά σᾶς

παρακαλούσα να κάνετε την τιμή σέ μιιά άναγνώστριά σας, πού γνώρισε από τά βιβλία σας και έξετίμησε τήν καλλιτεχνική ψυχή, να σας προσφέρει μιιά έλάχιστη βοήθεια.

Πήρε άναπνοή.

Έτσι, σκέφθηκε, και στο «Φοιτητικό Ρωμάντζο», τά έλεγε ή συνάδελφός της στον ζωγράφο.

Ο άδιάφορος ώς έκείνη τήν ώρα, συγγραφέυς, έκανε μιιά κίνηση πού φανέρωνε έκπληξη. Έγτερα τά μάτια του έλαμψαν. Άφησε τό «μιλαζέ» ύφος και πήγε να έμποδίσει τήν Τούλα. Έκείνη είχε άνοίξει τό τσαντάκι της και έβγαζε ένα φάκελλο.

— Δεσποινίς.... δέν μπορώ βέβαια να μής είμαι βαθύτατα συγχινημένος, αλλά είμαι ύποχρεωμένος να άρνηθώ μιιά τέτοια λεπτή προσφορά.

Έκείνη επέμεινε παρακλητικά.

Ο Γιάννης Μπελής είπε τότε μέ ποιητικό ύφος, κυττώντας στο κενόν, σαν να συνέθετε ένα μονόλογο ήρωός του:

— Είναι άλήθεια πώς ή πραγματικότητα είναι τόσο σκληρή.... Θά σας προτείνω μιιά λύσι. Η ρωμαντική αυτή περιπέτεια θά μπορούσε να πραγματοποιηθή ίσως, εάν δέχασθε..... να γίνετε πιστώτρια μου.... θά σας δώσω ένα γραμματίο....

Διευθύνθηκε πρós τό γραφεϊό του και έγραφε γρήγορα σέ ένα φύλλο χαρτί.

— Ορίστε, δεσποινίς!

Ήταν βέβαιος πώς θά τό έσχιζε.

Και έτσι, όταν ή Τούλα μέ αγανάκτησι τό έσχισε σέ μικρά κομματάκια—άκριθώς όπως στο «Φοιτητικό Ρωμάντζο» ή συνάδελφός της—πήρε μιιά μελοδραματική έκφρασι—άκριθώς σαν εκείνη πού έδινε στους ήρωές του—και τήν άπεχαιρέτησε εύχαριστώντας «για τήν εύγενική χειρονομία τής έμπιστοσύνης τής».

*

Καθώς άνέβαινε, μέσα σέ ένα σύννεφο εύτυχίας, τίς σκάλες τής Πανσιόν, ή Τούλα αισθάνθηκε να τήν άρπάζει κάποιος από τό μπράτσο.

— Τούλα, μās ξεχασες; Πότε ήλθες;

Ήταν ή Έλλη, ή συμφοιτήτριά της.

— Έλλη!

Ρίχτηκε στήν άγκαλιά της.

— Πώς από τήν Πανσιόν μας, έσύ ή πρωτεύουσιάνα; Έλα στο δωμάτιό μου να τά πούμε. Έρχεσαι άπάνω στήν ώρα!.... Είμαι τόσο χαρούμενη.... Έλα, έλα, έχω νέα να σου πώ!....

Τής τά είπε μέ δυνατή φωνή και ζωντρές χειρονομίες....

— Έλα δά, τήν έκοψε ή Έλλη, πού τά πιστεύεις δλ' αυτά.... Δέν τούς ξέρεις έσύ αυτούς τούς τύπους. Έμένα να μου πής, πού ζώ στήν Άθήνα.... Άπατεωώωνες!

Και ή Έλλη διπλώθηκε κομικά στή ζακέττα της και φώναζε σαν να έδινε παράγγελμα.

— Κοιμωθήτε κύριοι! και έσκασε τά γέλοια.

— Κακια! διαμαρτυρήθηκε ή Τούλα. Και όμως, δέν είναι έτσι.... Τούλάχιστον ο Μπελής είναι μιιά φυσιογνωμία!

Και μέ σοβαρό ύφος, ύψώνοντας τό δάκτυλο:

— Έλλη! Να τό θυμάσαι! είπε έπίσημα. Σήμερα γράφηκε τό πρώτο κεφάλαιο ενός νέου «Φοιτητικού Ρωμάντζου».

Τό δεύτερο όμως και τελευταίο έμεινε άγνωστο στήν Τούλα.

*

Τό ίδιο βράδυ, στα παρασκήνια του έλαφρου μουσικού θεάτρου «Μοντέρνα σκηνή», ο συγγραφέυς Γιάννης Μπελής, καθισμένος στο χέρι μιάς ψάθινης πολυθρόνας, πίνει ύδωρο, μέ τόν θιασάρχη, περιμένοντας να τελειώσει ή Ρίκα, ή πρωταγωνίστρια, τόν ρόλο της.

— Λοιπόν έτσι; είπε στον Μπελή ο θιασάρχης—και ξεκαρδίζεται στα γέλοια, καθώς μάθαινε τό δάνειο τής φοιτητίας, πού προσέτεθη στα άλλα «δανεικά και άγύριστα» του ίσολογισμού του Μπελή.

Ο Μπελής παρά λίγο να πνιγή καθώς έπινε μαζί και γελούσε....

— Βρέ, βρέ τί κορόιδο ή έπαρχιωτοπούλα!

Μιμήθηκε τή φωνή της: — Κύριε Μπελή, είμαι βεβαία πώς οι ήρωές σας ζούν. Ηλθα σέ σας για να άναπνεύσω αυτήν τήν άτιμόσφαιρα πού μου γνώρισαν τά θεία έργα σας, άτιμόσφαιρα ήρωισμού, άταπαρνήσεως, έπ-

ποτισμού!» «Αντε νά βρῆς ἄκρη. Ἐγὼ εἶχα τὰ νευρά μου μὲ τὰ πείσματα τῆς Ρίικας γιὰ τὸ κολλιέ πού ἤθελε σώνει καὶ καλά, σήμερα.... Σκέφθηκα νὰ τῆς πῶ «ἄι στο καλό, κορίτσι μου. Πήγαινε στὴ μαμά σου», ὅταν... βγάξει τὸν φάκελλο.... Ἐκεῖ νὰ ἔρσυνα, νὰ μὴ σοῦ μείνῃ ἄντερο ἀπ' τὰ γέλοια. Θέατρο! Καί—ἔχουσε τὸ χέρι του στὴν τσέπη τοῦ σακκακιού του καὶ ἔβγαλε ἀργὰ ἀργὰ ἀπὸ ἓνα στενόμακρο μπλέ κουτί, ἓνα γυα-

λιστερό κολλιέ.—'Ἰδοῦ!

Δὲν μπορεῖς νὰ πῆς ὅμως, Μπάμπη, σὰν τὸ ἴδῃ αὐτὸ ἢ Ρίικα, ἢ συμπτρέττα σου, θὰ τρελλαθῆ ἀπὸ τὴ χαρὰ τῆς, πού θὰ ἀποκτήσῃ τὸ κολλιέ. Μὲ εἶχε ψῆσει νὰ τῆς τὸ πάρω!

—Καὶ πού νὰ ἤξευρε ποῖο κουτ' ὄρνιθι τῆς τὸ χαρίζει, συμπλήρωσε ὁ θιασάρχης.

Μωρὲ Μπελή, φώναξε, θαρρῶ πὺς θ' ἀρχίσω κι' ἐγὼ νὰ γράφω ρομάντζα διὰ φοιτητριάς! Χί... χί... χί...!

Δ. ΠΕΥΚΙΩΤΗΣ

ΑΓΓΛΙΚΗ ΠΟΙΗΣΙΣ

ΑΓΑΠΗΣ ΤΑΠΕΙΝΩΣΙΣ

Γλυκοκοιμούνται σιγαλά τῆς Βηθλεέμ οἱ κάμποι
κάτω ἀπ' τὸ Συριακὸ οὐρανὸ πού ἀστροσπαρμένους λάμπει,
χλωμές ἀκτίνες ρίχνοντας στ' ἀτάραχα κοπάδια,
κι' ἐκεῖνα βόσκουν ξέγνοιαστα σὲ χλοερά λειβάδια.
Μὰ ξάθνος, ἐκεῖ μέσ' στῆς νυχτιάς τῆ νεκρικῆ σιγῆ,
τῆς θείας Ἀγάπης ἀνοιξεν ἡ ἀστεῖρευτη πηγῆ.
Ἐκεῖ πού ὁ βασιληᾶς Δαβὶδ σὲ χρόνους περασμένους,
τὰ πρόβατά του βόσκοντας σὲ λόφους ἀνθισμένους,
ὠραῖο τσοπανόπουλο μὲ τὴ γλυκεῖα φλογέρα,
ὕμνους ἐτόνιζε γλυκοὺς στὸν Πλάστη νύχτα-μέρα.

*

Ἡ ἀγάπη ἀντάλλαξε ἀσπασμὸ μὲ τὴν Ταπεινώσυνη.
Ὡ ἐμεῖς, κακόμοιροι θνητοί, πού δίχως καλωσύνη
πλανιώμαστε στῆς ἐρημιᾶς τ' ἄχαρα μονοπάτια,
ἀν ξέραμε πὺς τόσο ἀπλᾶ ἡ Ἀγάπη κατοικεῖ
καὶ πὺς μιὰ φάνη ταπεινὴ διαλέγει γιὰ νὰ γύρη,
στὴ Βηθλεέμ θὰ στρέψαμε στοχαστικὰ τὰ μάτια
καὶ σταθερὰ θὰ φέρναμε τὸ βῆμα πρὸς τὰ κεῖ.
Μέσ' στῆς ἀγάπης τὸ τρανὸ κι' ἀκούραστο ἐργαστήρι
οἱ στενοχώριες τῆς ζωῆς, λυπες, χαμένοι πόθοι,
μιὰ ταπεινὴ καὶ πένθιμη στολὴ γιὰ μᾶς ὡς πλέξουν.
Αὐτὴ ταιριάζει πειὸ πολὺ σ' ὄσους ποθοῦν νὰ τρέξουν
κοντὰ σ' Ἐκεῖνον τὸ πλευρὸ πού τόσο ἐταπεινώθη.

*

Μὰ πόσο ταπεινώνεται γιὰ μᾶς καὶ τώρα Ἐκεῖνος,
σὰν ἔρχεται μὲ τ' Ἄχραντα Μυστήρια κι' ἁγιασμένα,
σὲ Δεῖπνο θεῖο καὶ μυστικὸ μαζὺ μᾶς νὰ καθίσῃ,
καθὼς, φορῶντας ἄλλοτε τ' ἀνθρώπινὸ Του σκῆνος,
ἐπήγαινε σ' ἁμαρτωλῶν τὰ σπίτια νὰ δειπνήσῃ
τὰ περιφρονημένα!

Κι' ἔτσι—ὦ ταπεινώσι Θεοῦ, πού νοῦς δὲν τὴ χωρεῖ
κι' ἀγάπη θεῖα!—ἡ Βηθλεέμ κι' ὁ Γολγοθᾶς Του σμίγουν
καὶ διάπλάτα τῶν οὐρανῶν τὴν πύλη μᾶς ἀνοίγουν,
νὰ μποῦμε κεῖ πού ὕμνολογοῦν ἀγγελικὸι χοροί.

A., S. D. C.

Τ' ΑΣΤΡΟ ΣΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΗ

Κύττα τὸν Ὀλυμπο, τί νᾶχη,
καὶ τρέμουνε τὰ θέμελά του;
ἄκου· τριζοβολοῦν οἱ βράχοι
καὶ σκούζουν ἄγρια τὰ στοιχειά του.

Σὰν πληγωμένα σ' ἄγρια μάχη,
ὄμοιόν καθέν' ἀπ' τῆ φολιά του,
κατρακυλᾶνε πρὸς τὰ κάτω
καὶ παίρνουν ὅποιο δρόμο λάχη.

Δὲν εἶναι δώδεκα μονάχα
μετρῶ θεούς, μετρῶ θεές,
μισοθεούς, μισοθεές,
— πόσες χιλιάδες νᾶναι τάχα;

Σὰν τ' ἀνεμόδαρτα τὰ φύλλα,
τόπο γιὰ νὰ σταθοῦν δὲν ἔχουν
τὸ μάτι τους θολό, μαυρίλα,
καὶ τρέχουν, τρέχουν.

Τοὺς κράζω: — Ἀθάνατοι, ποῦ πάτε
κνηνημένοι;
δὲν εἰστε σεῖς ποῦ κυβερνᾶτε
τὴν οἰκουμένη;

Μιλιά! κανεῖς! Τρέχουν ἀκόμα,
λές θὰ τοὺς κάψῃ τ' ἀστροπελέκι.
Ἔνα στοιχειό μονάχα στέκει
κι' αὐτὸ μὲ τὴν ψυχὴ στό στόμα.

Εἶπε καὶ στέναξε πιζορά,
καὶ σὲ βαθειὰ σιγὴ ἔδυσίστη.
...Κι' ἡ αἴρα φέρνει ἀπὸ μακριὰ
κάποιο γλυκὸ «Δόξα ἐν ὑψίστοις!»

Χτυπιέται, δέρνεται καὶ κλαίει
κι' ἀγκομαχᾷ
«Ρῶτα τὸν Ὀλυμπο» μοῦ λέει,
καὶ ξεφυγᾷ.

Δὲν παίρνω λέξι—νεκρομένες
ἀπὸ τὸν τρόμο τους μορφές.
Γυρίζω στὶς προσκυνημένες
βουνοκορφές.

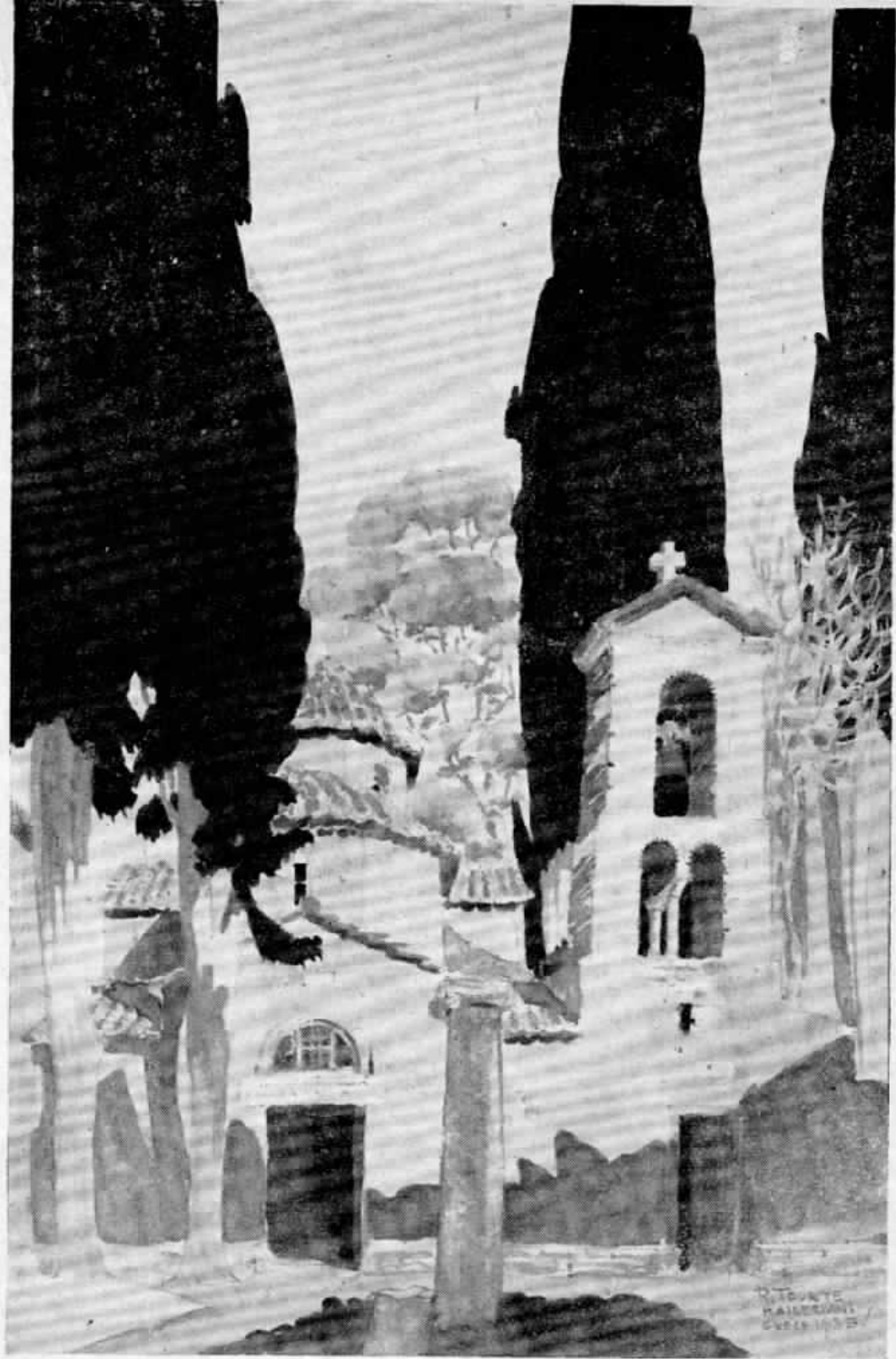
Σπαραξίει ὁ Ὀλυμπος, μουγκρίζει,
καὶ σ' ἀστραπόβροντα ξεσπᾷ
ὁ δρόλαπας ἄγρια σφυρίζει
καὶ τὸν χτυπᾷ.

Κι' εἶν' οἱ βροντῆς κι' οἱ κερανοὶ του
σὰν μιὰ κατάρρα, μιὰ βροισιά
κι' εἶναι φωνὴ κι' εἶν' ἡ κραυγὴ του,
ποῦ μ' ἀπαντᾷ μ' ἀτελπισιά:

—Τί μὲ ρωτᾷς; Ἦρθε ἡ στιγμή μου
μὲ ζῶντι ὀλοῦθε συμφορά
νοιθῶ τοῦ Χάρου τὰ φτερά
πεθαίνει ἡ δόξα κι' ἡ τιμὴ μου.

Ἄχ! Δὲ μὲ σώζει πειὰ κανένα.
Νὰ τ' Ἄστρο στὴν Ἀνατολή.
Τώρα πεθαίνουν οἱ πολλοί:
Γεννιέται ὁ Ἔνας!...

ROGER TOURTE

(Από την Έκθεσιν έργων του εἰς τὴν Αἰθουσαν Στρατηγοπούλου)

ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ

Ἀπόψεις

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ ΤΑΞΕΙΔΙ

Ἔχει διαπιστωθῆ καὶ διαπιστώνεται διαρκῶς ἐκ νέου: Δὲν ὑπάρχουν πιὸ καθυστερημένοι, πιὸ ἀσυγχρόνιστοι ἄνθρωποι, ἀπὸ τοὺς περιφήμους οὐτρά—μοντέρους διανοούμενους, ἰδίως ἐδῶ στὸν τόπο μας. Δύσκολα θὰ βρῆτε ἄνθρώπους ἄλλους, σὰν κ' αὐτοὺς προσκολλημένους σ' ἐκεῖνο πού μιὰ φορὰ ἔτυχε ν' ἀκούσουν ἢ νὰ διαβάσουν, μὲ νεωτεριστικὴς—τότε—ἀντίληψης. Ἡ αἰωνία νεότης ποῦθενά ἄλλοῦ δὲν βρίσκεται ὅσο στὸ μυαλὸ τῶν «νεωτεριστικῶν» αὐτῶν πνευμάτων, πού θεωροῦν πάντα νέο, ἐκεῖνο πού ἔτυχε κάποτε νὰ ἔχουν διαβάσει ὡς νεωτεριστικὸ, ὅση κ' ἂν εἶναι ἡ ἡλικία του. Τοὺς ἀκοῦτε νὰ ὑπερασπίζοντις ἰδέες τους μὲ τὰ ἴδια πάντα, στερεότυπα, πρωτόγονα ἐπιχειρήματα καὶ δνόματα, πού κάποτε ἔτυχε νὰ ἀκούσουν ἢ νὰ διαβάσουν. Τί ἔγινε παρατέρα, πὼς ἐξελιχθῆ ἡ ἐπιστημονικὴ σκέψις ἔκτοτε, αὐτὸ τὸ ἀγνοοῦν μεγαλοπρεπῶς. Καὶ τὸ πείσμα καλεῖται νὰ καλύψῃ τὴν ἔλλειψι τῆς ἐνημερώσεως.

Ἐννοεῖται πὼς μ' ὄλην αὐτὴν τὴν μεγαλοπρεπῆ ἀγνοία ἢ φιλοσοφικὴ καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ σκέψις παίρνει τὸν δρόμο της, καὶ μάλιστα τὸν ἴσιο δρόμο. Μόνο πού κάνει λιγώτερο θόρυβο. Κι' ἔτσι ἀκόμα ἡ ἐξέλιξις αὐτῆ δὲν ἔγινε γνωστὴ ἀπὸ ἐκείνους, πού θέλουν τὸν θόρυβο γιὰ νὰ νοιώσουν τί γίνεται. Ἄν ὅμως ὁ θόρυβος λείπῃ, δὲν λείπουν, εὐτυχῶς, οἱ καλοὶ ὀδηγοί, πού προσανατολίζουν τὸν ἀναγνώστη καὶ τὸν ἐνημερώνουν στὴν πρόοδο τῆς ἀνθρωπίνης σκέψεως. Καὶ ἀκριβῶς ἓνας τέτοιος καλὸς ὀδηγὸς μοῦ ἔδωσε τὸ θέμα γιὰ τοῦτο τὸ σημείωμα.

Πρόκειται περὶ ἐνὸς Γερμανικοῦ βιβλίου, γραμμένου ἀπὸ ἓνα σοφὸ πράγματι

Καθηγητῆ τῆς Φιλοσοφίας στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Κολωνίας, τὸν J. Hessen. Τίτλος τοῦ βιβλίου εἶναι: «Τὰ σύγχρονα πνευματικὰ ρεύματα (Die Geistesströmungen der Gegenwart)». Ἔχει ἐκδοθῆ ἀπὸ τὸν γνωστὸ πιά στὸν ἀναγνώστη, ἐκδοτικὸ οἶκο τοῦ Herder. Πρώτης τάξεως πιλότος στὸ πέλαγος τῆς συγχρόνου σκέψεως, τὸ βιβλίο αὐτό, μᾶς δίδει τὴν τελευταία (πράγματι τὴν τελευταία ὅμως, κύριοι μοντερισταί) λέξι τῆς ἀνθρωπίνης σκέψεως. Καὶ ὄχι ἔτσι ἀνευθύνως. Βιβλίο ἀληθινὰ documenté. Ἀπὸ τίς σελίδες του περνᾶν ὅλοι οἱ σύγχρονοι σκαπανεῖς τῆς ἐπιστήμης, τῆς φιλοσοφίας, τῆς τέχνης, τῆς λογοτεχνίας. Παρακολουθοῦμε τὴν μάχη μεταξὺ μηχανιστικῆς—ὕλιστικῆς ἀντίληψεως καὶ βιταλισμοῦ. Τὴν ἐξέλιξι (γνωστὴ στοὺς ἀναγνώστές μας ἀπὸ ἄρθρα τῶν «Ἀκτινῶν») τῶν ἀντιλήψεων περὶ ὕλης, πού ὀδηγεῖ σὲ μιὰ «ἐξαύλασι τῆς ὕλης». Τὴν σύγχρονη ἀντίληψη τῶν φυσικῶν νόμων, πού θεωροῦνται τώρα μᾶλλον ὡς στατιστικὰ δεδομένα. Τὴν ἐξέλιξι τῆς θεωρίας τοῦ Δαρβίνου. Τὴν κατάλυσι τῆς «ἀνευ μηχανικῆς ψυχολογίας», καὶ τὴν πλουσία συμβολὴ τοῦ Spranger στὸ σημεῖο αὐτό. Τὴ σημερινὴ θέσι τοῦ ἱστορικοῦ ὕλισμοῦ. Τὴν κατανίκησι τοῦ Νατουραλισμοῦ στὴν Τέχνη, τὸν πνευματικώτερο καὶ μεταφυσικώτερο προσανατολισμὸ πού παίρνει ἡ σύγχρονη ποίησις.

Στὸ πεδίο τῆς φιλοσοφίας ὁ Καθηγητῆς Hessen ἀπασχολεῖται, καὶ σωστά, ἰδιαίτερος μὲ τὴν ἀπόπειρα ἀναγεννήσεως τοῦ Νιτσεισμοῦ, πού καταλήγει σ' ἓναν ὠφελιμισμὸ, ἀφοῦ τὸ ἠθικῶς καλὸν ταυτίζεται μὲ τὸ βιολογικῶς ὠφέλιμον. Προχωρεῖ ὅστερα στὴν ἔρευνα τῆς θεωρίας τοῦ Klage, τοῦ Scheler καὶ ἔρευνᾷ ὕστερα τὴν φυσικὴ θεωρία («Rasstheorie») πού, ὅπως ὁ συγγραφεὺς ἀποδεικνύει, οὔτε στέκεται, οὔτε μπορεῖ νὰ ἀντισταθῆ στὴν ζορικὴ πού τῆς κάνουν διαπρεπέστεροι Γερμανοὶ ἐπιστήμονες. Καὶ καταλήγομε ἔτσι νὰ ξαναβροῦμε τὴ θέσι τοῦ πνεύματος στὸν

κόσμο τῶν ἀξιών. Αὐτὴ ἡ ἀνύρεσις τοῦ Πνεύματος εἶναι τὸ χαρακτηριστικὸ τῆς ἐξελίξεως. Ξαναβρίσκω τὴν ἀξία ποὺ ἔχει τὸ Πνεῦμα, Ξαναβρίσκω τὸ Πνεῦμα στὸ εἶναι μᾶς. Αὐτό, ἡ ἐπάνοδος στὸ Πνεῦμα, ἀποτελεῖ τὴν σπουδαιότερη καιρὴ. Ἐπιστήμη, τέχνη, φιλοσοφία γυρίζουν ἔτσι στὶς ἀθάνατες πνευματικὲς ἀξίες. Καὶ ἔτσι τὸ ἀνθρώπινο Πνεῦμα Ξαναβρίσκει τὸν δρόμο του!

Αὐτὰ ὄχι σὰν ἀδειες μεγάλες λέξεις, ἀλλὰ τὸ μοντέλλο μερικῶν γνωστῶν ἐρασιτεχνῶν τοῦ ὀρθολογισμοῦ, ἀλλὰ ὡς συμπέρα-

σμα μᾶς πραγματικῆς περιηγήσεως στὰ διάφορα σύγχρονα ἐργαστήρια τῆς ἐπιστήμης, τῆς τέχνης καὶ τῆς φιλοσοφίας. Τὴν πνευματικὴν ἡδὼν δίδει ἡ περιήγησις αὐτῆ, τὸ πνευματικὸ αὐτὸ ταξίδι! Πόσο ὠφέλιμο θὰ ἦταν ἂν ὅλοι, ὅσοι ἤθελαν νὰ εἶναι σύγχρονοιόμοιοι ἄνθρωποι, ἐδιάβαζαν τὸ πολῦτιμο αὐτὸ βιβλίον! Καὶ πόσο καλὸ θὰ ἦταν, ἂν μπορούσε νὰ βρεθῆ τρόπος, ὥστε τὸ περιεχόμενό του νὰ γίνῃ προσιτὸ καὶ στὸ ἑλληνικὸ ἀναγνωστικὸ κοινόν, ἢ σὲ μίαν Ἑλληνικὴ μετάφρασι, ἢ σὲ κάτι τέτοιο!

Π. Λάιμ.

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Christopher Dawson. Die wahre Einheit der Europäischen Kultur. Verlag F. Pustet Regensburg 1936, Σελ. XV+235, (M. 5. 20).

Τὸ εὐρωπαϊκὸν πολιτισμὸν, ὅστις ἀποτελεῖ τὸ καὶνῆμα τοσούτων γενεῶν ἐν τῷ προσάτῳ παρελθόντι, καινήτησε σήμερ ν καὶ μόνον τὸ ἄκουσμα νὰ προκαλῆ ὀλιγοὶν κίνημα τῆς κερφαλῆς ἢ μικρὸν μειδιάμα. Ποῦ ὀφείλεται τὸ κατάντημα τοῦτο καὶ πῶς δύναται νὰ σωθῆ ὁ εὐρωπαϊκὸς πολιτισμὸς, ἰδοὺ τὸ θέμα τοῦ παρόντος βιβλίου. Ὁ συγγραφεὺς εἶναι ἐπιφανὴς Ἄγγλος λόγιος, ὅστις, προσελθὼν πρὸ τινῶν ἐτῶν εἰς τὸν καθολικισμὸν, εἶναι σήμερον καθηγῆτης τῆς ἱστορίας τοῦ πολιτισμοῦ, ἔδρας εἰδικῶς δι' αὐτὸν ἰδρυθείσης, ἐν τῷ University college τοῦ Exeter, καὶ τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα ὡς χριστιανὸς φιλοσόφου τοῦ πολιτισμοῦ κυκλοφορεῖ σήμερον εὐρέως καὶ ἔξω τῆς πατρίδος του, παρολλήλως πρὸς τὸ ὄνομα τοῦ Γάλλου J. Maritain, τοῦ Γερμανοῦ Th. Haecker καὶ τοῦ Ρώσου N. Berdiajew, ἡ δὲ δημοσιεύσις ἐκάστου νέου ἔργου του θεωρεῖται ὡς «πνευματικὸν γεγονός».

Τὸ παρὸν ἔργον, δημοσιευθὲν ἀγγλιστὶ ὑπὸ τὸν τίτλον «Progriss and Relegion» μεταφράσθη μετ' ὀλίγον ὑπὸ τὸν ἀνωτέρω τίτλον γερμανιστὶ ὑπὸ τοῦ K. Schmidthüs, ὅστις καὶ προτίσσει λαμπρὸν πρόλογον. Ὁ συγγραφεὺς, ἀντλῶν ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν ἱστορίαν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἄλλους κλάδους τοῦ ἐπιστητοῦ, τῶν πορισμάτων τῶν ὁποίων παρουσιάζεται ἐγκρατέστατος, ἀποδεικνύει ἐντάθθα μετὰ φιλοσοφικῆς ἐμβριθείας καὶ διαλεκτικῆς δυνάμεως μεγάλης, ἀλλὰ καὶ μετὰ σαφηνείας πολλῆς τὴν οὐσιώδη συνάφειαν θρησκείας καὶ πολιτισμοῦ, τὴν ὁποίαν οἱ ἱστορικοὶ καὶ κοινωνιολόγοι συνήθως παρεμελοῦν ἢ ὑποτιμοῦν, καθ' ὃν χρόνον οἱ θρησκειολόγοι συγκεντροῦν τὴν προσοχὴν τῶν μόνον εἰς τὴν ψυχολογικὴν ἢ τὴν ἠθικὴν τοῦ πράγματος πλευρᾶν.

Τὸ βιβλίον ἀπαρτίζεται ἐκ δέκα κεφαλαίων, ἐν μὲν τῷ Α' τῶν ὁποίων ἐξετάζεται ἡ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους εἰς περιωπὴν θρησκείας ἀνυψωθείσα ἰδέα τῆς προόδου ἀπὸ κοινωνιολογικῆς ἐπόψεως (σελ. 1-20), ἐν δὲ τῷ Β' κεφ. ἡ ἰδέα αὕτη ἐξετάζεται ἀπὸ φιλοσοφικοῦ ἰστορικῆς ἐπόψεως (21-40), ἐν τῷ Γ' ὁ λόγος εἶναι περὶ τῶν ὀλικῶν βάσεων τοῦ πολιτισμοῦ (41-60), ἐν τῷ Δ' περὶ τῆς συγκριτικῆς ἱστορίας τῆς θρησκείας ἐν σχέσει πρὸς τὸ πνευματικὸν τοῦ πολιτισμοῦ στοιχεῖον (61-80), ἐν τῷ Ε' ἀναπτύσσονται αἱ σχέσεις τῆς θρησκείας πρὸς τὰς ἀρχὰς τοῦ πολιτισμοῦ (81-98), τὸ Σ' κεφ. πραγματεύεται περὶ τῆς γενέσεως τῶν λαγκομίων θρησκειμάτων (99-126), τὸ Ζ' περὶ τῆς συμβολῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὴν γένεσιν τοῦ δυτικῶν πολιτισμοῦ (127-150), ἐν τῷ Η' περιγράφεται ἡ ἐκκομικέσεις (δηλ. ἡ ἀπὸ τῆς θρησκείας ἀποξένωσις) τοῦ δυτικῶν πολιτισμοῦ καὶ ἡ γένεσις τῆς λεγομένης θρησκείας τῆς προόδου (151-172), ἐν τῷ Θ' ὁ λόγος εἶναι περὶ τῆς καταπτώσεως τῆς θρησκείας τῆς προόδου ἐν τῷ αἰῶνι τῆς ἐπιστήμης καὶ τοῦ βιομηχανισμοῦ (173-200) καὶ ἐν τῷ Ι' ἐπισκοπεῖται ἡ ὅλη ἐξέλιξις αὕτη καὶ συνάγονται τὰ συμπεράσματα (201-214).

Αἱ ἐντάθθα ἀναπτυσσόμεναι κυριώτερα ἰδέαι τοῦ συγγραφεὸς εἶναι αἱ ἑξῆς: Πάντες οἱ πολιτισμοὶ φέρουν χαρακτῆρα θρησκεινικόν, τὸ δὲ διαφοροποιὸν στοιχεῖον αὐτῶν εἶναι ἡ θρησκεία. Καὶ ὁ εὐρωπαϊκὸς πολιτισμὸς καὶ αὕτη ἡ Εὐρώπη ὀφείλουν τὴν πνευματικὴν τῶν ἐνόνητα εἰς τὸν Χριστιανισμὸν, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἐνεπνεοῦσθησαν καὶ τὰ ἰδανικά τῆς κοινωνικῆς τῶν τάξεως, ἐν ᾗ ἀπὸ τὴν ἐπιστήμην, τὴν κληρονομίαν ταύτην τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἠντλήσαν τὰς διανοητικὰς ἐκπολιτικὰς τῶν δυνάμεις. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ὁμοῦ τῆς λεγομένης Ἀναγεννήσεως καὶ τῆς Μεταρρυθμίσεως χρονολογεῖται ἡ βαθμιαῖα διάστασις μετοξῦ ἐπιστήμης καὶ Χριστιανισμοῦ, ἡ ἐκκομικέσεις τοῦτου καὶ ἡ προσάθθεια πρὸς ἀνικατάστασιν αὐτοῦ διὰ τῆς λεγομένης «θρησκείας τῆς προόδου». Τοῦ-

των δὲ πάντων ἀποτελεσμα ὑπῆρξεν ἡ καταστροφή πάσης κοινωνικῆς τάξεως, ἡ οικονομικὴ καὶ πολιτικὴ ἀναρχία, ἐν γένει ἢ κατάφωρον σεις τῆς Δύσεως». Ἐπιβάλλεται λοιπὸν ἡ ἀποκατάστασις τῆς μεταξὺ ἐπιστήμης καὶ χριστιανισμοῦ ἁρμονίας. Πρὸ παντός ἡ σωτηρία ἔγκειται ἐν τῷ Χριστιανισμῷ καὶ δὴ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἥτις ἀποτελεῖ τὴν πραγματικὴν «ψυχὴν» τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ.

Τὸ θέμα τοῦ βιβλίου εἶναι τὸς ν ἐπίκαιρον σήμερον καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῶν ἐν αὐτῷ ἰδεῶν τόσοσ συναρπαστικῆ, ὥστε ὁ ἀρχίζων τὴν ἀναγνώσιν αὐτοῦ ν ἀισθάνεται ἑαυτὸν αἰχμάλωτον καὶ ν μὴ δύναται ν διακοπῇ τὴν μελέτην αὐτοῦ. Οὕτε χρειάζεται ἰδιαίτερα φιλοσοφικὴ ἢ εἰδικὴ τις συγχρότης διὰ ν εἶναι τις εἰς θέσιν ν παρεκκολληθῇ τὴν σειράν τῶν ἄλλως βαθυστοχάζων νοημάτων τοῦ βιβλίου τούτου, τοῦ ὁποῖου τὸ περιεχόμενον εἶναι εἰδὸς τι ἱστορίας ἅμα καὶ φιλοσοφίας τοῦ πολιτισμοῦ. Διὰ τοὺς λόγους τούτους ὕπο τῆς ξένης κοιτικῆς μετ' ἐνθουσιασμοῦ ἐχαιροῦσθη ἡ ἐμφάνισις τοῦ βιβλίου καὶ ἡ τόσον ἐπιτυχῆς γεγραμμένη μετάφρασις αὐτοῦ. Ἴνα παραλείπω ἄλλας κρίσεις, ἀρκούμαι ν ἀναφέρω τὴν τοῦ Oskar Bauhofer, τοῦ συγγραφέως τοῦ Das Metareligiöse, βεβαιούντος ὅτι «δὲν ὑπάρχει ἐν τῇ γεγραμνῇ γλώσσῃ ἔργον πραγματευόμενον τὸ φλέγον τοῦτο πρόβλημα τὸ τόσοσ βαθεῖα ἱστορικῆς γνώσεως καὶ μετὰ τοσαύτης θετικότητος». Εὐχῆς δὲ ἔργον θά ἦτο, εἴν καθίστατο δυνατόν ν δημοσιευθῇ καὶ ἑλληνικὴ τοῦ ἔργου τούτου μετάφρασις, ἥτις θά συνετέλει ἀσφαλῶς εἰς τὴν διάλυσιν πολλῶν πλανῶν, ἀπὸ ἐκείνας, μετὰ τὰς ὁποίας τροφοδοτεῖται ἡ ἡμετέρα νεολαία ἤδη ἀπὸ τῶν μαθητικῶν καὶ φοιτητικῶν ἐδωλίων, καὶ θά ἐβοήθει εἰς τὴν ὀρθὴν ἐκτίμησιν τῆς ἀξίας καὶ τῶν τρωτῶν τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ καὶ εἰς τὴν καὶ ἀπὸ ἡμετέρας ἐπόψεως ἀποτελεσματικωτέραν ἀντιμετώπισιν τῆς παρούσης κρίσεως αὐτοῦ.

*

Ἡ ΕΥΡΩΠΗ.

Ἰπὸ τῶν τίτλων τούτων ἐδημοσιεύθη πρὸ τινος ἐν Βερολίνῳ περισπούδασιν βιβλίον ἐκ σελ. 90, πορὶ ἔχν σκέψιμα γνωστοῦ Γερμανοῦ δημοσιολόγου, τοῦ Aug. Winnig, ἄλλοτε διοικητῆ τοῦ Ἀνατολ. Προσώσις, περὶ τῆς γενέσεως, τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως καὶ τῆς σημερινῆς καταστάσεως τῆς Εὐρώπης, σκέψιμα ὑπενθυμίζουσα μερικὰς ἐκ τῶν ἰδεῶν τοῦ προηγουμενοῦ ἔργου τοῦ Dawson. Ἡ σπουδαιότης τοῦ θέματος, ἡ κραιμότης τῶν κρισῶν, ἐποχῆς διαχύτου ἀνὰ τὴν ἡπειρον ταύτην καὶ τὸν κόσμον ὅλον ἀνηρυσίας, τὸ ἄνομα τοῦ συγγραφέως καὶ πρὸ πιντός ἡ λεπτότης καὶ βαθύτης τῶν παρατηρήσεών του, αἱ ὁποῖαι προϋποθέτουν ὅτι μόνον δέξιμα κρισῶς καὶ φιλοσοφικῶν πνευμάτων, ἀλλὰ καὶ γνήσων τῆς ἱστορίας καὶ τῶν προβλημάτων τῆς Εὐρώπης, ἐν συνδυασμῷ μετ' ἄλλων ἐπαγωγῶν, συνετέλεσαν

εἰς τὴν εὐρυτάτην τοῦ βιβλίου τούτου διάδοσιν. Ὁ συγγραφεὺς ἐξτάζει τὰ ζητήματα ἀπὸ τῆς σκοπιᾶς τῆς συμφέροντος τῆς πατρίδος του, χωρὶς ὅμως νὰ θολοῦται τὸ βλέμμα του καὶ χωρὶς νὰ χάσῃ τὴν νηφαλιότητα τῆς κρίσεως ὑπὸ τὸ κράτος τῶν καλῶν τοῦ ἁσσοσμοῦ καὶ χωρὶς νὰ λησμονῇ τὴν ἐπικρίσιν πρὸς τοὺς ἀντικαίλους τῶν ἰδεῶν του καὶ τοῦ λαοῦ του. Ὁρμύεται τοῦτο κατὰ μέγα μέρος καὶ εἰς τὰ χριστιανικὰ του αἰσθήματα. Αἰσθὶ δὲ Winnig εἶναι καὶ χριστιανικός καὶ ὡς τοιοῦτος ἐπισκοπεῖ τὸ παρελθόν, τὸ παρὸν καὶ τὸ ἄλλον τῆς Εὐρώπης μετ' ἐπιμέμνη διάφορον ἀπὸ δ.τι κρίνει τὰ πρῶτα ἄρισμῆναι τρεῖς τῶν σημερινῶν του, εἰς τὴν ὁποῖαν αἰσθάνεται τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἀνασθῆσιν τὰς πρὸς τὴν Εὐρώπην δλην, καὶ ἰδιαίτερος εἰς τὴν Γερμανίαν, ἀνεκτιμήτους ἐπηρεάσις τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Τὸ περιεχόμενον τοῦ βιβλίου τούτου, τοῦ ὁποῖου ἀξίζει ὁ κόσμος νὰ εἰδῶν ἰδέαν τινὰ οἱ ἀναγνώσται τοῦ πρῶτου φύλλου ἔχει ἐν περιλήψει ὡς ἑξῆς: Ἡ Εὐρώπη δὲν εἶναι πρῶτον τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως, ἀλλὰ τοῦ Βορρῶ καὶ τοῦ Νότου, εἶναι ἔργον τῶν πικαιῶν Γερμανῶν ἀπ' ἐνός καὶ τῆς καλαῖας Ρώμης ἀπ' ἑτέρου. Παρὰ τὰς ποιήσεις πρὸς ἀλλήλους ἀντιθέσεις τῶν κατοίκων τῆς, αὐτὴ ἀποτελεῖ ἀναμειβήτητον ἐνότητα, εἰς τὴν ὁποῖαν προσέδωκε ποιηζόμενον πνευματικὸν καὶ δύναμιν τρωστίαν ὁ Χριστιανισμός. Πέριξ τοῦ Σταυροῦ συνηρόθησαν οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως καὶ εἰς τὸ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ ὄρειται τὴν γένεσιν τῆς καὶ τὴν ἐνότητά τῆς ἡ Εὐρώπης. Τὸ δεῖ δὲ ἡ χώρα αὕτη, ἥτις γεωγραφικῶς δὲν εἶναι ἄλλο τι, πρῶτα μόνον χροσθῆρος τῆς Ἀσίας, κατέλαβε τὴν θέσιν ἡπειρου καὶ ἀπέθῃ τὸ κέντρον τῆς ἱστορίας τοῦ πλανήτου καὶ ὅτι ἡ ζωὴ τῶν λαῶν τῆς κινεῖται ἐν τῷ αὐτῷ πνεύματι καὶ ὑπὸ τὸν αὐτὸν οὐρανό, πάντα ταῦτα ὄρειονται εἰς τὴν αὐτὴν καταγωγὴν ἐκείνου τοῦ ἀποκαλούμενου ἐνότητος τῆς Εὐρώπης. Καὶ ὅμως ἡ Εὐρώπη σήμερον ἀπειλεῖται. Τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν κεντρικὴν τοῦ βιβλίου ἰδέαν, πρὸ ἀπὸ μακροῦ χρόνου ἀπασχολεῖ τὸν συγγραφεῖ. Καὶ ὅμως εἰς τὴν ζωὴν ταύτην ἔχει ἀποταμεινθῇ ὑπὸ τῶν Εὐρωπαίων τοσαύτη δύναμις καὶ ἰσοδότης πλοῦτος, ἐλικῶς καὶ πνευματικῶς, ὅσος εἰς ὁδὸν ἄλλο μέρος τοῦ κόσμου πρόσθεν. Ἡ Εὐρώπη κατέκτησεν δλην τὴν ὑδρόγειον, χωρὶς δυοτιχῶς νὰ γίνεται εὐτυχεῖσιν. Τὸ δὲν ἀντίον. Ἡ οικονομικὴ τῆς Εὐρώπης ἐξελίξις, σὺν τῇ ἔξουθενώσει τοῦ ἐργαζομένου ἀνθρώπου καὶ τῇ ἠθικῇ ἐξαγορεύσει, ἐπέτεινε καὶ τὴν κοινὴν δυοτιχίαν, καθ' ὃν χρόνον ὁ ἀνθρώπος ἐθεοποιεῖται. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐπεξετείνετο ἡ λεγομένη ἐκπολιτιστικὴ προπαγάνδα τῶν μεγάλων εὐρωπαϊκῶν κρατῶν, καθ' ὃν χρόνον ἀοχίζοντι νὰ ἀναφανίσωνται ἀνησυχικαὶ διὰ τὴν Εὐρώπην ἐκδηλώσεις ἐκ μέρους τοῦ μουσουλμανικοῦ κόσμου, ἀπὸ τῆς Ἰαπωνίας, μάλιστα δὲ ἀπὸ τῆς σοβιετικῆς Ρωσσίας. Ἡ δὲ δυοτιχῆς ἔχουσιν τὰς ἀποτυχὰς νῆας ἐπαχῆς διὰ τὴν κινδυνεύουσαν Εὐρώπην, νέαν οικονομίαν, νέον πολιτισμὸν. Ἡ Εὐρώπη πάντως εὐρίσκειται πρὸ διλήμματος. Κα-

λείται νὰ ἐκλέξῃ μεταξὺ τοῦ, ἐχθροῦ τοῦ πολιτισμοῦ, Μποσεβικισμοῦ καὶ τοῦ υπερμάχου τοῦ πολιτισμοῦ, δλοκλήρωτικῶν πολιτευμάτων. Ἡ Ἐθρῶ-πῃ ἄς προσέξῃ καλῶς. Εἶναι ἐπεύθυνος διὰ τὴν δυστυχίαν τῶν λαῶν τῆς, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ Ρωσοικῶν, δεδομένου διὰ τὸ Μποσεβικισμὸς εἶναι ἐν μέρει δημιουργία τῆς Ἐθρῶπῃς. Ὅ,τι βλέπομεν σήμερον ἐξελιετόμενον ἐν Ρωσοίῃ εἶναι τὸ δράμα τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πνεύματος.

Τὸ ὄρατον βιβλίον, πὸν ἀναγινώσκειται ἀπλή-στωσ καὶ ἀπὸ τοὺς ἐχοντασ ἀντιροσθῆσ εἰς διά-φθορα αὐτοῦ σημεῖα, κατακλείεται μὲ μίαν ἀξίαν πάσησ προσοχῆσ ὁμολογίαν π ασιωσ τοῦ ἐγκρίτου συγγραφῆσ, τὴν ἐξῆσ: Ἡ εὐρώπη, λέγει, ὀφεί-λει τὴν αὐτίαν τῆσ εἰς τὸν Στανρόν. Ὁ Σταν-ρόσ ἀισθῶται ἀνωθεν τῆσ Ἐθρῶπῃσ ὡσ τὸ ση-μεῖον, ἐπὶ τὸ ὁποῖον μόνον δύνάται αὐτὴ νὰ ζῆ-σῃ. Ἀπομάκρυναι δὲ τῆσ Ἐθρῶπῃσ ἀπὸ τὸ ση-μεῖον τοῦτο, σημαίνει παθεῖν τῆσ βιάρξεωσ αὐ-τῆσ. Καὶ καταλήγει ὡσ ἐξῆσ: «Ὁ Θεὸσ μᾶσ ἔ-στειλε τὸν Στανρόν. Ἄν γνωρίζομεν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ εἰμεθα βιοχορομῶμοι μόνον νὰ μαρτεῦσωμεν. Γνωρίζομεν, διὰ δὲν δυνάμεθα νὰ ἀντιστοατηθῶμεν εἰς τὸ θέλημα του. Ἐάν εἶναι θέλημα τοῦ Θεοῦ νὰ μᾶσ ἀφαιρέσῃ τὸν Στανρόν, ἄς γίνῃ τοῦτο, ὅσον καὶ ἴαν θὰ προσαθησώμεν νὰ τὸν κρατήσωμεν. Τότε θὰ μεταστατίωσ ὁ Σταν-ρόσ εἰς ἄλλουσ λαοὺσ, ποῖουσ εἰξεύρωσ ποῦ: Ἰωωσ πρὸσ Ἀνατολίασ, Ἐόν τοῦτο εἶναι θέλημα Θεοῦ, γενηθήτω. Ἀλλὰ δὲν τὸ γνωρίζομεν. Γνωρίζομεν μόνον εἰσ ποῖαν κατίσταισιν εὐρίσκειται ἡ Ἐθρῶ-πῃ καὶ διὰ ὀφείλομεν νὰ μὴ ἐγκαταλίπομεν τὸν Στανρόν, πὸν εἶναι ἡ ἐπιτολή μῆσ. Καὶ τὸ πᾶν εἶναι ἡ ἐπιτολή».

Π. Ι. Μ.

Εἰς ἓνα προηγουμένου τεύχοσ εἴχομεν γράψει περὶ ἓνοσ πούμ καλοῦ φυλλάδιου ἐκδοθέντοσ ὑπὸ τῆσ Μητροπόλεωσ Δημητριάδοσ (Βόλνν) καὶ δια-νευμῶμενον δωρεάν, ὑπὸ τὸν τίτλον «ἡ ἁγία Γρη-σῃ, ἄξια καὶ ὀφειμύσθησ αὐτῆσ».

Ἰδοὺ ὁμοσ διὰ τὸ φυλλάδιον αὐτὸ δὲν εἶναι τὸ μόνον ἐκδοθῆν. Σειρᾶν δλοκλήροσ ἀποτελοῦν αἱ τοιαῦτα ἐκδόσῃσ τῆσ ὡσ ἄνω Μητροπόλεωσ, οσιοῖν φυλλάδιον μικρόν, κομποτυποῦντων, προσιτῶν εἰς τὸν λαόν, πᾶν ἄλλο ἢ ἀνιάρῶν διὰ τοὺσ υιοφωμῶμενοσ, διανομοῖμῶν δὲ δωρεάν. Ἐ-χομεν ἐπ' ὀφει μᾶσ μερικά ἀπὸ τὰ φυλλάδια αὐ-τὰ. Νὰ μῖα ἀφῆρησ πρῶμῃται ἐνδιαφέρονσα καὶ παρηγορητικὴ διὰ τοὺσ ἀσθενεῖσ καὶ διὰ τοὺσ πᾶ-σχοντασ ἐν γένει. Ἡ ἁγία Συγκλητικὴ ἡ, μῖα γενναία ἀπεροσμῶμῃν ἐντελῶσ εἰς τὴν πρὸ-θαλμῖν τῶν ἀσθενῶν καὶ τῶν ἐν γένει πασχόν-των. Ἀμβισίτε τὸ φυλλάδιον αὐτὸ καὶ μὴ συγκι-νηθῆτε, ἂν μπορεῖτε, ἀπὸ τὸ θαῦμα αὐτὸ μᾶσ ζωῆσ πὸν ἀφιερώθη εἰς δλοκλήροσ εἰς τὴν ἀγα-θοεργίαν. Ἐνα ἄλλο φυλλάδιον «Ἡ θικὴ ἐξυ-γίανουσ τῆσ ψυχῆσ» ἀποτελεῖ ἓνα πούμ κα-λὸν δδηρόν διὰ τὴν ἐξεμολόγησιν. Τρίτον φυλλά-διον: «Ἡ ἀπεροσμεῖα τοῦ νέου πούμ πὸν ὀδῆγει καὶ ἡ φρόνησ τοῦ νέου τί κερδίσει» ἀ-

ποτελεῖ μίαν εἰς τὴν σύγχρονον ζωὴν ἐφαρμογὴν τῆσ παραβολῆσ τοῦ ἀσώτων.

Ὅτι τὰ θέματα ἔχον εἰταινῶσ ἐκλεγῆ, αὐτὸ φαίνεται μόνον του. Ἀλλὰ καὶ ἡ διαπραγματεύ-οῖσ τῶν γίνεται ὀωσ ἐροπε. Μὲ σαφῆντιαν, μὲ τρόπον ἔλευστοικόν, χωρῖσ ὁμοσ κορραστικῶσ πλατασμοῦσ. Ὡσ πρὸσ τὸ τρίτον τῶν προαναφε-ρόντων φυλλάδιον θὰ ἐπορτιμύσομεν ἀπλοστέ-ροσ κᾶπωσ γλώσσοσ. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ, καὶ ἡ ὀλη σειρᾶ, ἀποτελοῦν μίαν πούμ καλὴν πνευματικὴν τροφήν διὰ τὸν Ἐλληγκῶν λαόν, ἡ δὲ δωρεάν διατομή τῶν φυλλάδιον ἀποτελεῖ ἔργοσ ἰδιαιτέ-ρωσ ἀξίον νὰ ἐξευθῆ ἀπὸ τῶν στηλῶν τοῦτων.

*

Τὸ βιβλίον τοῦ κ. Στεματίου Παπιστα-ματίου, Πῶσ θὰ γράφομε καλῆσ ἐκ-θῆσικῆσ, ἀποτελεῖ ἓνα πούμ σπουδαῖο καὶ ἐξό-λογο βοήθημα γιὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ τρόπου τῆσ διαιτυπώσεωσ τῶν ἰδεῶν μᾶσ, διδασκαλίαν πὸν θὰ ἐπρεπῆ νὰ τῆχ μᾶσ ἰδιαιτέροσ ἐμμελίαν. Ὁ-δηγῆσ σφειτῆσ καὶ μελετημῆνῆσ, ὑποδείγματα ἐπι-τεχῆμῖνα, καθιστοῦν τὸ βιβλίον αὐτὸ (νὰ εἰπαῖ, μόνον, ὁ κριτολόγοσ του!) χρησιμύτατο, γιὰ τὸν σκοπὸ του.

Ἐνδιαφέροντα εἶναι ἡ μελέτη τῆσ Socie Marie André du Sacré-Coeur, μὲ τὸν τίτλον «La Femme noire en Afrique occidentale», σχετικὴ πρὸσ τὴν κατᾶστασιν τῶν μα-ύρων γυναικῶν τῆσ δυτικῆσ Ἀφρῆ-κῆσ. Ἡ συγγραφῆσ δὲν ἐπιξῆδῖνεσ ἀπλῶσ χά-ροσ δισκηδῖσασ εἰς τὴν Ἀφρῆκῃν, ἀλλὰ, ἱερα-ποστολόσ ἡ ἰδία, τὴν δειτέροσ ἐπανελημῆμεν ἂτ' ἄκροσ εἰς ἄκροσ. Μὲ παρατηρητικύτητα καὶ δξῆντιμῃ ἀνιῆματος παρουσιάζει τὸ πᾶσιον τῆσ οἰκογενεῖασ καὶ τῆσ κοινωνίασ τῶν ἰθαγενῶν, καὶ κατοῖν μελετῆ τὴν θέσιν τῆσ γυναικῆ εἰς τὴν οἰκογενίαν καὶ τὴν κοινωνίαν καὶ τὴν ἀρ-τίδρασιν πὸν ἀντιτίσσει εἰς τᾶσ ἔξωθεν ἐπιδρά-σῃσ (τοῦ Ἐθρῶπαικοῦ πολιτισμοῦ), καταλήγει δὲ μὲ μερικᾶσ ὑποδείξεισ μεταρροθυμύσων αἰ ὀ-ποῖαι θὰ καλλιτεροῦσων, ἀπὸ τὴν ὀρθῆν ἀπορῖν, βεβαίωσ, τὴν θέσιν τῶν μαύρων γυναικῶν.

*

Ὁ Maurice Martin du Gare, μὲ τὸ βιβλί-ον του «L' Appel du Cameroun» δίδει μίαν πιστῆν εἰκόνα τοῦ Καμερόν ὑπὸ τὴν γαλλικὴν κατοχῆν. Ἄν δῶν, βεβαίωσ, στατιστικᾶσ καὶ ἀριθμῶν, ἄλλ' αἱ γενικύτεροι ἐντυπώσῃσ του παρῆχον πῆροσφορίασ σχετικᾶσ μὲ τὴν ζωὴν καθ' ὀλον τῆσ ἀποικίασ αὐτῆσ, μῖ-σα εἰς τὴν ὀποῖαν σπουδαίαν θέσιν κατέχει ἡ δρᾶσῃ τῶν ἱεραποστολῶν.

*

Ἡ μέθοδοσ, αἱ ἰδέαι, ἡ ζωὴ, ἡ δρᾶσῃ τῆσ μεγάλῆσ καθολικῆσ ἐρογατικῆσ Ὁρογα-νώσικωσ «J. O. C.» (Jeunes Ouvrière Catholique) ἐμφανίζονται γνησιώτατα εἰς τὸ βιβλίον πὸν ἐκυκλοφόρησ τελευταίωσ, ἐπιμελίει

τοῦ L. Berne, μετὸν τίτλον «Lumière nouvelle». Παρακολουθεῖ κανεὶς τοὺς νύκτους ἑργάτης τῆς J. O. C. ἀπὸ τὴν στιγμήν κατὰ τὴν ὁποίαν ἀνάβει μίσα τοῦ ὁ πρῶτος σπινθηρὸς τῆς χριστιανικῆς πίστεως, εἰς μίαν ζωὴν δύσκολον ἀλλὰ δι' αὐτὸ ἀληθινὰ μεγάλην καὶ ὄραϊαν, ζωὴν στρατιωτικὴν τοῦ Χριστοῦ, μέγαν, κάποτε, καὶ τοῦ ἡρωϊκοῦ θανάτου (ὑπάρχει εἰς τὸ τέλος τοῦ βιβλίου καὶ σχετικὸν κεφάλαιον) ὁ ὁποῖος τὴν ἐπισημαίνει, ὅταν ἡ ἀνάγκη τὸ καλέσῃ.

Μία ἐπίκαιρος μελέτη, μία τερπνὴ ἀφήγησις, ἕνα εἰγμάτιον λογοτεχνικῆς δυνάμεως ὅχι συνηθισμένης, εἶναι τὸ βιβλίον τοῦ Stephan Utsch, Im Lande der Roten, Erinnerungen aus der Russischen Revolution 1917—1918. Συγκινητικὴ ἰδίως εἶναι ἡ ἱστορία τοῦ ῥώσου Στρατηγοῦ Orsipana, ἡ προσωποκρίτης του ζωγραφίζεται μετὰ ἐξαιρετικὴν δύναμιν. Ὁ δυνατὴς στρατηγὸς εμφανίζεται ζωντανὸς ἐμπρὸς μας καὶ ἡ περιπέτειά του γίνεται καὶ ἰδική μας. Ἡ ὄλη τραγωδία ἡ σχετικὴ μετὰ τὰς ἀπαρχὰς τῆς ρωσικῆς ἐπαναστάσεως περιγράφεται μετὰ ἕνα ρεαλισμὸν γεμάτον ἑμψύαν. Ἀυτός ὁ ὄντης ρεαλισμὸς, ἄλλως τε, εἶναι τὸ χαρακτηριστικὸν πολλῶν λογοτεχνικῶν ἐκδόσεων τοῦ οἴκου Herder, ὁ ὁποῖος καὶ ἐξέδωσε τὸ τόσον ἐνδιαφέρον αὐτὸ βιβλίον.

*

Τὸν ἴδιον ὑγιᾶ ρεαλισμὸν βλέπομεν εἰς μίαν ἄλλην ἐκδοσὴν τοῦ αὐτοῦ οἴκου Herder, τὸ μυθιστοριόφωτο Klassen Kameraden, τῆς Henriette Fernholz. Πρόκειται περὶ τῆς τραγικῆς ἀπογοητεύσεως ποὺ περιμένει εἰς τὴν κοινωνίαν τοὺς ἔξυπνοὺς ἐκείνους νεανίσκους ποὺ κατὰ τὰ μαθητικὰ των χρόνια ἐμπαίζον τὸ πᾶν, μετὰ τὴν ἰδίαν, οὐκ ἔξυπνάδα των τὸν θέτει ὑπεράνω τοῦ παντός. Μερικὰ παιδιὰ, ἀγίαρια καὶ κορίτσια, συμμαθηταί, εἶχαν συγκροτήσει μίαν σπειραν, ἡ ὁποία ἔγινε περιβόητη διὰ τὴς ἐξυπνάδες τῆς, διὰ τὴν ἐλευθερίαν μετὰ τὴν ὁποίαν ἐγκυλοῦσαν διὰ τὸ πᾶν... διὰ νὰ καταλήξουν κατόπιν εἰς τὴν πολὴν πικρὰν πείραν τῆς ζωῆς, ἐκείνης τῆς ζωῆς εἰς τὴν ὁποίαν εἰσέρχεται κανεὶς χωρὶς ἐφόδια. Τὸ θέμα φαίνεται ἴσως ἐκ πρώτης ὄψεως κάπως δασκαλιστικόν. Ὅποιος διαβάσῃ ὅμως τὸ βιβλίον αὐτὸ θὰ ἰδῇ διὰ τίτοια ἐντύπωση εἶναι λανθασμένη. Εἶναι τόσο στενὴ ἡ ἐπαφὴ μετὰ τὴν ζωὴν μέσα στὸ βιβλίον αὐτό, ποὺ τὸ ἐνδιαφέρον εἶναι ἀδιάτακτον ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος. Εἶναι ἀληθεῖα, πῶς θὰ μελοῦσθε κανεὶς νὰ τὸ χαρακτηρίσῃ ὡς κάπως μεταγωγικόν. Πταίει ὅμως δι' αὐτὸ ἡ συγγραφή; Ἄντι ἡ μὴλαχολία δὲν εἶναι ἡ πραγματικότης ποὺ κρυφτεται—ζητεῖ μάλλον νὰ κρηφί—πισὸν ἀπὸ τὸ ψεύτικον γέλοιο μερικῶν οὐλτρα ἔξυπνων πνευμάτων;

*

Ἡ ποιήτρια Ruth Schumann, εἰς «Τὸ ἄστρο τῶν Χριστουγέννων»

(Der Weihnachtsstern, Παραμύθια, ἱστορίαι καὶ ποιήματα, Herder, 3, 90 R M) διηγεῖται περὶ τοῦ θαύματος τῶν Χριστουγέννων, ὅπου ἔγινε εἰς τὴν Βηθλεὲμ καὶ ὅπου ἐπιδοῦ διὰ μέσου τῶν αἰώνων εἰς τὴς καρδίαι των ἀνθρώπων. Μετὰ τὰ μάτια των παιδιῶν, μετὰ τὴν πίστιν των καὶ τὴν ἀγάπην των, βλέπει τὸ μυστικὸν τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ.

*

«Τὸ οὐράνιον τόξον» (Der Regenbogen) τῆς Ida Friderike Görges (Coudenhove) (Ein Buch für Mädchen, Herder, 4, 80 R M) εἶναι ἕνα βιβλίον, ποὺ ξεφεύγει ἀπὸ τὸ συνηθισμένον ὕψος των βιβλίων διὰ κορίτσια. Εἶναι μορφωτικόν, ἐνθ' σαγχρόνας δὲν χάνει καθόλου τὸ ἐνδιαφέρον του μετὰ τὸ νὰ διδῇ παρορμήσεις διὰ πρόοδον καὶ ἐξευγενισμόν.

*

«Ἡ καρδιὰ ἀγωνίζεται» (das Herz kämpft, Herder, 3, 80 R M.) τοῦ Anton van der Velde, μετὰ μορφῆ ἐνὸς εὐχαρίστου μυθιστορήματος, δίδει τὴν φωτεινὴν εἰκόνα ἐνὸς εὐτυχισμένου χριστιανικοῦ γάμου.

*

Τὸ βιβλίον τῆς Gertrud Ehrle «Ἡ ζωὴ μιλάει σὲ ζωὴ» (Leben spricht zu Leben, ἔκδοσις 2^a, Herder, 4, 20 R M.) παρμένο ἀπὸ τὴν καθημερινὴν ζωὴ τῆς γυναίκας, θέλει νὰ δεῖξῃ, πῶς τὸ νὰ ζῆσθι κανεὶς εὐτυχισμένον δὲν ἐξαρτᾶται τόσο ἀπὸ τὸ ἐπάγγελμα, ἀλλὰ ἀπὸ τὸν τρόπο, ποὺ θὰ χρησιμοποιήσῃ καθένος τὴς ἱκανότητες ποὺ τὸ ἔχει δώσει ὁ Θεός. Θὰ ἴταν εὐτύχημα νὰ τὸ διάβαζαν οἱ νέοι, ποὺ σκέπτονται γιὰ τὴν ἐκλογὴ τοῦ ἐπαγγέλματός των.

Τὸ καινούργιον ἀγγλικὸν θεατρικὸν ἔργο «As it was in The Beginning», ἀπὸ τοὺς Naomi Mitchinson καὶ L. E. Gielgud, εἶναι γραμμένον πάνω στὸ δράμα των χριστιανῶν τῆς ἐποχῆς τοῦ Νέρωνος. Τὸ ἔργο ἀφήνει ἐντύπωση καὶ συγκινεῖ βαθεῖα, γιατί ἀφορᾷ τὴν ζωντανὴν καὶ ἀδολὴν ἐκείνη ἐνότητα των «ἀδελφῶν». Σεπετιέται λοιπὸν μέσα ἀπὸ τὴς ζωντανῆς ορχήστρας του τὸ φλογερὸν ἐκείνο στοιχεῖο τῆς ἀληθινῆς Ἀγάπης καὶ τοῦ ἡρωϊσμοῦ των ἀρχαίων μαθητῶν, σὲ μίαν ἱστορίαν τόσο δραματικὴν καὶ συναρπαστικὴν. Γι' αὐτὸ ἂν τὸ ἔργο ἀνεβασθῇ στὴ σκηνή, πολυσύνθετο ὅπως εἶναι, θὰ ἀπαίτησθι ἐξαιρετικὰ πρᾶγματα, τοῦτο δὲ ἴσως τὸ ἀδίκησθι, γιατί ἴσως ὁ σκηνοθέτης ἀναγκασθῇ νὰ τὸ περιορίσῃ σὲ μίαν ἀπλουστεωμένην δραματικὴν ἐμφάνισιν, ποὺ μοιραίως θὰ θυσίασθι τὸν ρεαλισμὸν του. Ἀλλὰ αὐτὸ εἶναι μίαν τεχνικὴν δυσκολίαν, ποὺ δὲν ἀφορᾷ τὸ ἔργο τὸ ἴδιο. Αὐτὸ μᾶς ζωντανεῖ μίαν ἀπίστευτον ἐποχὴν, ποὺ δὲν ξεχωρίζεις ἀνὰ ἀπελευθέρωσιν ἀπὸ κινουῦς, σὴν καὶ μᾶς, ἀνθρώπους ποὺ ξαφνικὰ ἔγιναν ἡμί-

θεοί, ἢ ἀπὸ ἡρωϊκούς ἡμῖθους ποὺ κατὰ λάθος τοὺς νομίζουμε κοινούς ἀνθρώπους... κι' ἄς λήθῃ ὁ ἱστορικός ὕλιμος ὅτι θέλει!

*

Τὸ βιβλίο τοῦ Dr. Yeaxlee «Religion and the growing mind» ἀποτελεῖ μιά σοβαρὴ καὶ ἀξιόλογη προσπάθεια γιὰ νὰ ἐλευθερωθῇ ἡ ψυχολογία ἀπὸ τὰ φροῦδιὰ δασμά της, σχετικὰ μὲ τὴν καταγωγή τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος, γιὰ τὸ ὅποιο ἀφθονῆ μελάνη ἔχρσαν στὸ χαρτί τελευταία ὁ Freud καὶ οἱ ὄπαδοί του. Ὅπως γράφουν οἱ «Lit. Times», κρίνοντας τὸ βιβλίο αὐτό, τὸ ἔργο ξεπληδᾷ ἀπὸ βαθεῖα γνώσι τῶν ψυχολογικῶν θεωριῶν, ἀλλὰ ἔχει καὶ μιὰν ἄλλη, πολὺ σπάνια, ἀρετὴ, ὅτι εἶναι καρπὸς τῆς ἀμέσου ἐπαφῆς τοῦ συγγραφέως μὲ τὸν ἀναπτυσσόμενον ἐγκεφαλον ἀληθινῶν καὶ φυσιολογικῶν παιδιῶν καὶ ὄχι μὲ κάποια ἄλλα μυαλά, ποὺ βρίσκονται μόνο στὴ φαντασία τῶν ψυχαναλυτῶν. Διαρεῖ τὴν παιδικὴν ἡλικία σὲ τρία στάδια: τὴν βρεφικὴ, ποὺ κυριαρχεῖται ἀπὸ τὸ συγκινητικὸ στοιχεῖο, τὴν νεαρὴ παιδική, ποὺ ἀρχίζει νὰ καταλαμβάνεται ἀπὸ τὸν κόσμο τῆς φαντασίας, καὶ τὴν κριτικὴ παιδική, ποὺ εἰσέρχεται ἐντελῶς ἐν τῷ πεδίῳ τῆς πραγματικότητος. Ἡ ἐφηβικὴ πάλι ἡλικία περᾶ ἀπὸ ἄλλα τρία στάδια, στὴν ἀρχὴ δὲ τοῦ πρώτου σταδίου συμβαίνει ἡ γενετήσια ἀλλαγὴ, ποὺ δὲν σταματᾷ ὅμως σ' αὐτήν. Ἀκολουθεῖται ἀπὸ μιὰ παράλληλη ἀνάπτυξι τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως καὶ πείρας, ποὺ μολονότι ἔχει ἀρχίσει ἀπὸ τὸ παιδικὸ στάδιο, ἐπιρραεῖται ἄμεσα ἀπὸ ἄλλες ψυχολογικὰς καὶ φυσικὰς προϋποθέσεις τῆς ζωῆς τοῦ νέου. Στὸ ζήτημα τῆς ἐπιδράσεως ποὺ ἔχουν οἱ γονεῖς σ' αὐτὴν ἐξελίξι τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος, κατὰ τὸ διάστημα τῆς παιδικῆς ἡλικίας, ὁ Dr. Yeaxlee κατηγορεῖ τὸν Freud γιὰ μιὰ βασικὴ πλάνη του, νὰ νομίζῃ ὅτι ὁ Θεός, στὴν ψυχὴ τοῦ παιδιοῦ, εἶναι ἀποτέλεσμα συγχύσεως ποὺ κάνει μὲ τὸν πατέρα του καὶ ποὺ ἀρχισε τᾶχα ν' ἀναπτύσσεται ὅταν τὸ παιδικὸ μυαλὸ ἐκυριαρχεῖτο ἀπὸ τὸν κόσμο τῆς φαντασίας. Κάνει ἐπίσης ὁ συγγραφεὺς μιὰν ἄλλη παρατήρησι (ποὺ τὴν κάνουν ἄλλως τε καὶ ὅλοι ὅσοι ἔχουν παιδιὰ) πὸς μολονότι, φυσικὰ, ἀπὸ εὐνόητο λόγο, οἱ πρώτοι δεσμοὶ κατὰ τὴν βρεφικὴν ἡλικία εἶναι ἰσχυρότεροι πρὸς τὴν μητέρα, ἐξελλοσσονται ἐν τούτοις καὶ γίνονται ἐξ ἴσου ἰσχυροὶ καὶ οἱ δεσμοὶ πρὸς τὸν πατέρα, ἂν οἱ σχέσεις τῶν γονέων εἶναι σχέσεις πραγματικῆς καὶ συνεχοῦς ἀμοιβαίας ἀφοσιώσεως. Καὶ ἐδῶ βλέπει κανεὶς τὸν Freud ἔξω ἀπὸ τὴν πραγματικότητα, ὅταν μιλάει γιὰ τὴν ἐπαρξὴ τοῦ περιφίμου του «βρεφικοῦ σεξουαλισμοῦ» καὶ τοῦ ἄλλου ἐκείνου, τοῦ «Oedipus Complex».

*

Τὸ βιβλίο τοῦ Martin Boyd «A Single Flame» μοιάζει σὰν μυθιστόρημα, μολονό-

τι, δὲν εἶναι παρὰ μιὰ πολὺ ἀληθινὴ ἂν καί, σὲ πολλὰ σημεῖα της, ὑπερβολικὰ σοβαρὴ αὐτοβιογραφία, ποὺ διαπνέεται σὲ κάθε της σελίδα ἀπὸ ἓνα πηγαῖο αἰσθημα ἀνθρωπισμοῦ. Μὰ πὼς νὰ μὴ μοιάζῃ μὲ μυθιστόρημα; Ἀφορᾷ τὴν περιπέτειά τοῦ συγγραφέως μέσα στὴ σύγχρονη ζωὴ μας πρὸς ἀνεύρεσι τῆς ἀλήθειας.

Καὶ εἶναι ἐνδιαφέρον νὰ εἶν παρακολουθῆσῃ κανεὶς σ' αὐτὸ τὸ ταξεῖδι του. Ὅτι μὴς κάνει ἰδιαιτέρως ἐντύπωσι εἶναι ἡ εὐκρίνειά του. Ἀνθρώπος τῆς «high-life» ποὺ χάρις στὴ μορφωσί του, τὸ τάλαντο καὶ τὴν ὕλική του ἀνεσί εἶχε ὅλες τὶς δυνατότητες νὰ γράφῃ πολλές ἐπιτυχημένους νοβέλλες, ἄλλο δὲν βρίσκει νὰ διηγηθῇ στὸ βιβλίο του, παρὰ τίς... ἀποτυχίες του! Ἴσως αὐτὸ νὰ ὀφείλεται σὲ δύο μεγάλους παράγοντες τῆς ζωῆς του, ποὺ μὴς τοὺς λέει ὁ ἴδιος: Ὁ ἓνας, ὁ δάσκαλός του. Ὁ ἄλλος, ἡ χριστιανὴ μητέρα του, ποὺ ἦταν ποτισμένη βαθεῖα τόσο ἀπὸ καλλιτεχνικὸ γούστο ὅσο καὶ θρησκευτικὴ πίστι. Ἐτοί ἡ μητέρα καὶ ὁ δάσκαλος εἶχαν πάνω του μιὰ τέτοια ἠθικὴν ἐπίδρασι (ἀποτέλεσμα τῶν ἀρχῶν τῶν ἱδικῶν τῶν), ὥστε τὸν ἔδωσαν τὴν ἐντύπωσι «πὼς ἡ ζωὴ τῆς ἀπόλυτης ἀρετῆς ἦταν ὄχι ἀπλῶς κατορθωτὴ, ἀλλὰ τὸ κοινότερο τῶν πραγμάτων». Οἱ χριστιανοὶ ὀδηγοὶ τὸν ἔκαναν νὰ πιστέψῃ (χωρὶς τὸ νὰ καταλάβουν, ἀπλῶς μὲ τὴ ζωὴ τους) πὼς ὁ ὑψηλότερος βαθμὸς χριστιανικοῦ ἱπποτισμοῦ ἦταν ἡ φυσικὴ κατάστασι τοῦ κόσμου.

Καὶ τὸ ἀποτέλεσμα; Ὅταν ἡ καρδιά αὐτῆ ποὺ τὴν ἔθροεψαν οἱ χριστιανικὲς ἀπόψεις τῆς ζωῆς, βγήκε ἔξω «στὴν πλατειὰν ὁδὸν» αἰσθανθήκε ἰλιγγία. Τὸ πρῶτον, τὸ ἰσχυρότερο μάλιστα, τράνταγμα, τοῦ τὸ ἔδωκε τὸ θεολογικὸ Κολλέγιο, ἀπὸ ὅπου πέρασε, γιὰ νὰ φύγῃ σὲ λίγους μῆνες. Ἀυτὰ ὅλα στὴν Ἀυστραλία, τὸν τόπο τῆς γεννήσεώς του. Ὁ δρόμος κατόπιν τὸν ἔφερε στὴν Εὐρώπη, μὲ τελικὸ σταθμὸ τὴν Ἀγγλία. Ἐδῶ ἤρθε σὲ ἐπαφὴ, ἀπὸ τοὺς ὑψηλοὺς κοινωνικῶν δεσμοὺς τῆς οικογενείας του, μὲ τὴν ἀνώτερον ἀριστοκρατία, ἐγνωρίσει λοιπὸν ἀπὸ κοντὰ τὴ σκέψι της, τὸν τρόπο τῆς ζωῆς της. Καὶ αἰσθάνθηκε τὸν ἑαυτὸν τοῦ γρήγορα μιὰ ψυχὴ ἔρημη ποὺ δὲν μποροῦσε νὰ συνδεθῇ μ' αὐτὸν τὸν κόσμο. Σὲ κάποιον «ὑψηλόν» γεῖμα, ὁ συγγενὴς «δονδῆς» ποὺ καθόταν ἀπέναντί του, τοῦ ψιθύρισε πολλὰ φορὲς στὸ αὐτί: «Μοιάζεις σὰν γέρος ἐνενηντὰ χρόνων, ὦ, δὲν μπορῶ, νὰ τὸ ὑποφέρω!»

Κ' εἶσι ἡ ψυχὴ του ὄχι μόνο αἰσθάνθηκε ἀποστραφὴ γιὰ τοὺς συμβιβασμοὺς τοῦ κοσμικοῦ περιβάλλοντος, ἀλλὰ ἐνοιώσε καὶ πόσο ἀποικτικὴ καὶ ἀνυπόφορη ἦταν ὅλη ἡ ἀτμόσφαιρα τῆς ζωῆς τῆς ὑψηλῆς αὐτῆς κοινωνίας. Στὴν ἀρχὴ δὲν τὸ πίστευε. Νόμιζε πὼς ἦταν αὐτὸς ὁ ἔνοχος καὶ ὄχι οἱ ἄλλοι, κι' αἰσθάνονταν κρυφὰ στὴν καρδιά θλίψι καὶ ντροπή. Μὰ ἤλθε κατόπιν ἡ τελεωτικὴ ἐπίγνωσι: Ἡ εὐρεία ὁδὸς» μποροῦσε εὐκολὰ νὰ φέρῃ στὴν ἀπώλεια. Συμπέρασμα: Ἐρχετι νὰ κοπῇ ὀρι-

στικά κάθε δεσμός μαζί της. Κι' έτσι τώρα την ευτυχία την αισθάνεται στον κοινωνικό χριστιανισμό, που υιοθετήθηκε για τη ζωή του. Και είναι τούτο το τελευταίο μέρος, το σπουδαιότερο και ζωηρότερο μέσα σ' όλη τη βιογραφία του.

*

Κι' άλλο ένα βιβλίο (αυτό από τον έκδοτικό οίκο Longmans) που δηγγείται την πορεία του συγγραφέως (G. A. Norman) προς τη θρησκευτική αλήθεια. Ο τίτλος του είναι: «Στὰ ζωντανὰ νερά» και περιγράφει «το ταξίδι της καρδιάς και του νου» που τον έφερε στο τέλος στην Έκκλησία. Το βιβλίο του δεν είναι τόσο ανάλυσι της πνευματικής του πείρας όσο ο αγώνας κατά των διανοητικών προβλημάτων που παρουσιάζονται σ' όποιον αναζητεί την αλήθεια. Το μεγαλύτερο ίσως ενδιαφέρον βρίσκεται στο γεγονός ότι τα περισσότερα κεφάλαια του βιβλίου έγραψαν κατά την περίοδο αυτή της διανοητικής μάχης και όχι μετά το τελικό καταστάλαγμα.

*

«Where is Thy God?» (Πού είναι ο Θεός σου;) είναι ο τίτλος που δίνει ο Fr. James σ' ένα βιβλίο του που πριν λίγο ανατυπώθηκε σε φθηνή έκδοσι στην Άγγλία. Είναι μία σειρά από χριστιανικές πνευματικές ήμιλίες προορισμένες για τήν «Ησυχογράν» των φοιτητών του Πανεπιστημίου. Το βιβλίο διαβάζεται πολύ εύκολα και δίνει άφθονο υλικό για σκέψι. Μά είναι γραμμένο για κείνους που ζούν το μυστικό της πίστωσης.

*

Ζωοφιλική μονομανία. Δεν είναι ο χριστιανός που μισεί τὰ ζώα. Σ' ένα από τὰ προηγούμενα φύλλα των «Ακτινών» συνεργάτης του περιοδικού αυτού μάζ μετέφρασε τί γράφει, πριν χιλιάδες χρόνια, στις «Παροιμίες» ο άνθρωπος του Θεού: «ο δίκαιος λυπάται τὰ ζώα του». Και είναι τούτο φυσικό στην θρησκεία, που σκοπός της είναι πώς να σπάση τον πάγο της καρδιάς και να τον αντικαταστήση με την φλόγα της συμπόνιας και της αγάπης. Μά ό,τι αποστρέφεται ο χριστιανισμός είναι η ψεύτικη τάσι του σνομπισμού της εποχής μας, που, ενώ σκοτώνει τὰ τέρνα πριν γεννηθούν, ή τ' αφήνει να πεινούν κακοί, αφού ιδούν τὸ φῶς της ζωής, κρατεί άμθονα και πολυτελέστατα κέντρα διατροφής και νοσοκομειακής περιθαλάφφως των σκύλων και των γάτων. Στην Άγγλία μάλιστα υπάρχουν και ώραιότατα νεκροταφεία με σκαλιστές πλάκες, άμπερώσεις και βιβλικές παραπομπές. Γι' αυτό δεν είναι έξωφρενικό, πώς από την Άγγλία θά μάζ έρχταν ένα περιεργό βιβλίο σαν αυτό που έγραψε ο Douglas Hume «The Mind-Changer». "Αν ο σκοπός του βιβλίου περιοριζόταν στο να δείξη—όπως λέει στον πρόλόγο του—ιστορία και την εξέλιξι των διαφόρων κινήσεων για την Ζωοφι-

λία» πάει καλά. Μά το βιβλίο ισχυρίζεται πώς έρχεται να μάζ δείξη «την επίδρασι που είχαν τὰ ζώα στους ποιητές, τους φιλοσόφους και τους επιστήμονες για την κατανόησι της ένότητας της ζωής και τὸ πνεύμα της αδελφότητας όχι μόν ν μεταξὺ των ανθρώπων αλλά και όλων των άλλων κτισμάτων». Μά, ξεφυλλίζοντας το βιβλίο αυτό, βλέπομε πώς ο συγγραφέως προχωρεί «κόμη παρατέρα». Ανακατεύει λοιπόν, σ' ένα άμάνταστο βαθμό, την αγάπη του προς τὰ ζώα, μ' ένα κράμα οθμανισμού ή μυστικισμού για να παρασκευάση στο τέλος κάτι, που κριτικός του στην Άγγλία όνόμασε «Ζωοφιλική μονομανία». Αίφνης θαυμάζει κάποιαν κυρία τοι περασμένον αιώνας που, φαίνεται, κατόρθωνε να μιράζη έξ ίσου τὰ αισθήματα της καρδιάς της μεταξύ της εκκλησίας της και ενός...ίνδοχούου! Είναι, πάντως, αυτό ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα του που μπορεί να οδηγήση ή έλλ ινής της ίσορροπίας στα φαινόμενα της Ζωής ώστε να μη μπορή στο τέλος να ξεχωρίση κανεις τις μεγάλες εικόνες της από τις φτωχές της γελοιογραφίες. Γνωρίζομε και έμεις κάποιον επιστήμονα έλληνα που, κάθε φορά που έβλεπε στον δρόμο τσουνίδες, έλεγε έν όνόματι του Θεοσοφισμού του ότι «τούς στέλνει αγαθές σκέψεις», προφανώς γιατί τις κατέτασσε στα άμαρτωλά πλάσματα του άγρου. Έτσι και το βιβλίο που κρινουμε, μολονόι πλουσιώτατο σε πληροφορίες και με άρκετο ενδιαφέρον, θυμίζει τσουνίδες!

Γ. Η. Φ.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ "ΑΚΤΙΝΕΣ,,
ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ "ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ,,

Συνδρομή έτησια:

Έσωτερικού Δραχ. 30.

Έξωτερικού Σελλ. 4 ή \$ 1.

Τιμή φύλλου Δραχ. 5.

Υπεύθυνος:

Στ. Γ. Παμπούσης

Άχαρνών 11 β

Έπιστολαί και έμβάσματα

κ. Γεωργίου Άλεξίου

όδός Καρύστη 14.

Άθην. ι.

Προϊστάμενος Τυπογραφείου

Δ. Παπακωνσταντίνου

Μαυρομυχάλη 176

Χειρόγραφα, δημοσιεύμενα ή μή,
δεν επιστρέφονται.